Tidsskrift for levekår
og livsstil

Hvem skal passe de minste?

- Ettåringer flest går i barnehage
- Foreldrepermisjon deles mer likt
- Religion – hva forteller statistikken?
- Færre flyktninger flytter
- Barnevernet i Oslo
- Gratis leksehjelp

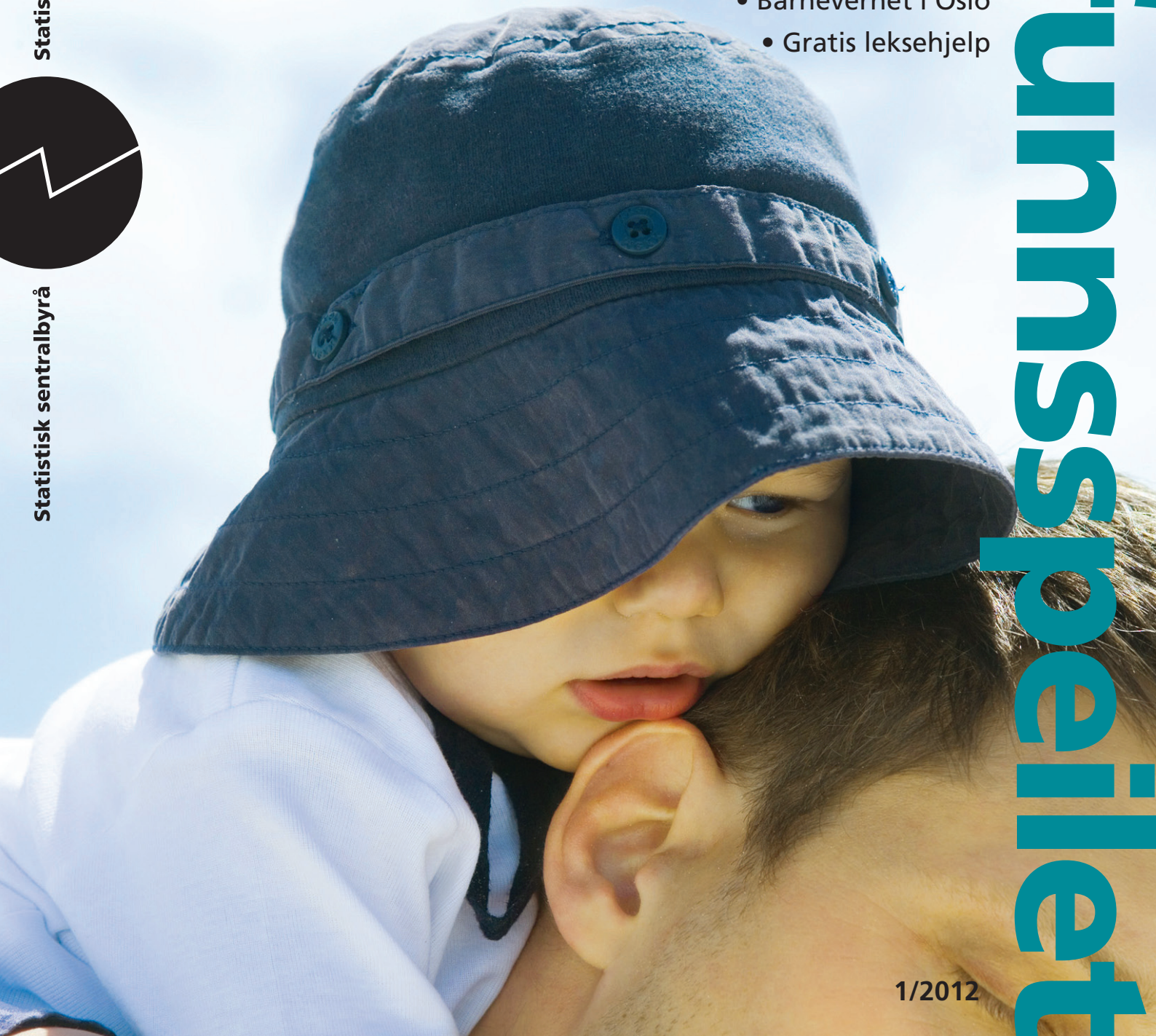

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

Samfunnsspeilet

1/2012

Samfunnsspeilet

10 ukers

fedrekvote

er ideelt, mener litt over halvparten av mødre og fedre som deltok i Barnetilsynsundersøkelsen 2010, publisert i 2011. I 2010 var fedrekvoten på nettopp ti uker. En fjerdedel av de spurte ønsket en lengre fedrekvote, mens under 5 prosent mente at ingen uker skulle øremerkes far.

Les mer i Kristin Horn Bringedal og Trude Lappegårds artikkel, side 19.

73 prosent

av flyktningene

som ble bosatt i Norge i 2005, bodde i samme kommune etter fem år. I 2010 hadde 310 flyktninger flyttet til Oslo, 160 til Akershus og 120 til Østfold. Stadig færre forlater sin første kommune etter at introduksjonsordningen med opplæring og pengestøtte til de nyankomne ble obligatorisk i 2004.

Even Høydal skriver om flyktningenes flyttemønstre, side 37.

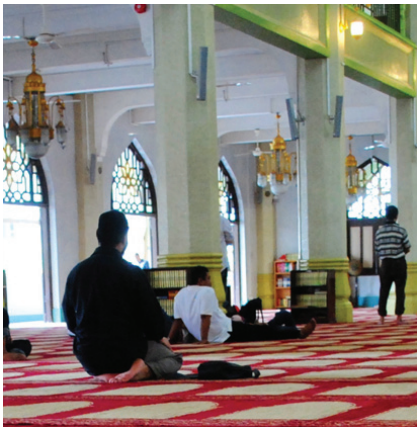

10 prosent

av Norges befolkning

var medlemmer i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke 1. januar 2011, da folketallet var 4 920 305. I Oslo gjaldt det 20 prosent av befolkningen, der nærmere 48 000 tilhørte islam, mens 44 100 var med i kristne trossamfunn utenfor Den norske kirke.

Les mer om religionsstatistikk i Liv Taules artikkel, side 45.

1/2012

Samfunnsspeilet
1/2012 – 26. årgang

Samfunnsspeilet presenterer aktuelle analyser om levekår og livsstil, og kommer ut fem ganger i året. Tidsskriftet gir viktig informasjon om sosiale, demografiske, økonomiske og kulturelle endringer i samfunnet.

Samfunnsspeilet henvender seg til deg som er samfunnsengasjert, og til deg som har bruk for å kjenne det norske samfunnet i jobben din. For studenter og skoleelever er tidsskriftet en nyttig kilde som fyller tomrommet mellom lærebøker og dagspressen.

Redaksjon: Elisabeth Nørgaard (ansv.), Natasza P. Sandbu (red.), Even Høydahl, Julie Kjelvik, Ingrid Melby, Geir Nygård, Elisabeth Rønning, Toril Sandnes, Ole Sandvik, Signe Vrålstad, Kenneth Aarskaug Wiik

Redigering: Gunn Bredevang og Helga Nordermoen (layout).

Foto: Torbjørn A. Tjernsberg, Colourbox, Crestock, Studio Vest.

Design: Siri E. Boquist
Trykk: Møklegaards Trykkeri AS

Priser: Per år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Neste nummer av Samfunnsspeilet kommer ut i mai 2012.

Internett: http://www.ssb.no/
E-post: ssb@ssb.no

ISBN 978-82-537-8311-6 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-8312-3 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603 Trykt versjon
ISSN 0809-4713 Elektronisk versjon

© Statistisk sentralbyrå, mars 2012.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Ragni Hege Kitterød og Kristin Horn Bringedal
Tilsynsordninger for ett- og toåringer: De fleste små barn går i barnehage 2

Kristin Horn Bringedal og Trude Lappegård
Bruk av foreldrepermisjon: Likere deling av foreldrepermisjonen 13

Kristin Horn Bringedal og Trude Lappegård
Holdninger til fedrekvote: Småbarnsforeldre sier ja til fedrekvote 19

Hossein Moafi
Leksehjelp: Første år med lovfestet gratis leksehjelp 24

Tone Dyrhaug og Trygve Kalve
Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i barnevernet:
Oslos mange ansikter gjenspeiles i barnevernet..... 31

Even Høydahl
Sekundærflyttinger blant flyktninger:
Flyktninger flytter mindre enn før, men mange vil til Oslo 37

Liv Taule
Kirke- og religionsstatistikk i SSB:
Hva forteller statistikkene om religion, tro og livssyn i Norge? 45

Siden sist 53

De fleste små barn går i barnehage

Den nyeste barnetilsynsundersøkelsen fra Statistisk sentralbyrå viser at nesten åtte av ti ettåringer og ni av ti toåringer gikk i barnehage høsten 2010, oftest på fulltid. Barnehagedeltakelsen varierer noe mellom grupper og er lavest når mor har kort utdanning, blant bosatte i Agder-fylkene, når det er mange barn i husholdningen, og når mor er født i Asia, Afrika, Latin-Amerika eller i Europa utenfor EU/EØS. Deltidsplass i barnehage er mer vanlig enn heltidsplass når husholdningens inntekt er forholdsvis lav.

Ragni Hege Kitterød og Kristin Horn Bringedal

Det er i dag bred politisk enighet om at barnehagen er et godt og ønskelig tilbud for barn. Den er en sentral arena for lek, læring, mestring og samhandling, og er dermed en viktig sosial og pedagogisk institusjon. Den gir en god forberedelse for skolen og sikrer et godt utgangspunkt i livet generelt. Barnehagen kan dessuten bidra til å utjevne sosiale forskjeller ved at flere vil lykkes i utdanningssystemet og yrkeslivet (St.meld. nr. 41:2008-2009, NOU 2009:10).

Barnehagen framheves også som et viktig integreringspolitisk virkemiddel fordi barn med innvandringsbakgrunn får bedre språkkunnskaper når de går i barnehage, og dermed stiller sterkere ved skolestart (St.meld. nr. 17:1996-98; St.meld. nr. 49:2003-2004; NOU 2011:14; Drange og Telle 2011). Barnehagen har stor oppslutning blant de fleste foreldre selv om det er en viss uenighet om hvor tidlig barn bør starte (Moafi og Bjørkli 2011).

Ettersom det har vært en politisk målsetting å få flere barn med innvandringsbakgrunn til å gå i barnehage, er mors fødeland en viktig variabel i analysen av barnehagebruk. Bekymringen for lav barnehagedeltakelse blant barn med innvandringsbakgrunn var noe av bakgrunnen for at Kunnskapsdepartementet tok initiativ til Barnetilsynsundersøkelsen 2010. Foreldres fødeland har ikke vært like sentral i debatten om permisjonsbruk.

Starten på utdanning

Ansvaret for barnehagesektoren lå tidligere under Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet, men ble i 2005 overført til Kunnskapsdepartementet. Dermed betraktes barnehagen som en del av det samlede utdanningsløpet og sees som et viktig virkemiddel i en helhetlig oppvekstpolitikk. Det er økt oppmerksomhet om at barnehagene skal ha høy kvalitet, blant annet ved at de ansatte bør ha høy kompetanse, og ved at det bør være tilstrekkelig mange ansatte per barn (St.meld. nr. 41 2008-2009). De politiske myndighetene ser det som ønskelig at alle barn deltar, og i 2009 ble det innført lovfestet individuell rett til barnehageplass for barn som fyller ett år innen utgangen av august det året det søkes plass for.

Tradisjonelt har bruken av barnehage vært sosialt skjev ved at barn av foreldre med høy utdanning og inntekt oftere har gått i barnehage enn andre barn (Gulbrandsen og Tønnessen 1988; Ellingsæter og Gulbrandsen 2003). Dessuten har barn med innvandringsbakgrunn vært sterkt underrepresentert i barnehagene (NOU 2011:14). De siste årene har barnehagebruken økt mer blant foreldre med lav inntekt og utdanning enn blant andre foreldre, og det

Ragni Hege Kitterød (t.v.) er sosiolog og forsker i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for demografi og levekår. (rhk@ssb.no)

Kristin Horn Bringedal er sosiolog og førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for demografi og levekår. (krb@ssb.no)

har også vært en økning blant barn av foreldre med innvandringsbakgrunn (Sæther 2010).

Vi skal her se på bruk av ulike tilsynsordninger for barn i alderen ett til to år og hva som kjennetegner barn som ikke går i barnehage og barn som benytter et deltidstilbud i barnehagen. Analysen er basert på Barnetilsynsundersøkelsen 2010, gjennomført ved Statistisk sentralbyrå (se tekstboks). Resultater fra undersøkelsen er tidligere presentert i Moafi og Bjørkli (2011).

Tallene i denne artikkelen avviker noe fra dem som tidligere er publisert. Den viktigste grunnen til dette er at vi avgrenser ett- og toåringer ut fra barnets alder på intervjutidspunktet (altså høsten 2010), mens tidligere rapporter definerer ett- og toåringer ut fra barnets alder ved utgangen av året (Moafi og Bjørkli 2011). Tallene i det følgende avviker også noe fra den offisielle barnehagestatistikken fra Statistisk sentralbyrå, noe som henger sammen med forskjeller i definisjoner og målemetode (se http://www.ssb.no/emner/04/02/10/barnehager/).

Figur 1. **Andel barn i barnehage 1980-2010. Prosent**

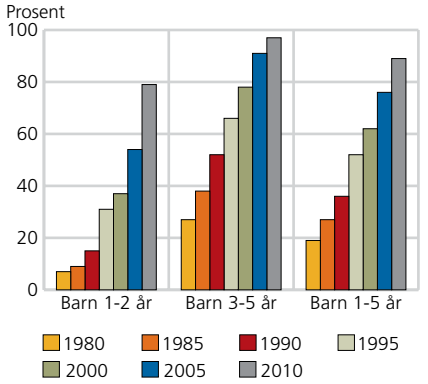

Kilde: Barnehagestatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Fra 7 prosent i 1980 til 79 prosent i 2010

Andelen barn i barnehage har økt sterkt de siste tiårene. Eksempelvis viser SSBs barnehagestatistikk at bare 19 prosent av barn i alderen ett til fem år i gikk barnehage i 1980, mot 36 prosent i 1990, 62 prosent i 2000 og hele 89 prosent i 2010 (se figur 1). Blant barn i alderen tre til fem år går nå nesten alle i barnehage – 97 prosent i 2010. Blant ett- og toåringer har vi sett en voldsom økning i barnehagedeltakelsen siden årtusenskiftet. Sammenlignet med de andre skandinaviske landene var barnehagedekningen lenge lav for de minste barna i Norge (Leira 2002). Eksempelvis gikk bare 7 prosent av ett- og toåringene i barnehage i 1980. I årene 1990 og 2000 var prosentandelene henholdsvis 15 og 37.

I 2003 fikk vi det såkalte barnehageforliket på Stortinget. Dette innebar en sterk opptrapping av barnehageutbyggingen og innføring av maksimumspris for en barnehageplass. I kjølvannet av dette steg barnehagedeltakelsen blant de minste betraktelig, slik at hele 79 prosent av ett- og toåringene gikk i barnehage i 2010, de aller fleste med heltidsplass.

Lenge var tilbudet av barnehageplasser langt lavere enn etterspørselen, og mange yrkesaktive foreldre måtte benytte dagmamma eller andre uformelle ordninger. I dag får nesten alle som ønsker det, en barnehageplass. Ellingsæter og Gulbrandsen (2003) beskriver utviklingen som at barnehagen har gått fra å være et selektivt til et universelt velferdsgode.

Kontantstøtte og valgfrihet

Samtidig som barnehagen framholdes som et viktig sosialt og pedagogisk tilbud, står foreldres valgfrihet sentralt i familiepolitikken. Dette kom særlig til uttrykk ved innføringen av kontantstøtte for småbarnsforeldre på slutten av 1990-tallet. Den skal gi foreldre mer tid til omsorg og større valgfrihet i hvordan barna skal passes.

Datagrunnlag
Analysen er basert på Barnetilsynsundersøkelsen 2010, gjennomført av Statistisk sentralbyrå på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet og Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet. Et utvalg av vel 6 000 barn ble trukket blant husholdninger med barn i alderen 0-9 år. Et viktig formål var å få kunnskap om bruk av barnetilsynsordninger blant familier med lav betalingsevne, lav utdanning og blant innvandrerbefolkningen. For å sikre tilstrekkelig antall observasjoner ble disse gruppene overrepresentert i utvalget.

Data ble samlet inn ved telefonintervju i perioden 13. september - 15. desember 2010. Det var barnet som ble trukket ut, men intervjuet ble gjennomført med en av foreldrene, oftest mor. Intervjupersonen besvarte spørsmål om tilsynsordninger både for det uttrukne barnet og for andre barn i husholdningen. Deltakerne fikk tilbud om å gjennomføre intervjuet på engelsk, arabisk eller urdu, i tillegg til norsk.

For å gjøre intervjuet kortere ble det hentet opplysninger fra offentlige registre blant annet om husholdningens sammensetning, landbakgrunn, utdanning og inntekt.

Man oppnådde en svarandel på 54 prosent. Det er utarbeidet en vekt for å justere for at noen grupper var overrepresentert i utvalget og for ulik svarprosent i ulike grupper. Denne benyttes i analysene i artikkelen. Antall observasjoner er basert på det uvektede materialet. For nærmere dokumentasjon av undersøkelsen, se Wilhelmsen og Löfgren (2011).

Foreldre med barn mellom ett og tre år som ikke går i barnehage med offentlig driftstilskudd, kan få utbetalt et skattefritt månedlig kontantbeløp. Dette utgjør 3 300 kroner per måned. Redusert oppholdstid i barnehage gir rett til et gradert beløp.

Det er imidlertid en viss politisk bekymring for at kontantstøtten kan bidra til at barn som ville ha stort utbytte av å gå i barnehage, passes av foreldre i stedet. Eksempelvis har to offentlige utredninger nylig foreslått å avskaffe kontantstøtten for å få foreldre med innvandrerbakgrunn til å velge barnehage for barna sine (NOU 2011:7, NOU 2011:14).

Barnehage er blitt de minstes hverdag

Barnehagen har nå en dominerende plass i små barns dagligliv i Norge. Ser vi ett- og toåringer under ett, gikk hele 85 prosent i barnehage i 2010, ifølge Barnetilsynsundersøkelsen 2010 (tabell 1). De aller fleste, 72 prosent, hadde en heltidsplass, det vil si minst 41 timer per uke. 10 prosent hadde en lang deltidsplass, det vil si 25-40 timer per uke, mens kun 3 prosent hadde en kort deltidsplass, det vil si under 25 timer per uke.

Bare 13 prosent av ett- og toåringene ble passet av en av foreldrene, mens få hadde andre tilsynsordninger som dagmamma, praktikant og lignende. Heltid og deltid i barnehage refererer til det avtalte timetallet som barnet kan være i barnehagen, men barnets faktiske oppholdstid er ofte kortere enn dette (se Moafi og Bjørkli 2011).

Andelen i barnehage er noe lavere blant ettåringer enn blant toåringer, men hele 77 prosent av dem som var fylt ett år på intervjutidspunktet, gikk i barnehage. 21 prosent ble passet av enten mor eller far. Også blant ettåringene er det nå nesten slutt på bruken av dagmammaer.

De ulike tilsynsordningene fordeler seg omtrent på samme måte for barn med enslige foreldre som for barn med gifte eller samboende foreldre. Det kan se ut til at det å passes av foreldre er noe vanligere blant barn med enslige foreldre, mens kort deltidsbarnehage er mindre vanlig, men forskjellen er beskjeden.

I undersøkelsen stilte man følgende spørsmål for å kartlegge tilsynsordninger: «Hva slags type tilsyn har barnet (navn) på dagtid? Dersom dere har flere

Tabell 1. **Tilsynsordninger blant ett- og toåringer, etter barnets alder på intervjutidspunktet og hvorvidt foreldrene er gifte/samboende eller enslige. Prosent**[1]

	Barnehage, heltid	Barnehage, lang deltid	Barnehage, kort deltid	Mor	Far	Slektning	Dagmamma	Praktikant	Barnepark	Annet	Antall barn
Barn 1-2 år	**72**	**10**	**3**	**12**	**1**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**1 311**
Barn 1 år, alle	**64**	**10**	**3**	**19**	**2**	**0**	**1**	**-**	**0**	**0**	**607**
Gifte/samboende foreldre	65	10	3	18	2	0	1	-	0	0	496
Enslige foreldre	62	12	-	22	0	2	1	-	-	-	111
Barn 2 år, alle	**80**	**9**	**3**	**6**	**1**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**704**
Gifte/samboende foreldre	80	10	3	6	1	0	-	0	0	1	561
Enslige foreldre	83	6	-	8	0	0	2	-	-	-	143

[1] «0» betyr at verdien forekommer, men gjelder for under 0,5 prosent av gruppen. «-» betyr at observasjonen ikke forekommer.
Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

tilsynsordninger for barnet, ber vi deg svare den som dere bruker mest.» Vi kan derfor ikke utelukke at bruk av praktikant, dagmamma eller slektninger er mer utbredt enn det som framkommer i undersøkelsen. Dersom man for eksempel kombinerer barnehage og praktikant, er det barnehagen som fanges opp, ikke praktikanten. Bruk av praktikant fanges opp kun når dette er den tilsynsordningen som brukes mest.

Yrkesaktiv
Som yrkesaktive regnes de som oppgav i intervjuet at de enten hadde utført inntektsgivende arbeid minst en time forrige uke, eller var midlertidig borte fra slikt arbeid.

Det er også viktig å være klar over at skillet mellom heltids- og deltidsplass i barnehage i denne undersøkelsen avviker fra den inndelingen som benyttes i Statistisk sentralbyrås barnehagestatistikk, og fra den som ligger til grunn for gradering av kontantstøtten.

Klare forskjeller mellom familiene

Bak den høye oppslutningen om barnehage skjuler det seg fremdeles forskjeller mellom ulike grupper av ett- og toåringer. Eksempelvis har både foreldrenes utdanningsnivå, yrkestilknytning, bosted og landbakgrunn betydning for bruk av barnehage. I tabellene 2 og 3 vises forskjeller mellom ulike grupper blant ett- og toåringer med gifte eller samboende foreldre. Barnehagebruken henger sammen med kjennetegn ved begge foreldre, men ettersom mors yrkestilknytning og arbeidstid varierer mer enn fars, viser vi her bruk av tilsynsordninger etter kjennetegn ved mor.

Når mor har lang universitetsutdanning, går vel ni av ti barn i alderen ett til to år i barnehage, de aller fleste på fulltid. Bare 8 prosent passes av mor eller far. Når mor har grunnskole som høyest fullførte utdanning, er 73 prosent av barna i barnehage, mens 26 prosent passes av foreldrene. Barn av mødre med utdanning fra videregående skole eller kort utdanning fra universitet eller høgskole kommer i en mellomstilling.

Som ventet varierer barnehagebruken med mors yrkestilknytning og arbeidstid (se tekstboks). Når mor arbeider minst 30 timer per uke, går over 90 prosent av barna i barnehage. Også når mor har kortere arbeidstid, går de fleste barn i barnehage, men her er det et større innslag av deltidsplasser. Lavest andel i barnehage finner vi når mor ikke er yrkesaktiv, og når hun har foreldrepermisjon (lønnet eller ulønnet). Permisjonen kan gjelde barnet selv eller et yngre søsken.

Hjemmearbeidende har små barn hjemme

I intervjuet ble foreldrene bedt om å angi hvorvidt de betraktet seg hovedsakelig som yrkesaktive, studenter, arbeidsledige, uføretrygdet, hjemmearbeidende eller annet. Det er ikke nødvendigvis samsvar mellom gruppen som anser seg som hovedsakelig yrkesaktive, og gruppen som defineres som yrkesaktive ut fra kriteriet om arbeid minst en time forrige uke. Yrkesaktive som arbeider lite, kan for eksempel anse seg hovedsakelig som studenter eller hjemmearbeidende.

Som vi kunne vente, er barnehagebruken lavest når mor er hjemmearbeidende. Kun 18 prosent av barna har da en heltidsplass i barnehagen, mens 23 prosent har en deltidsplass. Det er imidlertid forholdsvis få mødre som regner seg som hjemmearbeidende. Ikke uventet er andelen barn i barnehage høyest når mor betrakter seg som yrkesaktiv eller student.

Det kan også se ut til at mors yrke har betydning for hvorvidt barn har heltids- eller deltidsplass i barnehagen. Andelen med deltidsplass er særlig høy når mor arbeider som syke- eller hjelpepleier, eller i et lignende yrke, men forskjellen er beskjeden. Slike yrker preges av høye deltidsandeler og mye skift og turnus, noe som kan gjøre at foreldre foretrekker en deltidsplass i barnehage.

I likhet med tidligere studier (for eksempel Sæther 2010; Moafi og Bjørkli 2011), finner vi at barnehagebruken varierer med foreldrenes inntekt. Mens tidligere analyser gjerne skiller mellom barn i lavinntektshusholdninger og barn i husholdninger uten lavinntekt, bruker vi husholdningens inntekt etter skatt, inndelt i fem like store grupper – såkalte kvintiler. Dette viser variasjon i barnehagedeltakelse langs hele inntektsfordelingen.

Bruken av barnehage er høyere blant foreldre med høy inntekt enn blant foreldre med lav inntekt, og særlig gjelder dette heltidsplasser. 83 prosent av barna med foreldre i høyeste inntektskvintil har fulltidsplass, mot 62 prosent av dem med foreldre i laveste inntektskvintil (se tabell 3). Blant barn med

Tabell 2. **Tilsynsordninger blant ett- og toåringer med gifte/samboende foreldre, etter mors utdanning, og yrkesarbeid. Prosent**[1]

	Barnehage, heltid	Barnehage, lang deltid	Barnehage, kort deltid	Mor/ far	Annen ordning	Antall barn
Alle	**72**	**10**	**3**	**13**	**2**	**1 057**
Mors utdanning						
Grunnskole	60	9	4	26	1	212
Videregående skole	70	12	5	11	2	254
Universitet/høgskole 1-4 år	75	12	2	10	1	370
Universitet/høgskole 5 år +	89	2	1	8	1	134
Mors arbeidstid						
Yrkesaktiv, 1-29 timer	52	24	9	13	2	168
Yrkesaktiv, 30-39 timer	89	6	0	3	2	449
Yrkesaktiv, 40 timer +	91	5	-	3	2	131
Foreldrepermisjon (lønnet/ulønnet)	53	12	5	30	-	135
Ikke yrkesaktiv	44	9	4	41	2	164
Mors hovedsakelige aktivitet						
Foreldrepermisjon (lønnet/ulønnet)	53	12	5	30	-	135
Yrkesaktiv	81	10	2	5	2	721
Student	80	-	2	5	2	69
Arbeidsledig	61	7	-	31	-	31
Hjemmearbeidende	18	14	9	57	2	77
Annet (inkludert uføretrygdet)	43	14	10	33	-	19
Mors yrke						
Undervisning	82	9	2	7	-	116
Sykepleier, hjelpepleier og annet pleieyrke	66	19	3	12	-	114
Annet, helse og sosial	73	14	4	8	1	137
Ledere, akademikere	85	4	1	9	1	149
Andre høgskoleyrker	82	7	-	9	2	105
Kontor, salg, service	69	12	7	8	5	156
Andre yrker	80	7	1	11	2	111

[1] «0» betyr at verdien forekommer, men gjelder for under 0,5 prosent av gruppen. «-» betyr at observasjonen ikke forekommer.
Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

foreldre i andre, tredje og fjerde inntektskvintil går henholdsvis 67, 75 og 75 prosent i barnehage på heltid. Andelen barn med deltidsplass er høyest i de to laveste inntektskvintilene, 16 og 18 prosent når både lang og kort deltid regnes med, og lavest i høyeste inntektskvintil, der 6 prosent har deltidsplass.

Agder og Trøndelag har lavest andel i fulltidsbarnehage

Barnehagebruken, særlig bruken av fulltidsplass, varierer også mellom ulike landsdeler. Ett- og toåringer i Oslo og Akershus har oftest en fulltidsplass i barnehage, mens andelen er lavest i Agder-fylkene og Trøndelag. Regner vi også med deltidsplasser, blir de regionale forskjellene mindre.

Tabell 3 viser barnehagebruk etter mors fødeland. I likhet med Moafi og Bjørkli (2011) skiller vi mellom dem som er født i (1) Norge, i (2) EU/EØS-landene, USA, Canada, Australia og New Zealand, og i (3) Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania bortsett fra Australia og New Zealand og Europa utenom

Tabell 3. **Tilsynsordninger blant ett- og toåringer med gifte/samboende foreldre, etter husholdningens inntekt, mors fødeland, landsdel og antall barn. Prosent**[1]

	Barnehage, heltid	Barnehage, lang deltid	Barnehage, kort deltid	Mor/ far	Annen ordning	Antall barn
Alle	**72**	**10**	**3**	**13**	**2**	**1 057**
Husholdningens inntekt etter skatt						
1. kvintil	62	12	4	22	1	264
2. kvintil	67	14	4	12	2	212
3. kvintil	75	10	2	11	2	197
4. kvintil	75	10	3	10	2	194
5. kvintil	83	4	2	11	1	190
Landsdel						
Oslo og Akershus	86	3	1	9	1	282
Østlandet ellers	68	16	3	13	0	249
Agder	57	16	4	23	-	59
Rogaland	72	6	5	15	2	125
Vestlandet	71	11	2	13	2	158
Trøndelag	57	18	4	18	4	97
Nord-Norge	77	4	5	11	2	87
Mors fødeland						
Norge	74	11	3	11	1	747
EU/EØS, USA, Canada, Australia, New Zealand	74	7	3	13	3	89
Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, Europa utenom EU/EØS	55	6	3	34	2	200
Antall barn 0-3 år i husholdningen						
Ett	76	7	3	12	2	697
To eller flere	66	15	3	15	1	360
Antall barn 4-17 år i husholdningen						
Ingen/ett	75	10	2	12	1	792
To	65	12	5	15	3	190
Tre +	49	6	9	33	4	45

[1] «0» betyr at verdien forekommer, men gjelder for under 0,5 prosent av gruppen. «-» betyr at observasjonen ikke forekommer.
Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

EU/EØS. Mens det er liten forskjell mellom barn med mødre i de to første landgruppene, er barnehagebruken betydelig lavere for barn av mødre i den tredje gruppen. Men også her går nesten to tredeler av ett- og toåringene i barnehage. 34 prosent passes av en av foreldrene, mens 2 prosent har andre ordninger.

Andelen barn i barnehage er dessuten lavere når det er mange enn når det er få barn i husholdningen. Dette er i tråd med tidligere analyser.

Forskjeller også blant enslige mødre

Også blant barn med enslige foreldre er det betydelige forskjeller mellom grupper i bruk av barnehage. Ettersom det er såpass få barn med enslige foreldre i vårt analyseutvalg (se tabell 1), kan vi ikke bryte ned materialet på samme måte som for barn med gifte/samboende foreldre. Det er imidlertid tydelig at barnehagedeltakelsen er lavere når mor har kort utdanning enn når hun har lang utdanning (tabell 4). Den er også lavere når mor er født i Asia, Afrika etc., og når det er mange barn i husholdningen.

Når flere faktorer vurderes samtidig

For å få bedre innsikt i betydningen av ulike forklaringer for hvorvidt barn går i barnehage eller ikke, har vi gjort en analyse som tar hensyn til flere faktorer samtidig, en såkalt multivariat analyse (se tekstboks om tolkning av denne, side 10). Analysen gjelder for barn med gifte eller samboende foreldre. Vi skiller da mellom barn som går i barnhage (enten på hel- eller deltid), og barn som passes av foreldre (mor eller far). Barn med andre tilsynsordninger er holdt utenfor, men som vi har sett, gjelder dette kun 2 prosent (se tabell 2). Resultatene vises i tabell 5, i en såkalt logistisk regresjon.

Tabell 4. **Tilsynsordninger blant ulike grupper av ett- og toåringer med enslige mødre. Prosent**[1]

	Barnehage, heltid	Barnehage, deltid	Mor	Annen ordning	Antall barn
Alle	73	9	15	3	247
Mors utdanning					
Grunnskole	56	14	25	5	113
Videregående skole	85	5	9	-	55
Universitet/høgskole	80	9	7	3	49
Mors fødeland					
Norge, EU/EØS, USA, Canada, Australia, New Zealand	78	10	10	1	128
Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, Europa utenom EU/EØS	50	4	37	9	119
Antall barn 0-3 år i husholdningen					
Ett	78	9	12	1	181
To eller flere	55	9	26	10	66
Antall barn 4-17 år i husholdningen					
Ingen	73	8	15	4	124
Ett	81	8	10	4	72
To +	56	14	26	3	51

[1] «0» betyr at verdien forekommer, men gjelder for under 0,5 prosent av gruppen. «-» betyr at observasjonen ikke forekommer.
Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Vi undersøker altså de ulike faktorenes betydning gitt «alt annet likt». Eksempelvis ser vi på betydningen av mors utdanning gitt samme alder på barnet, samme bosted, samme antall barn i husholdningen og så videre.

I analysen inkluderer vi barnets alder, mors utdanning, landsdel for bosted, antall små barn i husholdningen, antall større barn i husholdningen, mors fødeland samt husholdningens inntekt etter skatt. Når det gjelder mors utdanning, skiller vi for gruppen med kort utdanning fra universitet eller høgskole mellom utdanning innenfor helse- og sosialfag og andre typer utdanning. Dette er gjort fordi mødre med utdanning innenfor helse- og sosialfag ofte arbeider skift eller turnus, noe som gjør at barnehage på dagtid kan passe dårligere for deres barn.

Foreldrenes yrkestilknytning og arbeidstid inngår ikke som forklaringsfaktorer i analysen ettersom valg av arbeidstid og barnehagebruk er så nært forbundet med hverandre. Eksempelvis har hjemmearbeidende mødre ofte valgt å være hjemme fordi de ønsker å passe barna selv.

Utdanning, bosted og barnetall spiller inn …

Også etter justering for andre forskjeller mellom barna ser vi – som ventet – at ettåringer går sjeldnere i barnehage og passes oftere av foreldre enn toåringer. Videre har mors utdanning klar selvstendig betydning, slik at barnehagedeltakelsen øker med mors utdanningsnivå. Det har imidlertid ingen betydning hvorvidt mor er utdannet innenfor helse- og sosialfag eller andre fag.

Det er også klare forskjeller mellom barn i ulike landsdeler. Særlig Agder-fylkene skiller seg ut med en høyere andel barn som passes av foreldre framfor å gå i barnehage. Dette stemmer godt med andre studier som viser at folk i Agder-fylkene har mer tradisjonelle holdninger til kvinners familie- og yrkesrolle enn befolkningen ellers, og også en mer tradisjonell praksis når det gjelder kvinners yrkesdeltakelse (Magnussen mfl. 2005, Ellingsen 2010). Også barn på Vestlandet og i Trøndelag går sjeldnere i barnehage enn barn i Oslo og Akershus.

Antall barn 0-3 år i husholdningen har ingen klar betydning, men foreldretilsyn er vanligere når det er minst tre større barn i husholdningen, enn når det er færre, eller ingen, større barn. Store søskenflokker innebærer dermed lavere barnehagedeltakelse for ett- og toåringer, noe som stemmer med resultater fra andre analyser (Sæther 2010).

… og det samme gjør mors fødeland

Videre ser vi at barn oftere blir passet av foreldre når mor er født i Asia, Afrika etc., enn når mor er født i Norge. Det er derimot ingen forskjell i barnehagebruk mellom barn med mor født i Norge og barn med mor født i EU/EØS-landene etc.

Det er ingen klar forskjell i bruk av barnehage mellom husholdninger med ulikt inntektsnivå. Vi har valgt den midterste inntektsgruppen (tredje kvintil) som sammenligningsgrunnlag, slik at de to laveste og de to høyeste kvintilene sammenlignes med denne. Det er heller ikke klare forskjeller mellom første og femte kvintil. Husholdningsinntekten henger sammen med mors utdanningsnivå og fødeland, og det særlig når disse faktorene inkluderes i analysen at sammenhengen mellom inntektsnivå og barnehagebruk svekkes.

Tabell 5. **Logistisk regresjon av om barnet blir passet av foreldrene (går i barnehage er referansekategori).[1] Barn 1-2 år med gifte eller samboende foreldre. N=1040[2]**

	Odds-forhold
Barnets alder (ref.: ett år)	
To år	**0,21**
Mors utdanning (ref.: grunnskole)	
Videregående	**0,44**
Universitet, høgskole 1-4 år, helse- og sosialfag	**0,42**
Universitet, høgskole 1-4 år, annet	**0,44**
Universitet, høgskole 5 år +	**0,29**
Landsdel (ref.: Oslo, Akershus)	
Østlandet ellers	1,61
Agder	**4,01**
Rogaland	1,71
Vestlandet	**1,87**
Trøndelag	**2,43**
Nord-Norge	1,5
Antall barn 0-3 år (ref.: ett)	
To eller flere	1,27
Antall barn 4-17 år (ref.: ingen eller ett)	
To	1,56
Tre eller flere	**6,03**
Mors fødeland (ref.: Norge)	
EU/EØS, USA, Canada, Australia, New Zealand	0,95
Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, Europa utenom EU/EØS	**3,63**
Husholdningsinntekt etter skatt (ref.: tredje kvintil)	
Første kvintil	1,27
Andre kvintil	0,89
Tredje kvintil (ref.)	
Fjerde kvintil	0,74
Femte kvintil	0,89

[1] Tall med uthevet skrift viser statistisk signifikante sammenhenger (p<=0,05).
[2] Antall barn som inngår i analysen.

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Foreldrenes begrunnelser for ikke å ha barnet i barnehage er sjelden knyttet til økonomi. De vanligste begrunnelsene er at man ikke trenger barnehageplass for tiden, at det er viktig at barnet er sammen med mor de første årene, at en av foreldrene er hjemme, og at barnet er for lite til å gå i barnehage (Moafi og Bjørkli 2011, tabell 2.8). I en studie av foreldre som ikke bruker barnehage for barn i alderen tre til fem år, fant også Seeberg (2010) at økonomiske begrunnelser var lite framtredende. Økonomiske betraktninger spilte inn, men var sjelden utslagsgivende. Verdier og holdninger, praktiske forhold og ønsket om en roligere hverdag for barna var viktige momenter for mange foreldre. Noen framhevet også mangelen på deltidsplasser som en av årsakene.

Bosted og inntekt viktig for valg av deltidsplass

Veksten i antall barnehageplasser de siste årene har i stor grad kommet i form av heltidsplasser. Av alle ett- og toåringer hadde 13 prosent en kort eller lang deltidsplass i 2010 (tabell 1). For å finne ut hvilke grupper som har deltidsplass, har vi laget en multivariat analyse der vi skiller mellom barn med heltidsplass i barnehage og barn med deltidsplass (lang eller kort). Barn med heltidsplass er valgt som referanse. Barn som ikke går i barnehage, inngår ikke i analysen. Resultatene vises i tabell 6 (se tekstboks om tolkning av multivariat analyse).

Sammenlignet med heltidsplass er deltidsplass mindre vanlig når mor har lang enn når mor har kort utdanning. Deltidsplass er derimot mer vanlig for barn som bor utenfor Oslo og Akershus enn for barn i osloområdet og akershusområdet, og dette gjelder særlig barn i østlandsområdet ellers, i Agderfylkene og i Trøndelag.

Sammenlignet med heltidsplass er deltidsplass også vanligere når det er mange enn når det er få barn i husholdningen, og når husholdningen har forholdsvis lav inntekt enn når den har middels høy inntekt. Det siste kan tyde på at mindre romslig økonomi får foreldre til å velge deltidsplass, som gjerne er billigere enn en heltidsplass. Avtalt oppholdstid under 33 timer per uke gir dessuten rett til et visst beløp i kontantstøtte. Størrelsen på inntekten henger imidlertid tett sammen med foreldrenes arbeidstid, slik at lavere inntekt kan være et resultat av et valg om å jobbe mindre for å ha barna i barnehage på deltid framfor heltid.

I den multivariate analysen har mors fødeland ingen betydning for om barnet har deltids- framfor heltidsplass i barnehagen. Dette stemmer med resultater fra den bivariate analysen i tabell 3.

Tabell 6. **Logistisk regresjon av om barnet har deltidsplass i barnehage (fulltidsplass er referansekategori).[1] Barn 1-2 år med gifte/samboende foreldre. N=876[2]**

	Oddsforhold
Barnets alder (ref.: ett år)	
To år	0,7
Mors utdanning (ref.: grunnskole)	
Videregående	1,08
Universitet, høgskole 1-4 år, helse- og sosialfag	1,61
Universitet, høgskole 1-4 år, annet	0,87
Universitet, høgskole 5 år +	**0,17**
Landsdel (ref.: Oslo, Akershus)	
Østlandet ellers	**4,61**
Agder	**5,05**
Rogaland	**2,74**
Vestlandet	**2,88**
Trøndelag	**7,15**
Nord-Norge	1,87
Antall barn 0-3 år (ref.: ett)	
To eller flere	**2,46**
Antall barn 4-17 år (ref.: ingen eller ett)	
To	**2,19**
Tre eller flere	**4,47**
Mors fødeland (ref.: Norge)	
EU/EØS, USA, Canada, Australia, New Zealand	0,74
Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, Europa utenom EU/EØS	0,69
Husholdningsinntekt etter skatt (ref.: tredje kvintil)	
Første kvintil	1,58
Andre kvintil	**1,86**
Tredje kvintil (ref)	
Fjerde kvintil	1,09
Femte kvintil	0,64

[1] Tall med uthevet skrift viser statistisk signifikante sammenhenger (p<=0,05).
[2] Antall barn som inngår i analysen.

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Tolkning av de multivariate analysene

For hver faktor har vi definert en referansegruppe som de øvrige gruppene sammenlignes med, merket som «ref.» i tabellene 5 og 6. Eksempelvis er kvinner med utdanning på grunnskolenivå referansegruppe for kvinners utdanning.

Tall (oddsrater) høyere enn 1 innebærer at barn i den aktuelle gruppen har større sannsynlighet for å bli passet av foreldre enn det barn i referansegruppen har, gitt likhet på andre områder. Tall lavere enn 1 innebærer mindre sannsynlighet for å bli passet av foreldre.

Uthevet skrift viser at effekten er statistisk utsagnskraftig, det vil si at det er lite trolig at den skyldes tilfeldigheter. For flere av forklaringsfaktorene har vi inkludert en kategori for «uoppgitt» i analysen, men vi viser ikke resultater for dette. Ingen av disse var statistisk signifikante.

Hva med barn uten rett til barnehageplass?

Som tidligere nevnt gjelder lovfestet rett til barnehageplass for barn født innen utgangen av august det året det søkes plass for. Barn født etter dette har ikke rett til plass før året etter. Hvilke tilsynsordninger har disse barna? Barnetilsynsundersøkelsen 2010 ble gjennomført fra midten av september til midten av desember (se tekstboks om datagrunnlag). Av barna i vårt analyseutvalg (1 311 barn som var fylt ett eller to år på intervjutidspunktet) var det 101 barn som ikke hadde rett til barnehageplass høsten 2010.

Omtrent halvparten av disse barna gikk likevel i barnehage. 41 prosent hadde heltidsplass, 8 prosent hadde lang deltidsplass, og 1 prosent hadde kort deltidsplass. For øvrig ble 41 prosent passet av mor, 5 prosent av far, og 4 prosent av dagmamma eller slektninger. Ingen benyttet andre ordninger, som for eksempel praktikant.

Når barna ikke hadde barnehageplass, ble foreldrene spurt om de hadde søkt om plass, og om de kom til å søke i løpet av høsten. Ser vi alle barn uten rett til barnehageplass under ett, finner vi at mens halvparten av barna altså hadde barnehageplass, hadde foreldrene søkt om plass for 25 prosent av barna og ville søke om plass for 6 prosent. Resten av barna, kun 19 prosent, gikk altså ikke i barnehage, og foreldrene hadde verken søkt om plass eller kom til å søke om plass i løpet av høsten. Dette tyder på at barnehagen har stor oppslutning også blant foreldrene til de yngste barna.

Stadig flere i barnehage i årene som kommer?

Etter hvert som stadig flere barn går i barnehage, utgjør de som ikke deltar, et lite mindretall, særlig blant de eldre barna. Da forskningsinstituttet NOVA skulle gjennomføre en undersøkelse blant foreldre med barn i alderen tre- til fem år som ikke gikk i barnehage i 2010, brukte forskerne mye tid på å finne deltakere i målgruppen (Seeberg 2010, s. 28).

Blant de mindre barna er det flere som ikke deltar i barnehagetilbudet, men dette gjelder først og fremst for ettåringene. Undersøkelsen vi baserer oss på i denne artikkelen, viser at av barn som var fylt to år på intervjutidspunktet, gikk vel ni av ti i barnehage høsten 2010. Blant ettåringene gikk åtte av ti i barnehage.

De som ikke benytter barnehage, begrunner sjelden dette med at tilbudet er for dyrt, men peker på at en av foreldrene er hjemme, eller at barna har det best sammen med mor når de er små. Størrelsen på husholdningens inntekt har liten betydning for om barn går i barnehage eller ikke når vi justerer for mors utdanningsnivå og fødeland. Tidligere analyser viser imidlertid at barn i lavinntektsfamilier sjeldnere går i barnehage enn barn i familier uten lavinntekt (Moafi og Bjørkli 2011, tabell 2.2). Også foreldre i lavinntektsgrupper begrunner ofte manglende barnehagebruk med at de ikke trenger plass, eller at barnet bør være sammen med mor de første årene. En ikke ubetydelig andel peker likevel på at barnehage er for dyrt, og at de ikke vil miste kontantstøtten (Moafi og Bjørkli 2011, tabell 2.8).

Trolig vil andelen barn i barnehage fortsette å øke i årene som kommer, men utviklingen vil antagelig påvirkes noe av hvordan kontantstøtten utformes. Regjeringen har foreslått å avvikle kontantstøtten for toåringer fra 1. august 2012. For barn i alderen 13-18 måneder blir det foreslått å øke kontantstøtten til 5 000 kroner i måneden, mens dagens satser videreføres for barn som er 19-23 måneder.

Dette kan gi insentiver til å utsette barnehagestart noe, slik at flere barn passes av foreldre, dagmamma eller praktikant, fram til de er halvannet eller to år. For toåringene kan fjerning av kontantstøtten bidra til at flere foreldre velger barnehage. Enkelte kommuner har imidlertid signalisert at de vil beholde kontantstøtten for toåringer, noe som kan opprettholde eller forsterke regionale variasjoner i barnehagebruk for små barn. Uansett vil trolig en del foreldre velge å passe barna selv de første leveårene, av verdibaserte eller praktiske grunner.

Referanser

Drange, N. og K. Telle (2011): Gratis kjernetid i barnehage. Effekt på skolekarakterene til barn fra innvandrerfamilier. N.P. Sandbu (red): *Utdanning 2011 – veien til arbeidslivet*, Statistiske analyser 124, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/04/sa_utdanning/sa124/)

Ellingsen, D. (2010): Likestilling mellom kvinner og menn. Sørlandet på etterskudd, *Samfunnsspeilet* 24 (1), Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/ssp/utg/201001/ssp.pdf)

Ellingsæter, A.L. og L. Gulbrandsen (2003): *Barnehagen – fra selektivt til universelt velferdsgode*, NOVA – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring, Rapport 24/03.

Gulbrandsen, L. og C.U. Tønnessen (1988): Barnehageutbyggingens fordelingsmessige virkninger, *Tidsskrift for samfunnsforskning* 29 (6): 539-554.

Leira, A. (2002): *Working Parents and the Welfare State. Family Change and Policy Reform in Scandinavia*, Cambridge University Press.

Magnussen, M.-L., T.S. Mydland og G. Kvåle (2005): *Arbeid ute og hjemme: Sørlandske mødres valg og vurderinger*, Rapport fra prosjektet Likestilling og arbeidsliv på Agder, Fou-rapport nr. 5/2005.

Moafi, H. og E.S. Bjørkli (2011): *Barnefamiliers tilsynsordninger, høsten 2010*, Rapporter 34/2011, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/03/04/rapp_kontantstotte/rapp_201134/)

NOU 2009:10: Fordelingsutvalget.

NOU 2011:7: Velferd og migrasjon. Den norske modellens framtid.

NOU 2011:14: Bedre integrering. Mål, strategier og tiltak.

NOU 2012:1: Til barnets beste – Ny lovgivning for barnehagene.

Seeberg, M.L. (2010): Siste skanse: En undersøkelse om 3-5-åringer som ikke går i barnehage, Rapport nr. 7/10, NOVA – Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.

Stortingsmelding nr. 17 (1996-97): Om innvandring og det flerkulturelle Norge.

Stortingsmelding nr. 49 (2003-2004): Mangfold gjennom inkludering og deltakelse.

Stortingsmelding nr. 41 (2008-2009): Kvalitet i barnehagen.

Sæther, J.P. (2010): *Barn i barnehage – foreldrebakgrunn og utvikling de seneste årene*, Rapporter 11/2010, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/04/02/10/rapp_201011/)

Wilhelmsen, M. og T. Löfgren (2011): Undersøkelsen om barnefamiliers tilsynsordninger 2010. Dokumentasjonsrapport, Notater 13/2011, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/04/90/notat_201113/)

Likere deling av foreldrepermisjonen

I takt med utvidelsene av den totale permisjonslengden og fedrekvoten har foreldrenes bruk av foreldrepermisjon økt. Selv om mødrene tar hoveddelen av permisjonen, har fedrene i stor grad justert sitt uttak etter fedrekvotens lengde, noe som innebærer at de er hjemme stadig lenger. Blant fedre som tar permisjon, velger de fleste å ta full fedrekvote eller mer, heller enn mindre.

Kristin Horn Bringedal og Trude Lappegård

I løpet av det siste tiåret har det skjedd store endringer i foreldrepermisjonen. For det første har fedrekvoten økt fra 4 til 12 uker. Dessuten har den totale permisjonslengden økt fra 42 til 47 uker med full lønnskompensasjon og fra 52 til 57 uker med 80 prosent lønnskompensasjon. Dette har hatt konsekvenser for hvor mye permisjon både mor og far tar.

I Statistisk sentralbyrås barnetilsynsundersøkelse for 2010 (se tekstboks om undersøkelsen) er det blant annet stilt spørsmål om mødres og fedres uttak av foreldrepermisjon. På bakgrunn av denne informasjonen har vi sett nærmere på bruken av permisjon blant foreldre, og vi viser forskjeller i både lønnet og ulønnet permisjon, samt i samlet permisjonslengde.

Et likestillingspolitisk virkemiddel

En av målsettingene med fedrekvoten er å bidra til en likere deling av foreldrepermisjonen mellom mor og far (St.meld. nr. 4 (1994-97) s. 36). Når det i løpet av noen få år har vært en kraftig økning i fedrekvotens lengde, blir et sentralt spørsmål hvordan foreldre har tilpasset seg de ulike utvidelsene. Benytter fedrene seg av utvidelsene av fedrekvoten? Blir det flere som ikke tar full fedrekvote når den stadig blir lengre? Tar flere eller færre fedre lengre permisjon enn fedrekvoten?

Foreldrene i vårt utvalg (se tekstboks om utvalget) har fått sitt yngste barn innenfor fire ulike foreldrepermisjonsordninger, der fedrekvotens lengde varierer fra fire uker i 2001, til ti uker i 2009 (se tekstboks om utvidelser i foreldrepermisjonen). Permisjonsordningens art kan være en viktig faktor for hvem som tar permisjon, og hvor lang permisjon mor og far tar. For å kartlegge eventuelle forskjeller i bruk av permisjon etter endringer i permisjonsordningen har vi i noen tilfeller delt utvalget i fire grupper, etter hvilken ordning som gjaldt da foreldrenes yngste barn ble født.

Utvalget i analysene

Analysene i denne artikkelen tar utgangspunkt i spørsmål om bruk av permisjon, lønnet og ulønnet, på det tidspunktet da foreldrene fikk sitt yngste barn. Utvalget i analysene består av samboende eller gifte foreldre som på intervjutidspunktet hadde barn i alderen 1-9 år (født i perioden 2001-2009). Permisjonen er dermed i hovedsak tatt ut på et tidligere tidspunkt (med unntak av ulønnet permisjon blant foreldre med de yngste barna), og på det lengste ni år tilbake i tid, avhengig av hvor gammelt barnet er.

Foreldre med barn under ett år er utelatt fra analysene da vi ikke har opplysninger om fedres planlagte bruk av foreldrepermisjon, men kun om gjennomført lønnet permisjon. Far må ha vært hjemme minimum én uke for at det skal telle som permisjon. Totalt har vi opplysninger om 1 870 foreldre.

Utvidelser i foreldrepermisjonen

Som en del av foreldrepermisjonen ble fedrekvoten på fire uker innført i 1993. Samtidig ble den totale permisjonslengden utvidet til 42 uker med full lønnskompensasjon (eller maks 52 uker med 80 prosent lønnskompensasjon). Etter det har det vært følgende utvidelser:

2005: 5 uker fedrekvote – maks 53 uker lønnet permisjon
2006: 6 uker fedrekvote – maks 54 uker lønnet permisjon
2009: 10 uker fedrekvote – maks 56 uker lønnet permisjon
2011: 12 uker fedrekvote – maks 57 uker lønnet permisjon

Kristin Horn Bringedal (t.v.) er sosiolog og førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, Gruppe for demografi og levekår. (krb@ssb.no)

Trude Lappegård er sosiolog og seniorforsker i Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, Gruppe for demografi og levekår. (lap@ssb.no)

Figur 1. **Gjennomsnittlig lønnet permisjonslengde blant mødre og fedre, etter gjeldende permisjonsordning da yngste barn ble født. 2001-2009. Permisjonslengde i uker**

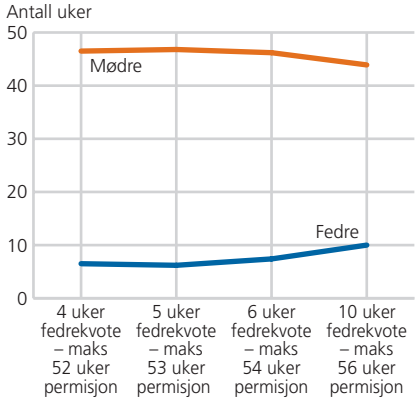

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. **Andel foreldre som har tatt lønnet og ulønnet foreldrepermisjon, etter gjeldende permisjonsordning da yngste barn ble født. 2001-2009. Prosent**

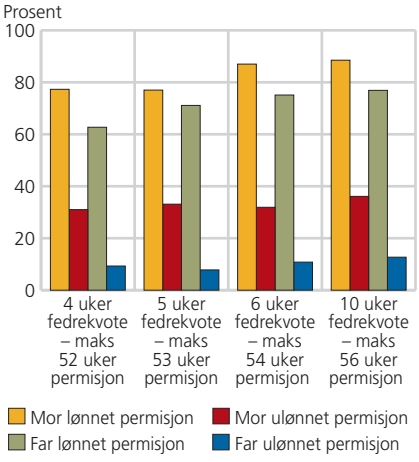

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

I løpet av perioden vi observerer (2001-2009), har utvidelsene av fedrekvoten også medført at fellesperioden som foreldrene fritt kan fordele, er blitt to uker kortere. Fordi det i hovedsak er mødrene som tar denne delen av permisjonen, vil en kunne vente en liten nedgang i mødrenes permisjonslengde, og som en følge av utvidelsene av fedrekvoten, en økning i fedrenes permisjonslengde.

Siden en god del av foreldrene rapporterer om permisjon flere år tilbake i tid, kan det være vanskelig å huske nøyaktig hvor lenge man var hjemme. Vi tar derfor forbehold om at enkelte foreldre kan huske feil. Det kan også være noe unøyaktighet ved at mor rapporterer om fars bruk av permisjon i en del tilfeller, når far ikke var til stede under intervjuet. Foreldre som var i lønnet permisjon på intervjutidspunktet, rapporterer om planlagt ulønnet permisjon. Lengden på denne ulønnede permisjonen kan dermed være forbundet med noe usikkerhet.

Far tar stadig større andel av den lønnede permisjonen

Hovedbildet i vårt utvalg er at mødrene tar noe kortere lønnet permisjon nå enn tidligere, mens fedrene tar noe lengre, slik figur 1 viser. Vi ser en liten nedgang i gjennomsnittlig permisjonslengde for mødre, fra 47 uker for dem med de eldste barna (født da fedrekvoten var fire uker), til 44 uker for dem med de yngste barna (født da fedrekvoten var ti uker). Blant fedrene har gjennomsnittlig permisjonslengde derimot økt fra 6,5 til 10 uker i løpet av perioden.

For at far skal kunne benytte fedrekvote, er det et krav om at mor skal ha opparbeidet seg rettigheter til permisjon. Dette kravet gjelder ikke for permisjon som ikke er fedrekvote, men mor må da enten gå ut i arbeid, ta offentlig godkjent utdanning på heltid, eller kombinere arbeid og godkjent utdanning som i sum gir heltid. Far har også rett til å ta ut permisjon som ikke er fedrekvote, dersom mor er syk.

I løpet av perioden vi observerer, har det vært en økning i andelen foreldre som tar lønnet permisjon. Flertallet av både mødre og fedre har tatt lønnet permisjon, mens ulønnet permisjon blir benyttet i mindre grad. Særlig er det få fedre som tar ulønnet permisjon, slik figur 2 viser.

Det er viktig å merke seg at mødre og fedre som ikke tar lønnet permisjon, er en sammensatt gruppe. Det kan både være mødre og fedre som ikke har rett til lønnet permisjon (for eksempel ved at mor er student eller hjemmeværende), og foreldre som ikke ønsker å ta permisjon, som faller inn under dette. Det å ikke ha tatt ut lønnet permisjon må derfor ikke nødvendigvis tolkes dit hen at verken mor eller far var hjemme i en periode etter at de fikk barn.

Justerer permisjonen etter endringer i fedrekvoten

Hittil har vi sett på bruk av permisjon for mødre og fedre hver for seg. For å få et mer detaljert bilde av hvordan foreldrene sammen deler den lønnede permisjonen, skiller vi mellom seks ulike grupper (antall i hver gruppe i parentes):

- Ingen har tatt permisjon (276).
- Kun mor har tatt permisjon (310).
- Begge har tatt permisjon – far har tatt mindre enn fedrekvoten (229).
- Begge har tatt permisjon – far har tatt full fedrekvote (555).

Bakgrunn
Både mor og far har rett til foreldrepermisjon dersom de har hatt pensjonsgivende inntekt i minst seks av de ti siste månedene før uttaket av foreldrepermisjonen begynner. I dag er den lønnede permisjonen totalt 57 uker med 80 prosent lønnskompensasjon eller 47 uker med 100 prosent lønnskompensasjon. Ni uker er forbeholdt mor, tolv uker forbeholdt far, og resten kan deles fritt mellom foreldrene. I tillegg har hver av foreldrene rett til ulønnet permisjon i inntil tolv måneder. Denne permisjonen må tas innen barnet fyller tre år.

Da Barnetilsynsundersøkelsen 2010 ble gjennomført, var fedrekvoten ti uker. Det betyr at vi ikke har sett på bruken av permisjon etter utvidelsen av fedrekvoten til tolv uker, som ble innført 1. juli 2011.

Ifølge Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet tar mødrene i gjennomsnitt ut 88 prosent av «foreldrepengedagene». Samtidig tas fedrekvoten i dag ut av de fleste som har rett til den. Flertallet av fedre som tar permisjon, tar ut tilsvarende antall uker som fedrekvoten er.

Andel barn i barnehage har økt betydelig i senere tid. Offisiell statistikk viser at deltakelsen for barn i aldersgruppen 1-5 år økte fra 62 prosent i 2000 til 89 prosent i 2010. I 2009 fikk dessuten ettåringer lovfestet rett til plass dersom de er født før 1. september foregående år.

Kontantstøtteordningen er et tilbud til foreldre med barn i alderen ett til tre år som ikke benytter barnehage. I 2010 ble det utbetalt kontantstøtte for 27 prosent av alle barn i kontantstøttealder. Ettåringene utgjør 61 prosent av disse barna.

Kilder: NAV (2012), Finansforbundet (2012), Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (2012), Statistisk sentralbyrå (2012).

Figur 3. **Deling av lønnet foreldrepermisjon mellom mødre og fedre, etter gjeldende permisjonsordning da yngste barn ble født. 2001-2009. Prosent**

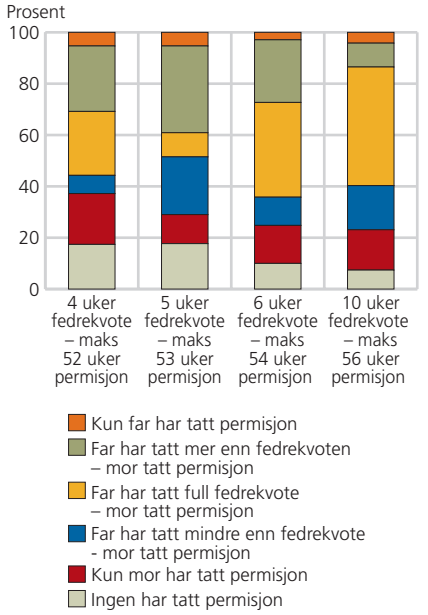

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

- Begge har tatt permisjon – far har tatt mer enn fedrekvoten (418).
- Kun far har tatt permisjon (82).

Tallene over gjelder hele perioden. For å få et inntrykk av om dette varierer med permisjonsordning, skiller vi mellom de fire ulike ordningene som gjaldt da foreldrenes yngste barn ble født. På grunn av ordningenes forskjellige varighet er det ikke like mange foreldre som hører inn under hver ordning. Fem uker fedrekvote gjaldt kun i ett år, og ti uker fedrekvote ble innført om lag ett år før undersøkelsen ble gjennomført. Det er derfor færre foreldrene i disse to ordningene enn i de to andre (fire og seks uker fedrekvote) og usikkerheten rundt de minste gruppene blir dermed noe større.

Siden vi både ser på foreldrenes deling av permisjon og under hvilken ordning de er, får vi flere ulike dimensjoner å tolke. Hovedinntrykket er like fullt at det er store variasjoner i hvordan foreldrene har delt permisjonen i de fire periodene (se figur 3). I tråd med det vi så i figur 2 tar stadig flere foreldrepar lønnet permisjon. Men i hvilken grad fedrene tar mer, mindre, eller nøyaktig kvoten i permisjonslengde, varierer etter når permisjonen ble tatt ut.

Blant foreldre som tilhørte ordningen med fire uker fedrekvote, og som tok lønnet permisjon, var det få fedre som tok mindre enn fedrekvoten. Kun 7 prosent tok mindre enn kvoten, mens halvparten tok full fedrekvote eller mer.

I 2005 ble fedrekvoten utvidet for første gang etter at den ble innført i 1993. Den ble da fem uker, én uke lengre enn den tidligere hadde vært. Våre tall viser at mange fedre som hadde rett til fem uker, ikke benyttet seg av den femte permisjonsuken, men holdt fast ved fire uker. Andelen som tilhører gruppen hvor far tok permisjon, men ikke full fedrekvote, er tre ganger så stor, sam-

menlignet med fedre som tilhører ordningen med fire uker fedrekvote. Gruppen hvor far kun tok fedrekvoten, er dermed langt mindre blant foreldre som hadde rett til fem uker permisjon.

Det er ikke opplagt hvorfor så mange fedre ikke tok den femte permisjonsuken. En mulig forklaring kan være at før denne utvidelsen hadde fedrekvoten vært uendret siden den ble innført tolv år tidligere. Det var en veletablert ordning, og for mange var nok fedrekvoten ensbetydende med fire uker. En annen mulig forklaring kan være knyttet til at et fravær fra jobben på fire uker kan sammenlignes med en lang ferie, og dermed greit å gjennomføre.

Like fullt er det en stor andel hvor far tok mer permisjon enn kvoten, blant foreldrene som hadde rett til fem uker fedrekvote. Selv om mange holdt fast ved den tidligere ordningen og tok mindre enn fem uker (22,5 prosent), var det altså enda flere som var i forkant av utvidelsen året etter, nettopp ved at de tok mer enn fem uker permisjon (34 prosent). Da fedrekvoten igjen ble utvidet i 2006, var andelen som ikke tok full kvote redusert, og over en tredjedel av alle foreldrene tilhører gruppen hvor far tok nøyaktig fedrekvoten.

Den største utvidelsen av fedrekvoten fant sted i 2009, den ble da utvidet fra seks til ti uker. Dette var en relativt stor utvidelse, og en kan tenke seg at mange fedre dermed ikke tok alle ti ukene. Andelen foreldre hvor far tok permisjon, men ikke full fedrekvote, er også større sammenlignet med dem som tilhørte ordningen med seks uker. Like fullt tok fedrene i denne gruppen i hovedsak mellom seks og ni uker permisjon, altså noe lenger enn det kvoten hadde vært tidligere.

Nærmere halvparten av foreldrene som fikk barn da fedrekvoten var ti uker, tilhører gruppen hvor far tok full fedrekvote. Dette er også foreldre som fikk barn det første året etter at ordningen ble innført, og at så mange tilhører denne gruppen, viser at utvidelsen raskt ble fulgt opp. Andelen som tilhører en gruppe hvor far tok mer enn fedrekvoten, har imidlertid gått kraftig ned.

Figur 4. **Deling av lønnet foreldrepermisjon mellom mødre og fedre, etter landsdel. 2001-2009. Prosent**

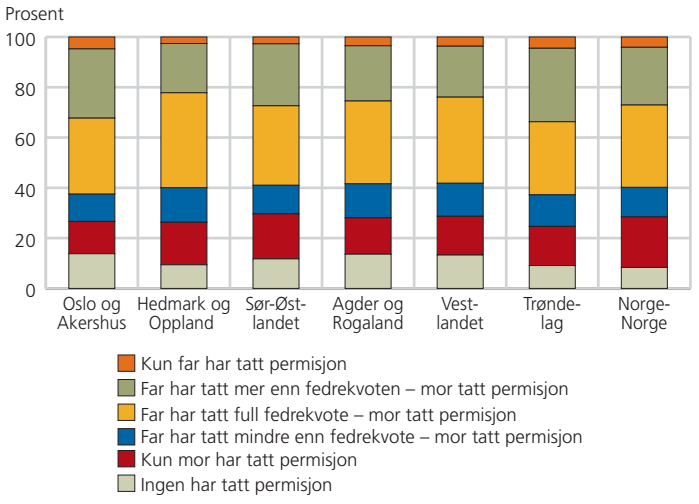

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Når det gjelder de foreldrene der far tar lengre permisjon enn fedrekvoten, ser vi at fedrene i hovedsak tar et par uker ekstra permisjon. Dette innebærer at da ordningen var fire uker, det vil si før 2005, tok nærmere halvparten av fedrene i denne gruppen fem til seks uker permisjon. Året da ordningen var fem uker (2006), var det 60 prosent som tok seks uker, og da ordningen ble seks uker, tok over 70 prosent av fedrene i denne gruppen inntil ti uker permisjon. Fra 2009 til 2011, da ordningen var ti uker, var det over 40 prosent som tok inntil tolv uker. Selv om andelen som tar mer enn fedrekvoten ikke har økt, har utvidelsen av fedrekvoten bidratt til at foreldrene deler permisjonen likere.

Små regionale forskjeller

Hvilke andre bakgrunnsvariabler kan tenkes å variere med foreldrenes deling av lønnet permisjon? Vi vil her se på alle foreldrene under ett, uavhengig av når permisjonen ble tatt ut. Foreldrene er dermed ikke inndelt etter hvilken permisjonsordning som gjaldt da

de fikk sitt yngste barn, men vi beholder inndelingen etter hvordan de har delt den lønnede permisjonen.

Det er ingen store regionale forskjeller, men det er noen interessante ting å merke seg. Blant foreldre som har rett til permisjon, er det flest fedre som tar permisjon i Oslo og Akershus, og færrest i Nord-Norge. Andelen foreldre hvor far kun har tatt fedrekvoten, er høyest i Hedmark og Oppland, mens den er lavest på Vestlandet. Høyest andel foreldre hvor far tar mer enn fedrekvoten, finner vi i Trøndelag, og lavest andel i Hedmark og Oppland (se figur 4).

Varierer med morens utdanning

Vi ser stor variasjon etter utdanningsnivå i hvordan foreldrene deler permisjonen. Figur 5 viser deling av lønnet permisjon mellom mødre og fedre, etter mors høyeste utdanning.

Den høyeste andelen av foreldre der verken mor eller far tar permisjon, finner vi blant foreldre hvor mor kun har grunnskole. Dette har trolig sammenheng med at det blant disse foreldrene også er en stor andel som ikke har rett til permisjon, for eksempel ved at mor er hjemmearbeidende. En fjerdedel tilhører gruppen hvor ingen tar permisjon, i tillegg er det en tilsvarende andel som tilhører gruppen hvor det kun er mor som har tatt permisjon. Dette betyr at blant foreldrene hvor mor har grunnskoleutdanning, tar kun halvparten av fedrene permisjon. Blant foreldre hvor mor har lang universitetsutdanning tar derimot 86 prosent av fedrene permisjon.

Det er gjennomgående slik at andelen foreldre som tar permisjon, øker med morens utdanningsnivå. I tillegg er det et tydelig tegn til at jo høyere utdanning mor har, jo likere deles den lønnede permisjonen mellom foreldrene. Blant foreldre hvor mor har lang universitets- eller høgskoleutdanning, tar over 40 prosent av fedrene lengre permisjon enn fedrekvoten.

Forskjellene i deling av lønnet permisjon etter mors utdanning kan skyldes holdninger, da høyere utdanning gjerne er forbundet med mer likestilte holdninger (Lappegård og Kjeldstad 2010), eller yrkestilknytning, da høyt utdannede mødre har høyere yrkesdeltakelse (Kitterød 2010:52).

Figur 5. **Deling av lønnet foreldrepermisjon mellom mødre og fedre, etter mors utdanningsnivå 2001-2009. Prosent**

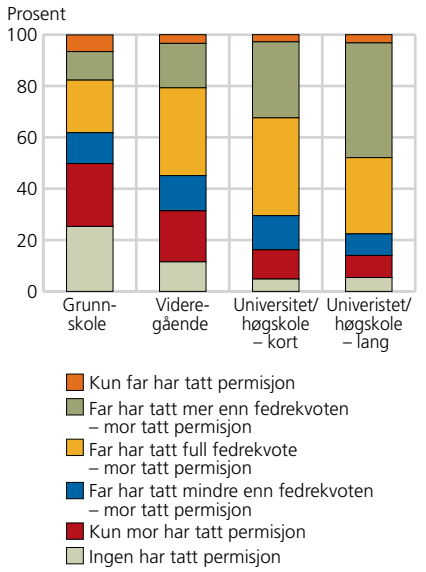

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Mødre kombinerer lønnet og ulønnet permisjon

En del foreldre velger i forlengelsen av den lønnede permisjonsperioden å ta ulønnet permisjon. For noen kan dette være et bevisst valg for å ha en lengre periode hjemme sammen med de yngste barna, mens for andre kan det være nødvendig i påvente av barnehageplass.

En tredjedel av mødrene som har permisjonsrettigheter, velger i etterkant av den lønnede permisjonsperioden å ta noe ulønnet permisjon (se figur 6). Blant alle mødrene som tar ulønnet permisjon, er det mest utbredt med en relativt kort ulønnet permisjon, mellom en og tre måneder. En svært liten andel tar ulønnet permisjon i mer enn tolv måneder. I hvilken grad det har vært en

Figur 6. **Bruk av ulønnet permisjon blant mødre, etter landsdel. 2001-2009. Permisjonslengde i måneder. Prosent**

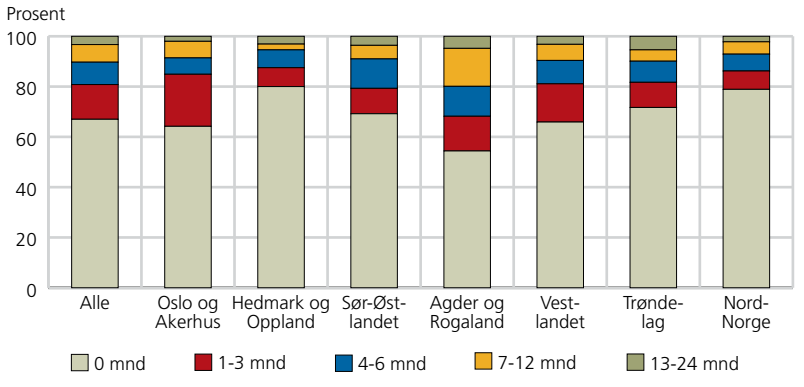

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

endring over tid i bruk av ulønnet permisjon, er det ikke mulig å si noe om på bakgrunn av dette datamaterialet.

Nesten halvparten av mødre på Sørlandet utvider permisjonen

Det er nokså store regionale forskjeller i hvordan mødre kombinerer lønnet og ulønnet permisjon. Mens 45,5 prosent av mødrene i Agder og Rogaland velger å utvide permisjonsperioden med ulønnet permisjon, er det kun 20 prosent som velger det samme blant mødrene i Hedmark og Oppland, slik figur 6 viser. Blant mødre i Agder og Rogaland er det også mer utbredt med lengre ulønnet permisjon, fra syv til tolv måneder, enn blant mødre ellers i landet. Kortere ulønnet permisjon, mellom en og tre måneder, er mest utbredt i Oslo og Akershus.

Far tar fedrekvoten, mor tar resten

Tall fra Barnetilsynsundersøkelsen 2010 viser at de fleste foreldre tar ut lønnet permisjon når de får barn, mens det er langt mindre utbredt med ulønnet permisjon. Andelen som tar lønnet permisjon, har økt i senere tid, både blant mødre og fedre. Den vanligste måten å dele den lønnede permisjonen er at far tar fedrekvoten og mor resten. Ulønnet permisjon er i all hovedsak forbeholdt mor.

Delingen av den lønnede permisjonen er noe ulik for foreldre etter hvilken permisjonsordning som gjaldt da de fikk sitt yngste barn. Det var tidligere en klarere tendens til at flere fedre tok lengre permisjon enn fedrekvoten, da færre uker var forbeholdt far. Blant foreldre som fikk barn da fedrekvoten var ti uker, tok en lavere andel fedre mer enn kvoten. Fedrene justerer i stor grad permisjonsbruken etter fedrekvotens lengde. Økningen fra seks til ti uker fedrekvote i 2009 fanget også opp fedre som ønsket å ta noe lengre permisjon enn det kvoten tidligere hadde vært.

Når det gjelder hvilke faktorer som er av betydning for hvordan den lønnede permisjonen deles mellom foreldre, ser mors utdanning ut til å være svært viktig. Det er langt likere deling blant foreldrepar der mor har høyere utdanning, enn blant foreldrepar der mor har lavere utdanning.

Barnetilsynsundersøkelsen 2010

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet gjennomførte Statistisk sentralbyrå den fjerde barnetilsynsundersøkelsen «Barnefamiliers tilsynsordninger, høsten 2010». Barnetilsynsundersøkelsen 2010 er etterfølgeren av tidligere barnetilsynsundersøkelser utført av SSB i 1998, 1999 og 2002. Utvalget i Barnetilsynsundersøkelsen 2010 er trukket blant husholdninger med barn i alderen 0-9 år, i alt 6 030 barn. Totalt svarte 54,2 prosent av bruttoutvalget på undersøkelsen. I hovedsak har mor blitt intervjuet, og informasjon om samboer/ektefelle har blitt gitt enten av mor gjennom indirekte intervju eller gjennom direkte intervju med far dersom det lot seg gjøre.

Barnetilsynsundersøkelsen 2010 skiller seg noe fra tidligere undersøkelser, blant annet ved at også barn i alderen 6-9 år omfattes – tidligere undersøkelser begrenset seg til barn under skolealder, og at informasjon om foreldrepermisjonen er utvidet til også å gjelde samboer/ektefelle. Til tross for enkelte ulikheter preges undersøkelsene i større grad av likhet enn ulikhet slik at sammenligning over tid er mulig.

Kilder: *Barnefamiliers tilsynsordninger 2010*, Rapporter 34/2011, Statistisk sentralbyrå. Moafi og Bjørkli 2011.

Undersøkelsen om barnefamiliers tilsynsordninger 2010. Dokumentasjonsrapport, Notater 13/2011, Statistisk sentralbyrå. Wilhelmsen og Löfgren 2011.

Referanser

Barne-, likestillings, og inkluderingsdepartementet (2012): http://www.regjeringen.no (lastet ned 22.01.12)

Finansforbundet (2012): https://www.finansforbundet.no/ (lastet ned 22.01.12)

Kitterød, Ragni Hege (2010): «Yrkesarbeid blant par: Hvor finner vi de utradisjonelle tilpasningene?» i *Utradisjonell likestilling? Analyser av undersøkelsen Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) 2007*, Rapporter 18/2010, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/00/02/10/rapp_201018/)

Lappegård, Trude og Randi Kjeldstad (2010): «Holdninger til kjønnsroller og likestilling på hjemmebane», i *Utradisjonell likestilling? Analyser av undersøkelsen Livsløp, generasjon og kjønn (LOGG) 2007*, Rapporter 18/2010, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/00/02/10/rapp_201018/)

Moafi, Hossein og Elin Såheim Bjørkli (2011): *Barnefamiliers tilsynsordninger, høsten 2010*, Rapporter 34/2011, Statistisk sentralbyrå. http://www.ssb.no/emner/03/04/rapp_kontantstotte/rapp_201134/

NAV (2012): http://www.nav.no/ (lastet ned 22.01.12)

Statistisk sentralbyrå (2012): Barnehagestatistikk, www.ssb.no

St.meld. nr. 4 (1994-97): http://www.regjeringen.no/ (lastet ned 22.01.12)

Wilhemlsen, Marit og Tora Löfgren (2011): Undersøkelsen om barnefamiliers tilsynsordninger 2010. Dokumentasjonsrapport, Notater 13/2011, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/04/90/notat_201113/)

Småbarnsforeldre sier ja til fedrekvote

Fedrekvoten har bred støtte blant både mødre og fedre, viser Barnetilsynsundersøkelsen 2010. Flertallet av foreldrene mener at ti uker, som var kvotens lengde i 2010, er ideelt. Under 5 prosent mener det ikke bør være noen fedrekvote i det hele tatt, mens en fjerdedel mener kvoten bør være lengre enn ti uker. Mest positive til ti uker eller lengre fedrekvote er foreldre med høy utdanning og foreldre som selv delte permisjonen likere ved at far tok full fedrekvote eller mer.

Kristin Horn Bringedal og Trude Lappegård

Det har de siste årene vært mye oppmerksomhet rundt foreldrepermisjonen og fedrekvoten. Som første land i verden innførte Norge en egen kvote til fedrene som en del av foreldrepermisjonen. Fra og med 1. april 1993 ble fire uker forbeholdt far, og i løpet av noen få år er fedrekvoten utvidet til tolv uker. Dette har skapt debatt om hvorvidt foreldrepermisjonsordningen skal ha reserverte uker til far, eller om fordelingen skal være opp til den enkelte familie.

Den relativt store utvidelsen av fedrekvoten de siste årene gjør at en kan stille spørsmål om hvorvidt småbarnsforeldre har omfavnet utvidelsen, eller om de ideelt sett ønsker seg en annen lengde tildelt far. Enkelte meningsmålinger har i det siste vist at mange er imot dagens fedrekvote (se for eksempel «To av tre vil fjerne fedrekvoten», Klassekampen 2. januar 2012). Vi ser her nærmere på hva småbarnsforeldre mener er ideell lengde på fedrekvoten, slik det kommer til uttrykk i Statistisk sentralbyrås barnetilsynsundersøkelse fra 2010 (se tekstboks om undersøkelsen).

Analysene i denne artikkelen inkluderer ikke utvidelsen til tolv uker fedrekvoten for barn født etter 31. juni 2011, og som dermed ikke omfattes av barnetilsynsundersøkelsen. Da undersøkelsen ble gjennomført, var fedrekvoten ti uker.

Holdninger i samsvar med gjeldende politikk

En tilsvarende barnetilsynsundersøkelse ble gjennomført i 2002. Fedrekvotens lengde var da fire uker. I begge undersøkelsene ble følgende spørsmål stilt: «I dag er ti (fire) uker av foreldrepermisjonen forbeholdt fedre. Hvor mange uker synes du denne perioden ideelt sett burde være? Vi forutsetter at dette ikke innvirker på lengden av den totale permisjonen». I 2002 svarte halvparten av mødrene og fedrene at den ideelle lengden på fedrekvoten var fire uker, altså den gjeldende ordningen på daværende tidspunkt. 3 prosent mente fedrekvoten burde være kortere enn fire uker, mens 47 prosent mente den burde være lengre (Pettersen 2003).

Undersøkelsen fra 2010 viser at over halvparten av både mødrene og fedrene mener fedrekvoten bør være ti uker (se figur 1), altså den gjeldende ordningen da de svarte på spørsmålet. Dette er i overensstemmelse med resultatene fra 2002-undersøkelsen og viser hvor utbredt det er med en holdning i samsvar med faktiske forhold. Om lag 5 prosent av mødrene og 3 prosent av fedrene mener at det ikke bør være noen fedrekvote i det hele tatt. Det er også relativt lave andeler som synes fedrekvoten bør være mellom én og fire uker, henholdsvis 4 prosent av mødrene og 6 prosent av fedrene, mens rundt 11 prosent mener fedrekvoten bør være mellom fem og ni uker.

Figur 1. **Ønsket lengde på fedrekvoten blant mødre og fedre. 2010. Prosent**

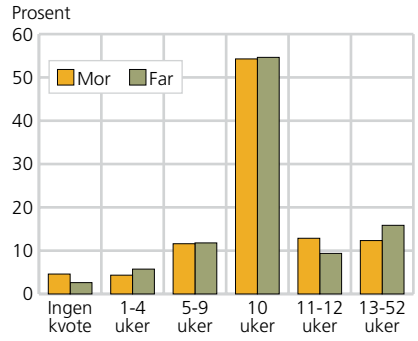

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Kristin Horn Bringedal (t.v.) er sosiolog og førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, Gruppe for demografi og levekår. (krb@ssb.no)

Trude Lappegård er sosiolog og seniorforsker i Statistisk sentralbyrå, Forskningsavdelingen, Gruppe for demografi og levekår. (lap@ssb.no)

Barnetilsynsundersøkelsen 2010
På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet gjennomførte Statistisk sentralbyrå den fjerde barnetilsynsundersøkelsen «Barnefamiliers tilsynsordninger, høsten 2010». Denne undersøkelsen er etterfølgeren av tidligere barnetilsynsundersøkelser utført av SSB i 1998, 1999 og 2002.

Utvalget i Barnetilsynsundersøkelsen 2010 er trukket blant husholdninger med barn i alderen 0-9 år, i alt 6 030 barn. Totalt svarte 54,2 prosent av bruttoutvalget på undersøkelsen. I hovedsak har mor blitt intervjuet, og informasjon om samboer/ektefelle har blitt gitt enten av mor gjennom indirekte intervju eller gjennom direkte intervju med far dersom det lot seg gjøre.

Barnetilsynsundersøkelsen 2010 skiller seg noe fra tidligere undersøkelser, blant annet ved at også barn i alderen 6-9 år omfattes. Tidligere undersøkelser begrenset seg til barn under skolealder. Informasjon om foreldrepermisjonen er utvidet til å gjelde samboer/ektefelle. Til tross for enkelte ulikheter preges undersøkelsene i større grad av likhet enn ulikhet, slik at sammenligning av resultater er mulig.

Kilder: *Barnefamiliers tilsynsordninger 2010*, Rapporter 34/2011, Statistisk sentralbyrå. Moafi og Bjørkli 2011.

Undersøkelsen om barnefamiliers tilsynsordninger 2010. Dokumentasjonsrapport, Notater 13/2011, Statistisk sentralbyrå. Wilhelmsen og Löfgren 2011.

En fjerdedel av både mødrene og fedrene svarer at fedrekvoten ideelt sett bør være lengre enn ti uker, og blant disse ønsker fedrene den lengste kvoten. Dersom vi legger sammen andelene som synes kvoten ideelt sett bør være slik den er (ti uker), med dem som synes den bør utvides ytterligere, befinner hele 80 prosent av alle foreldrene seg her.

Disse tallene viser bred støtte til fedrekvoten blant småbarnsforeldre, noe som er interessant med tanke på at andre undersøkelser finner nokså motstridende resultater. I en undersøkelse gjennomført av NAV blant foreldre som fikk barn i 2007, ble det også spurt om hvor stor del av foreldrepermisjonen som burde forbeholdes far. Men her ble spørsmålet stilt på en annen måte enn i barnetilsynsundersøkelsen. I stedet for å spørre hvor lang de mente fedrekvoten ideelt sett burde være, fikk foreldrene flere forhåndsdefinerte alternativer inklusive *«Ingen fedrekvote. Foreldre må selv få velge hvordan de deler foreldrepengeperioden»*. I denne undersøkelsen mente 37 prosent av mødrene og 35 prosent av fedrene at det ikke burde være noen fedrekvote (Grambo og Myklebø 2009). Dette står i stor kontrast til resultatene fra barnetilsynsundersøkelsene hvor helt marginale andeler mener det ikke bør være noen fedrekvote.

Spørsmål påvirker svar

I undersøkelsen til NAV og i enkelte andre meningsmålinger blir intervjupersonene stilt overfor et ledende utsagn om at foreldre selv må eller bør få velge hvordan de deler foreldrepermisjonen. I barnetilsynsundersøkelsen blir de derimot påminnet om hva gjeldende ordning er, og at det skal være opp til den enkelte familie å selv bestemme, er ikke et like tydelig alternativ i spørsmålsformuleringen. At dette legger føringer på hva folk svarer, er tydelig å se ut fra de svært ulike resultatene.

«Ingen fedrekvote» kan tolkes i retning av at det kun er mor som skal ta permisjon. «Foreldrene må selv velge hvordan de deler foreldrepengeperioden» kan derimot tolkes i retning av at det skal være opp til hver enkelt familie, ikke staten, å avgjøre hvordan permisjonen deles. En slik holdning trenger ikke å bety at far ikke skal ta permisjon. Det er derfor vanske-

Figur 2. **Ønsket lengde på fedrekvoten blant mødre og fedre, etter hvordan foreldrepermisjonen ble delt for yngste barn. 2010. Prosent**

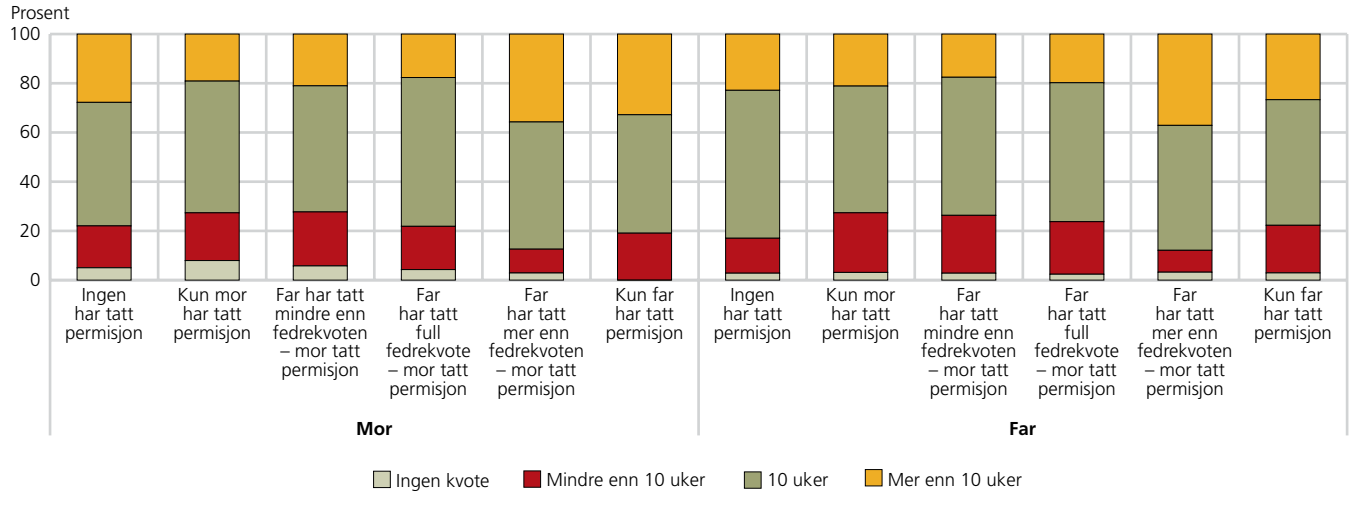

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

lig å vite om den store andelen som svarer dette i NAVs undersøkelse, mener det ene eller det andre.

Den lave andelen foreldre i Barnetilsynsundersøkelsen 2010 som synes fedrekvoten bør være null uker, kan tyde på at det er lite utbredt med en holdning om at kun mor skal ta foreldrepermisjon, og at det heller dreier seg om et ønske om valgfrihet for den enkelte, især når man blir presentert for et slikt alternativ i spørsmålsformuleringen.

Foreldre med likestilt praksis og høy utdanning er mest positive

Med utgangspunkt i svarene fra Barnetilsynsundersøkelsen 2010 skal vi videre se på hvordan mødres og fedres holdninger varierer mellom ulike grupper. Det er blant dem hvor far har tatt lengst permisjon at vi også finner de mest positive til ti uker fedrekvote eller mer (figur 2). At holdningene stemmer overens med praksis, er med på å øke troverdigheten i rapporteringen om ønsket lengde på fedrekvoten. Like fullt må det nevnes at det også kan være slik at folk tilpasser holdningene sine etter praksis.

Vi ser også at utdanning bidrar til variasjoner i hva som oppfattes som ideell lengde på fedrekvoten (figur 3). Hovedbildet er at høyere utdanning henger sammen med en mer positiv holdning til lengre fedrekvote, men det er noen interessante kjønnsforskjeller. Blant mødrene er de med lav utdanning mindre positive til fedrekvoten, mens de med høy utdanning er mer positive.

Blant fedrene er bildet derimot noe mer sammensatt. Fedre med lav utdanning skiller seg ut på flere måter. For det første er det færre som støtter opp om gjeldende lengde på fedrekvoten enn blant resten av fedrene. For det andre er det både en større andel som mener at fedrekvoten bør være kortere

Figur 3. **Ønsket lengde på fedrekvoten blant mødre og fedre, etter utdanning. 2010. Prosent**

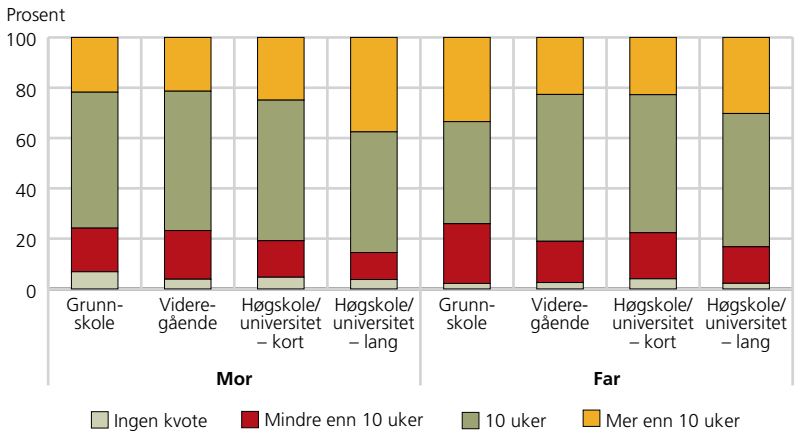

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. **Ønsket lengde på fedrekvoten blant mødre og fedre, etter hovedaktivitet. 2010. Prosent**

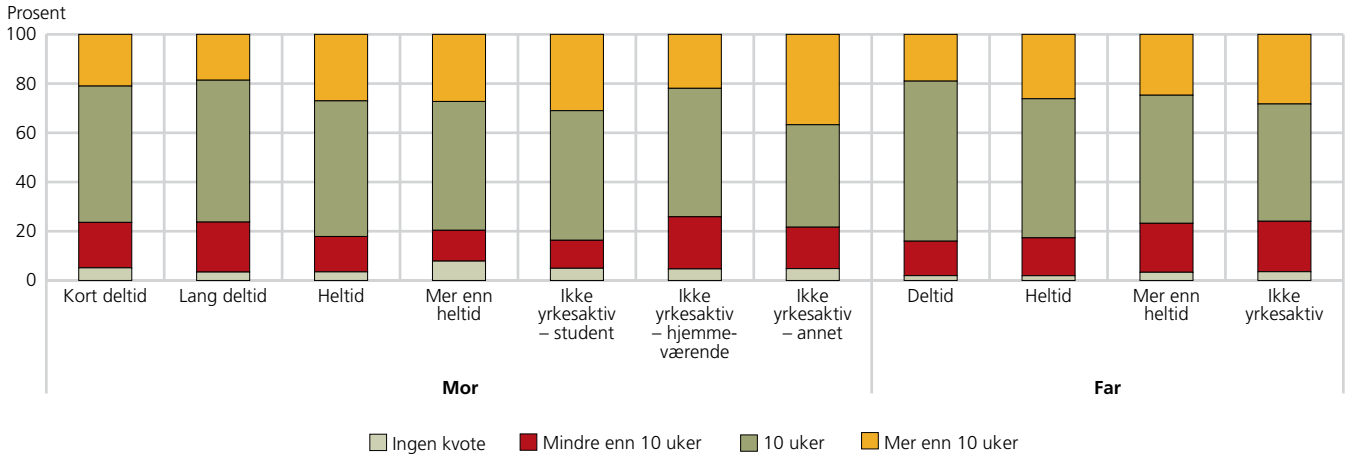

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

enn ti uker, og en større andel som mener den bør være lengre enn ti uker, sammenlignet med resten av fedrene. Det er med andre ord størst variasjon i holdningene til fedre med lavest utdanning. Utenom denne gruppen mener fedre med høy utdanning at fedrekvoten bør være lengre, sammenlignet med fedre som har lavere utdanning.

Selvstendig næringsdrivende fedre mest negative

Hvor i arbeidslivet folk befinner seg, har også en viss betydning for hvor lang de mener fedrekvoten bør være. Generelt kan en si at jo mer mødrene jobber, jo mer positive er de til ti uker fedrekvote eller mer. Mødre som jobber deltid, eller er hjemmeværende, er mindre positive til fedrekvoten enn dem som jobber heltid eller mer, slik figur 4 viser. Like fullt har mødre som jobber mer enn heltid (over 37 timer i uken) noe mer delte holdninger, siden det er blant disse vi finner den høyeste andelen som mener det ikke bør være fedrekvote.

Studenter er ikke yrkesaktive, men har svært like holdninger som heltidsarbeidende mødre. Det er imidlertid en liten gruppe mødre som er studenter, noe som gjør at resultatene er forbundet med større usikkerhet. Det samme gjelder fedre som jobber deltid eller ikke er yrkesaktive, og det innebærer dermed at det er noe usikkert hvordan disse fedrene skiller seg fra de andre når det gjelder holdningene til fedrekvoten. Derimot er det mange fedre som jobber heltid eller mer, og blant disse er ser vi at det er en større andel fedre som ønsker kortere fedrekvote blant dem som jobber mer enn heltid, enn tilfellet er blant fedrene som kun jobber heltid.

Hvis vi kun ser på dem som er yrkesaktive, og hvor i arbeidsmarkedet de befinner seg (figur 5), mener noen flere av mødrene i privat sektor at fedrekvoten bør være kortere enn ti uker, eller at det ikke bør være noen kvote, enn tilfellet er blant mødre som jobber i offentlig sektor eller er selvstendig næringsdrivende. Merk at det blant de sistnevnte ikke er mange mødre, og at det dermed er noe større usikkerhet ved denne gruppens holdninger. Fedre i privat og offentlig sektor har svært lik oppfatning som mødre i samme sektor som dem selv. Dette gjelder derimot ikke fedre som er selvstendig næringsdrivende, da de har andre oppfatninger enn selvstendig næringsdrivende mødre. Blant fedre i denne gruppen mener en relativt stor gruppe, nærmere 35 prosent, at fedrekvoten bør være mindre enn ti uker. Dette kan være et utrykk for at mange selvstendig næringsdrivende fedre synes det er vanskelig å skulle benytte en relativt lang fedrekvote.

Det er små forskjeller i oppfattelsen av ideell lengde på fedrekvoten blant foreldrene etter arbeidstidsordning (vanlig dagarbeid eller skift/turnus). Heller ikke regionale forskjeller ser ut til å være av særlig betydning, da det er liten variasjon i holdningene etter landsdel. Vi viser derfor ikke tall for dette.

Bred støtte til fedrekvoten

Ut i fra Barnetilsynsundersøkelsen 2010 kan det konkluderes med at fedrekvoten har en bred støtte, både blant mødre og fedre. Kun en svært liten andel foreldre ønsker ikke noen uker øremerket fedrene, og flertallet mener at ti uker fedrekvote er ideelt.

Utvalget i analysen

Utvalget består av gifte og samboende foreldre med barn i alderen 0-9 år (født 2001 eller senere). Enslige foreldre er utelatt ettersom det kun er blant samboende og gifte at både mor og far har fått spørsmål om ønsket lengde på fedrekvoten. Likevel var det en stor andel fedre det ikke lot seg gjøre å komme i kontakt med, og spørsmål om fedrekvotens ideelle lengde er kun stilt til fedre som ble intervjuet direkte.

Totalt har vi opplysninger om 2 038 mødre og 789 fedre. Enkelte grupper av foreldre inneholder få observasjoner, noe som gjør at resultatene må tolkes med forsiktighet. Dette gjelder selvstendig næringsdrivende mødre (63), mødre som er studenter (69), fedre som jobber deltid (53), og ikke yrkesaktive fedre (48).

Figur 5. **Ønsket lengde på fedrekvoten blant yrkesaktive mødre og fedre, etter sektor. 2010. Prosent**

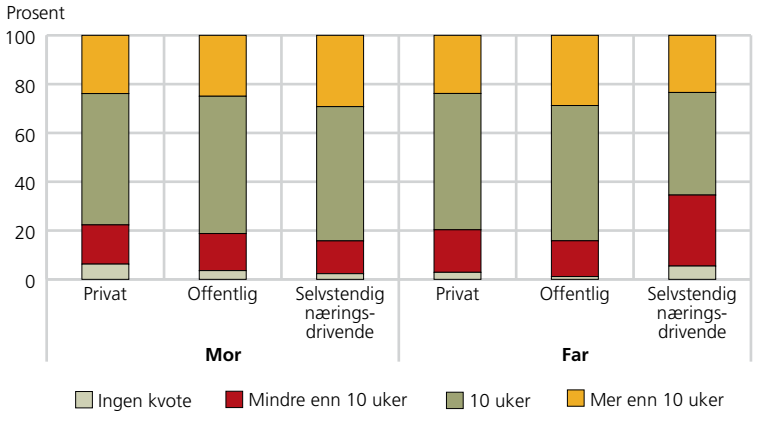

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

At så mange anser den gjeldende ordningen som optimal, er interessant. Det er kanskje ikke urimelig å anta at en stor andel ville svart dette uansett, i og med at de i spørsmålsformuleringen blir påminnet om lengden. Også i undersøkelsen fra 2002 svarte flertallet av foreldrene at gjeldende ordning (da fire uker) var ideell.

Like fullt er det viktig å merke seg at andelen som ønsket lengre kvote enn gjeldende ordning i 2002, var 47 prosent, mens den i 2010 var rundt 25 prosent. Dette vitner om at den faktiske lengden, delvis uavhengig av ordningen, er av betydning for hva foreldrene faktisk ønsker. Det er også slik at de mest positive til lang fedrekvote er foreldrene som delte permisjonen mer likt ved at far tok full fedrekvote eller mer.

I artikkelen i dette nummeret av Samfunnsspeilet om bruk av foreldrepermisjon ser vi at majoriteten av fedre tar ut foreldrepermisjon når de får barn. Blant fedre som tar permisjon, er det dessuten mest utbredt å ta full fedrekvote. Dette tyder på at foreldrenes holdninger til fedrekvotens lengde i stor grad samsvarer med foreldrenes praksis.

Fedrekvoten – dagens regelverk

Fra og med 1. juli 2011 er 12 uker av foreldrepermisjonen forbeholdt far. Disse ukene kan ikke overføres til mor.

Fedrekvoten ble innført i 1993 og var da på 4 uker. Siden har det vært følgende utvidelser:

- Fra 4 til 5 uker i 2005
- Fra 5 til 6 uker i 2006
- Fra 6 til 10 uker i 2009
- Fra 10 til 12 uker i 2011

For at far skal ha rett til fedrekvoten, må både mor og far må ha hatt inntektsgivende arbeid i minst 6 av de siste 10 månedene før fødselen.

Dersom far ikke har rett til foreldrepenger, overføres ukene med fedrekvote til mor.

Dersom mor ikke har rett til foreldrepenger og har mottatt engangsstønad, har ikke far rett på fedrekvote.

Far kan, dersom han har rett til foreldrepenger, benytte seg av sin selvstendige rett til å ta ut vanlige foreldrepenger.

Fedrekvoten kan tas ut når som helst i stønadsperioden med unntak av de første seks ukene etter fødselen. Disse ukene er av medisinske grunner forbeholdt mor.

Far må ha benyttet seg av fedrekvoten innen barnet fyller tre år.

Når far tar ut fedrekvoten, kan mor velge om hun vil gå ut i inntektsgivende arbeid eller ikke. Når far benytter seg av fedrekvoten, kan mor og far samlet ta ut 150 prosent foreldrepenger. Det er en forutsetning at mor arbeider minst 50 prosent.

Når far ønsker å motta foreldrepenger utover perioden med fedrekvote, er det et vilkår at mor er i arbeid, utdanning, på grunn av sykdom er helt avhengig av hjelp for å ta seg av barnet, deltar i introduksjonsprogrammet for nyankomne innvandrere eller deltar i kvalifiseringsprogrammet for personer som har vesentlig nedsatt arbeids- og inntektsevne. Dette betyr at mor for eksempel ikke kan ha ulønnet permisjon for å være hjemme sammen med far og barn utover fedrekvoteperioden.

Kilde: NAV (2012).

Referanser

Grambo, Anne-Cathrine og Sigrid Myklebø (2009): Moderne familier – tradisjonelle valg – en studie av mors og fars uttak av foreldrepermisjon. NAV-rapport 2/2009.

Klassekampen 2. januar 2012: «To av tre vil fjerne fedrekvoten». (http://www.klassekampen.no/59726/article/item)

Moafi, Hossein og Elin Såheim Bjørkli (2011): *Barnefamiliers tilsynsordninger, høsten 2010*, Rapporter 34/2011, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/03/04/rapp_kontantstotte/rapp_201134/)

NAV (2012): http://www.nav.no (lastet ned 22.01.12)

Pettersen, Silje Vatne (2003): Halvparten av fedrene vil ha lengre kvote, *Samfunnsspeilet* 5, 2003, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/)

Wilhelmsen, Marit og Tora Löfgren (2011): Undersøkelsen om barnefamiliers tilsynsordninger 2010. Dokumentasjonsrapport, Notater 13/2011, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/04/90/notat_201113/)

Første år med lovfestet gratis leksehjelp

Tre av fem skolelever i aldersgruppen seks til ni år deltok i gratis leksehjelp høsten 2010. Barn fra lavinntektsfamilier, barn med lavutdannede foreldre og noen grupper barn med innvandrede mødre deltok i større grad enn andre. Dette kommer frem i barnetilsynsundersøkelsen som Statistisk sentralbyrå gjennomførte høsten 2010.

Hossein Moafi

Leksehjelp er ikke et nytt fenomen, men det var først i juni 2010 at Stortinget vedtok å pålegge kommuner og private skoler å tilby gratis leksehjelp til elever på 1.-4. årstrinn. Deltakelse i leksehjelpen er frivillig, men eleven har rett til å delta. Skoleeierne står fritt til å organisere leksehjelptilbudet slik de mener det er mest hensiktsmessig. Lovendringene trådte i kraft 1. august 2010.

Hvem deltar i dette tilbudet? Hva er foreldrenes begrunnelser for å la barna benytte seg av gratis leksehjelp eller la være? Barnetilsynsundersøkelsen 2010 (se tekstboks) gir noen svar.

91 prosent fikk tilbud om leksehjelp

Ifølge en kartlegging som forskningsstiftelsen SINTEF gjorde på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet, hadde 13 prosent av norske skoler et tilbud om gratis leksehjelp i skoleåret 2001/2002. Seks år senere hadde andelen økt til 55 prosent av norske skoler (Dahl, Buland og Molden 2007). Denne kartleggingen viste at leksehjelpen var et generelt tilbud til alle skolens elever. Imidlertid var det et noe mer trinnorientert opplegg i barneskolen enn i ungdomsskolen og videregående skole. I barneskolen var 4.-7. årstrinn prioritert, selv om det også var tilbud om leksehjelp på 1.-3. årstrinn.

Med lovfestet leksehjelp ville en i utgangspunktet tro at alle elever på 1.-4. årstrinn skulle få tilbud om gratis leksehjelp. Men 9 prosent av barna i utvalget vårt hadde ikke fått tilbud om leksehjelp på skolen, ifølge deres foreldre.

Datagrunnlaget
Høsten 2010 gjennomførte Statistisk sentralbyrå (SSB) Barnetilsynsundersøkelsen 2010 på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, hvor en for første gang kartla barnas deltakelse i lovfestet gratis leksehjelp. Spørsmålene om leksehjelp ble stilt om barn i alderen 6-9 år (1.-4. årstrinn). I alt hadde 774 elever i utvalget fått tilbud om leksehjelp høsten 2010. Vi gjør oppmerksom på at lavt antall observasjoner i en intervjuundersøkelse øker usikkerheten tilknyttet resultatene.

For detaljerte opplysninger, se dokumentasjonsrapporten «Undersøkelse om barnefamiliers tilsynsordninger 2010» (Wilhelmsen og Löfgren 2011) eller kapittel 8 i rapporten «Barnefamiliers tilsynsordninger, høsten 2010» (Moafi og Bjørkli 2011).

Hossein Moafi er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for utdanningsstatistikk. (hossein.moafi@ssb.no)

Når det er sagt, kan det legges til at opplæringsloven og loven om private skoler pålegger skoleeierne – og ikke den enkelte skolen – å gi et tilbud om leksehjelp. Som nevnt ovenfor står skoleeierne fritt til å organisere leksehjelptilbudet slik de mener det er mest hensiktsmessig. Det betyr at leksehjelp ikke nødvendigvis foregår på samme skole eller «tilhørende SFO» som eleven går på.

Tre av fem deltok i ordningen

Sluttrapport fra evalueringen av prosjektet leksehjelp som pågikk i skoleåret 2006/2007 og 2007/2008, viste at det var klart størst deltakelse i grunnskolen, og deltakerprosenten var høyest på lavere årstrinn. I denne rapporten kommer det frem at det var vanskeligere å motivere ungdomsskoleelever for deltakelse, og deltakelsen var klart lavest i videregående skole (Haugsbakken og Buland 2009). Data som er samlet inn via Barnetilsynsundersøkelsen 2010, gir ikke grunnlag for sammenligning mellom skolene på ulike nivå. Derimot kan en sammenligne deltakelsen i leksehjelp blant elever på 1.-4. årstrinn på barneskolen.

Allerede i det første året med lovfestet gratis leksehjelp deltok nesten tre av fem elever på 1.-4. årstrinn i denne ordningen, 59 prosent av jentene og 57 prosent av guttene. Det var flest på 3. årstrinn som deltok i gratis leksehjelp (se figur 1).

I alt deltok 49 prosent av elevene på 1. årstrinn og 60 prosent på 2., 66 prosent deltok på 3. og 57 prosent på 4. årstrinn i leksehjelpordningen høsten 2010. Av alle som deltok på leksehjelp, fikk 40 prosent leksehjelp som en del av SFO-tilbudet. Det var høyere andel blant elever på 1. og 2. årstrinn enn dem på 3. og 4. årstrinn som fikk leksehjelp som en del av SFO-tilbudet. Dette kan delvis forklares med høyere SFO-deltakelse blant 6- og 7-åringer enn blant 8- og 9-åringer.

Deltakelsen varierte med kommunestørrelse

Kommunene eier 94 prosent av grunnskolene i Norge. Som skoleeiere står de fritt til å organisere leksehjelptilbudet slik de mener det er mest hensiktsmessig. Derfor kan det være interessant å se på om kommunestørrelse har noe å si for tilbudet om leksehjelp.

Deltakelsen i gratis leksehjelp varierte noe avhengig av kommunestørrelse (se tabell 1). Høyest andel deltakere blant elever på 1. årstrinn, 55 prosent, finner vi i kommuner med 50 000-99 999 innbyggere. Lavest andel, 37 prosent, blant disse elevene finner vi i kommuner med under 10 000 innbyggere.

Kommuner med 50 000-99 999 innbyggere hadde også høyest andel deltakelse blant elever på 3. årstrinn sammenlignet med andre kommuner, mens kommuner med over 100 000 innbyggere hadde høyest andel deltakere blant elever på 4. årstrinn.

I kommuner med over 100 000 og med 50 000-99 999 innbyggere var det høyest deltakelse i leksehjelp blant elever på 3. årstrinn, mens i andre kommuner var deltakelsen høyest blant elever på 2. årstrinn.

Deltakelse i leksehjelp gjenspeiler ikke nødvendigvis kommunenes tilbud om leksehjelp til elever på ulike årstrinn. En kommune kan tilby flere timer med leksehjelp til 9-åringer enn for eksempel 7-åringer, men likevel kan det være slik at deltakelsen blant 7-åringer er høyere enn blant 9-åringer.

Figur 1. **Elever på 1.-4. årstrinn, etter deltakelse i gratis leksehjelp. 2010. Prosent**

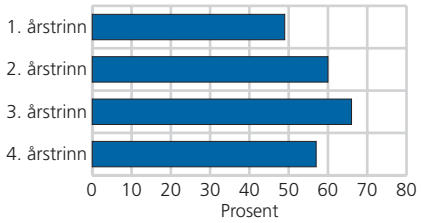

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 1. **Andel elever på 1.-4. årstrinn som deltok på leksehjelp, etter kommunestørrelse. 2010. Prosent**

	1. årstrinn	2. årstrinn	3. årstrinn	4. årstrinn
Kommuner med over 100 000 innbyggere	51	66	67	61
Kommuner med 50 000-99 999 innbyggere	55	53	73	57
Kommuner med 10 000-49 999 innbyggere	44	68	54	43
Kommuner med under 10 000 innbyggere	37	68	62	60

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. **Elever i gratis leksehjelpordning, etter årstrinn og tid på dagen de fikk leksehjelp. 2010. Prosent**

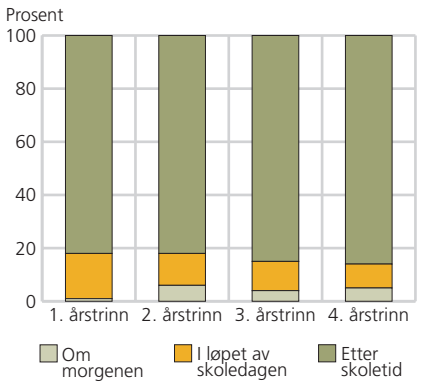

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. **Andel elever, etter årstrinn og antall timer i uken de fikk leksehjelp. 2010. Prosent**

	1. årstrinn	2. årstrinn	3. årstrinn	4. årstrinn
1 time	40	20	20	8
2 timer	38	53	52	52
3 timer	19	15	15	23
4 timer	3	11	9	12
5 timer eller mer	1	2	3	5

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 3. **Andel elever, etter årstrinn og antall timer per uke de vanligvis jobber med lekser hjemme utenom tiden med leksehjelp. 2010. Prosent**

	1. årstrinn	2. årstrinn	3. årstrinn	4. årstrinn
1 time	40	21	13	11
2 timer	29	31	27	20
3 timer	12	21	28	18
4 timer	9	13	11	18
5 timer eller mer	9	14	21	32

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. **Andel elever, etter antall timer lekser hjemme og foreldrenes utdanningsnivå. 2010. Prosent**

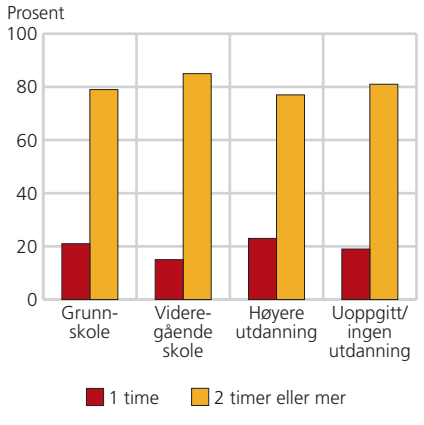

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

De fleste fikk leksehjelp etter skoletid

Så mye som 84 prosent av elevene som deltok i gratis leksehjelp høsten 2010, fikk leksehjelp etter skoletid – men ikke nødvendigvis i regi av SFO. 12 prosent fikk leksehjelp i løpet av skoledagen og 4 prosent om morgenen før skolestart.

Det var høyere andel (17 prosent) elever på 1. årstrinn enn på 2.-4. årstrinn som fikk leksehjelp på dagtid. Blant elevene på 3. og 4. årstrinn fikk 85 prosent leksehjelp etter skoletid (se figur 2). Av elevene på 3. og 4. årstrinn som deltok i gratis leksehjelp etter skoletid, fikk henholdsvis 32 og 34 prosent leksehjelp som en del av SFO-tilbudet.

De fleste fikk to timer leksehjelp

I henhold til forskrift til opplæringsloven og privatskoleloven har elevene på 1.-4. årstrinn rett til minst én time leksehjelp per uke, men skoleeieren står fritt til å tilby flere timer leksehjelp (Utdanningsdirektoratet 2010). Ifølge tall fra Barnetilsynsundersøkelsen 2010 fikk de aller fleste elever mer enn én time leksehjelp per uke, uavhengig av hvilket årstrinn de gikk på.

40 prosent av elevene på 1., 20 prosent på 2. og 3. og 8 prosent på 4. årstrinn deltok i leksehjelp tilsvarende minimumskravet – det vil si én time per uke. Resten av elevene fikk leksehjelp i to timer eller mer (se tabell 2).

Over halvparten av elevene på 2.-4. årstrinn fikk 2 timer gratis leksehjelp. Andelen med flere timer leksehjelp var høyest blant elevene på 4. årstrinn. Som det kommer frem i tabell 2, fikk 23 og 12 prosent av elevene på 4. årstrinn henholdsvis 3 og 4 timer gratis leksehjelp per uke høsten 2010.

I tillegg gjorde de lekser hjemme

I tillegg til å delta i leksehjelpordningen jobbet elevene med lekser også hjemme. 40 prosent av elevene som deltok i leksehjelp på 1. årstrinn, jobbet også én time per uke med lekser hjemme. Tilsvarende andel for elever på 2., 3. og 4. årstrinn var på henholdsvis 21, 13 og 11 prosent (se tabell 3).

Høyest andel (31 prosent) elever på 2. årstrinn jobbet to timer, mens høyest andel (28 prosent) elever på 3. årstrinn jobbet tre timer med lekser hjemme per uke høsten 2010. Blant elever på 4. årstrinn var det vanligst å gjøre lekser hjemme fem timer eller mer per uke.

De aller fleste elever jobbet to timer eller mer med lekser hjemme per uke, uavhengig av foreldrenes utdanningsnivå (se figur 3). Andelen som brukte én time på hjemmelekser, var lavest, og dermed var andelen som brukte to timer eller mer, høyest blant elever med foreldre som hadde utdanning på videregående skoles nivå. Andelen som brukte kun én time på hjemmelekser per uke, var noe høyere blant elever med foreldre som hadde høyere utdanning.

Det var ikke store variasjoner i antall timer brukt til lekser hjemme etter foreldrenes utdanningsnivå. Forskjellene var imidlertid betydelige om en sammenligner når det gjaldt mors fødeland. Andelen som brukte én time og tre timer, var temmelig lik for landgruppene. Halvparten av dem med mor født i Norge brukte under tre timer per uke på å gjøre lekser hjemme, mens rundt 75 prosent av dem med mor født i utlandet brukte tre timer eller mer på hjemmelekser per uke.

Elevene med mor født i Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS skilte seg ut fra de andre ved at nesten halvparten (45 prosent) gjorde lekser hjemme fem timer eller mer per uke. Av dem med mor født i EU/EØS, USA, Canada, Australia og New Zealand, gjorde 41 prosent lekser hjemme fire timer eller mer per uke (se tabell 4).

Tabell 4. **Andel elever, etter antall timer leksearbeid hjemme per uke og mors fødeland. 2010. Prosent**

	1 time	2 timer	3 timer	4 timer	5 timer eller mer
Norge	21	31	21	11	15
EU/EØS, USA, Canada, Australia og New Zealand	19	8	23	41	10
Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS	14	10	20	9	45

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Det kan legges til at flere elever i lavinntektsfamilier enn i ikke-lavinntektsfamilier (etter EUs definisjon) jobbet mer med lekser hjemme. Lavinntekt er definert ved at familien har en inntekt etter skatt per forbruksenhet lavere enn 50 prosent (OECDs definisjon) eller 60 prosent (EUs definisjon) av medianinntekten for alle personer (Epland mfl. 2011). 87 prosent av elevene i lavinntektsfamilier, mot 78 prosent i ikke-lavinntektsfamilier, brukte to timer eller mer på leksearbeid hjemme.

Hvem deltok i ordningen?

Både i St.meld. nr. 16 (2006-2007) og nr. 31 (2007-2008) fremheves viktigheten av leksehjelp som verktøy for sosial utjevning. I høringsnotatet om

Figur 4. **Deltakelse i gratis leksehjelp, etter familietype. 2010. Prosent**

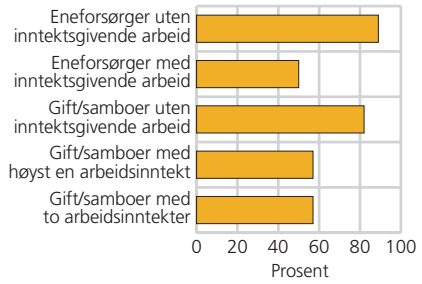

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. **Deltakelse i gratis leksehjelp, etter lavinntektsfamilier. 2010. Prosent**

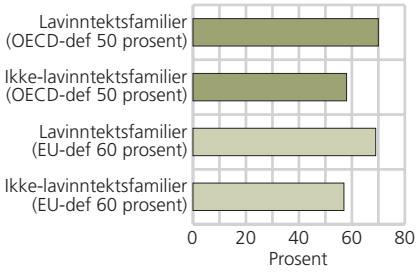

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

forslag til endringer i opplæringsloven og privatskoleloven for å innføre blant annet «plikt for skoleeier til å tilby elever på 1.-4. årstrinn leksehjelp», skriver departementet:

> *«Departementet mener et tilbud om leksehjelp for elever på 1.-4. årstrinn vil være et virkemiddel for å stimulere svake elever til bedre gjennomføring av videregående opplæring senere i utdanningsløpet. Dette kan bidra til sosial utjevning gjennom inkludering, bedre rammer for læringsutbytte og økt sosial trivsel.» (Kunnskapsdepartementet 2009)*

Det er ingen tvil om at en av målsettingene er å motvirke skolens rolle som reprodusent av sosiale ulikheter. Ut fra et slikt perspektiv kan det hevdes at de viktigste målgruppene for leksehjelp er elever fra vanskeligstilte familier og/eller med innvandrerbakgrunn, altså de som ofte faller ut av utdanningssystemet og dermed mister muligheten til oppadgående sosial mobilitet og forbedret livssituasjon. Så spørsmålet er om lovfestet gratis leksehjelp når ut til disse elevene.

I sin evaluering av Prosjekt leksehjelp 2006-2008 konkluderte Haugsbakken og Buland (2009) med at leksehjelpen i stor grad hadde nådd ut til de elevene man hadde definert som målgrupper. Også resultatene fra Barnetilsynsundersøkelsen 2010 tyder på det samme. Andelen barn fra lavinntektsfamilier, barn med lavutdannede foreldre og barn med mødre født i Asia, Afrika og Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa utenom EU/EØS som deltar i leksehjelp, er høyere enn andelen barn fra andre grupper.

Uansett hvilken bakgrunnsvariabel vi kontrollerer mot, deltok i de aller fleste tilfeller over halvparten av barna i gratis leksehjelp høsten 2010. Aller høyest andel barn med leksehjelp var det i familier uten inntektsgivende arbeid, 89 prosent i familier med eneforsørger og 82 prosent i familier med par uten inntektsgivende arbeid (se figur 4).

Barn med lavutdannede foreldre

Andelen barn som fikk leksehjelp, var høyest blant barn med lavutdannede og/eller ikke yrkesaktive foreldre. Med andre ord, undersøkelsen viser at jo høyere utdanningsnivå og/eller yrkesaktivitet foreldrene har, desto lavere andel av barna deltar i leksehjelp. Men, som nevnt ovenfor, deltar likevel over halvparten av barna i leksehjelp uansett kjennetegn ved deres foreldre/familier.

Ser vi på barnas deltakelse i leksehjelp etter husholdningens inntekt, viser det seg at det var høyest andel (69 prosent) deltakelse i gratis leksehjelp blant barn i husholdninger med en årlig inntekt før skatt fratrukket barnetrygd og kontantstøtte mellom 150 000 og 299 999 kroner. Lavest andel (52 prosent) var blant barn i husholdninger med en inntekt på 450 000-599 999 kroner i året.

Ser en på ulike familier etter lavinntektsdefinisjoner, kommer det tydelig frem at andel barn i leksehjelp var høyere blant barn i lavinntektsfamilier enn blant barn i ikke-lavinntektsfamilier (se figur 5).

Andelen barn med leksehjelp er 12 prosentpoeng høyere blant barn i lavinntektsfamilier enn i ikke-lavinntektsfamilier. Dette gjør seg gjeldende uansett om en benytter OECDs eller EUs definisjon av lavinntektsfamilier.

Det kan legges til at forskjellene mellom andelen barn med leksehjelp i lavinntektsfamilier og ikke-lavinntektsfamilier var mye større blant elevene på 1. og 2. årstrinn (aldersgruppen 6-7 år) enn blant gjennomsnittet for alle elever. I denne aldersgruppen var det 29 og 25 prosentpoeng høyere deltakelse i leksehjelp blant barn i lavinntektsfamilier enn i ikke-lavinntektsfamilier etter henholdsvis OECDs og EUs definisjon.

Vi tar også med at høsten 2010 benyttet 76 prosent av barna med mødre født i Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand og Europa utenom EU/EØS seg av tilbudet om leksehjelp, mens tilsvarende prosentandel for barn med mødre født i Norge var på 55 prosent.

83 prosent av foreldrene var fornøyde

83 prosent av foreldrene til barn som deltok i gratis leksehjelp høsten 2010, var alt i alt fornøyde med ordningen. Mens 89 prosent av foreldrene til elever på 2. årstrinn var fornøyde med leksehjelp, var tilsvarende andel på 79 prosent for foreldrene til elever på 4. årstrinn.

Ifølge våre tall går prosentandelen foreldre som var fornøyde med ordningen, ned med økende utdanningsnivå. Jo høyere utdanningsnivå, desto mindre andel var fornøyde med leksehjelpen. Likevel må det sies at andelen fornøyde foreldre med høyere utdanningsnivå var hele 80 prosent, mot 92 prosent av foreldre med grunnskoleutdanning.

Ser vi på fordelingen etter landsdeler, var andelen foreldre som var fornøyde med ordningen, høyest i Hedmark og Oppland (87 prosent) og lavest i Trøndelag (66 prosent), figur 6.

Begrunnelser for ikke å delta i leksehjelp

Foreldrene til barn som ikke deltok i leksehjelpordningen, tok stilling til noen forhold som kunne ha betydning for at de ikke benyttet seg av tilbudet. For hvert forhold ble det angitt om det var veldig viktig, ganske viktig, lite viktig eller ikke viktig.

42 prosent av barna i aldersgruppen 6-9 år benyttet ikke tilbudet om leksehjelp. Foreldrene til 90 prosent av disse barna mente at «vil hjelpe barnet med leksene selv» var et veldig/ganske viktig forhold som hadde betydning for deres valg. Denne andelen gikk ned med barnets alder/årstrinn, fra 94 prosent blant 6-åringer (1. årstrinn) til 85 prosent blant 9-åringer (4. årstrinn). Derimot økte denne andelen proporsjonalt med foreldrenes utdanningsnivå (se figur 7) og husholdningens inntekt (figur 8). Det vil si at jo høyere utdanningsnivå foreldrene hadde, og jo mer inntekt husholdningen hadde, desto flere foreldre oppga at de selv ville hjelpe barnet med leksene.

Begrunnelsen «ønsker å være sammen med barnet selv den tiden leksehjelpen foregår» var en annen viktig årsak som ble oppgitt av 70 prosent av foreldrene, mens 36 prosent mente at «barnet har så lite lekser at hun/han ikke trenger leksehjelp». Andelen som mente det sistnevnte, gikk ned med barnets alder (årstrinn). Det vil si at jo høyere årstrinn, desto færre mente at dette forholdet var av stor betydning for deres valg av ikke å benytte leksehjelptilbudet.

17 prosent av foreldrene til barna som ikke deltok i gratis leksehjelp høsten 2010, begrunnet sitt valg med at de ikke hadde fått informasjon om tilbudet.

Figur 6. **Andel foreldre som er fornøyde med leksehjelptilbudet, etter landsdel. 2010. Prosent**

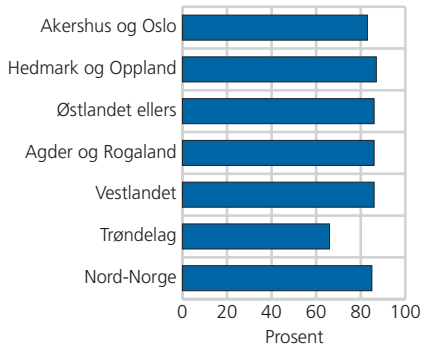

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. **Andel foreldre som oppgir *«vil hjelpe barnet med leksene selv»*, etter foreldrenes utdanningsnivå. 2010. Prosent**

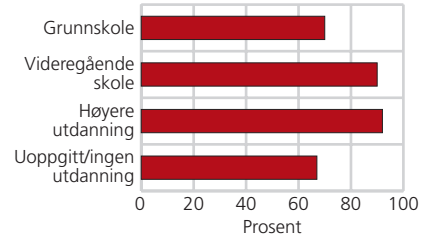

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Figur 8. **Andel foreldre som oppgir *«vil hjelpe barnet med leksene selv»*, etter husholdningens inntekt. 2010. Prosent**

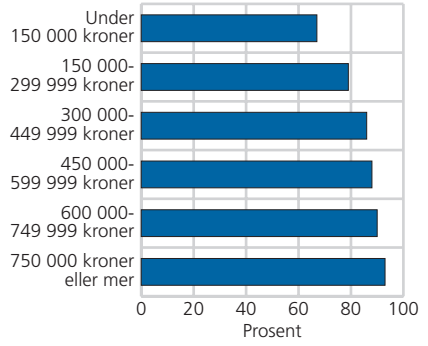

Kilde: Barnetilsynsundersøkelsen 2010, Statistisk sentralbyrå.

Denne andelen var høyest blant bosatte i Oslo (37 prosent) og foreldrene i lavinntektsfamilier (30 prosent).

En av fire blant dem som deltok i undersøkelsen, mente at «ansatte har ikke gode nok kunnskaper til å hjelpe barnet med lekser». Det var adskillig lavere andel i lavinntektsfamilier (både etter EUs og OECDs definisjon) som ga uttrykk for dette, enn i ikke-lavinntektsfamilier.

Vi kan også ta med at foreldrene til flere elever på 1. og 2. årstrinn sammenlignet med elever på 3. og 4. årstrinn, sa at «barnet vil ikke delta på leksehjelp». Men dette gjelder få elever med mor født i Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand og Europa utenom EU/EØS.

Kort sagt: Mange deltok, foreldrene var fornøyde

Gratis leksehjelp har eksistert i mange år, ofte i regi av frivillige organisasjoner og rettet mot bestemte grupper, deriblant barn med innvandrerbakgrunn. Fra august 2010 ble kommunene og private skoler pålagt å tilby gratis leksehjelp til elever på 1.-4. årstrinn. Deltakelse i leksehjelp er frivillig, men elevene har rett til å delta. Allerede i det første året med lovfestet leksehjelp deltok tre av fem barn på 1.-4. årstrinn i denne ordningen. Det var en større andel elever på 3. årstrinn (8-åringer) som deltok i leksehjelp, enn elever på de øvrige årstrinn.

Uansett hvilken bakgrunnsvariabel vi legger til grunn for beskrivelse og kartlegging av deltakelse i leksehjelp, viser det seg at i de aller fleste tilfeller deltok over halvparten av barna i leksehjelp høsten 2010. Høyest andel barn med leksehjelp (89 prosent) var blant barna i familier med eneforsørger uten inntektsgivende arbeid. Deltakelse i leksehjelp var ellers mer utbredt blant barn i familier med par uten inntektsgivende arbeid og i lavinntektsfamilier. De aller fleste foreldre var alt i alt fornøyde med leksehjelptilbudet.

Foreldrene til flere barn ga uttrykk for at påstanden «vil hjelpe barnet med lekser selv» var et veldig eller ganske viktig forhold angående deres valg av ikke å benytte gratis leksehjelp. Det å «være sammen med barnet i tiden leksehjelp foregår» var en annet grunn. Foreldrene til flere av barna i Oslo som ikke benyttet leksehjelp, mente at de «ikke har fått nok informasjon om leksehjelp», og det er derfor barnet deres ikke deltar i ordningen.

Referanser

Dahl, Thomas, Trond Buland og Thomas H. Molden (2007): *Kartlegging av utbredelse av leksehjelp i norsk skole*, SINTEF Teknologi og samfunn, Trondheim 2007.

Epland, Jon mfl. (2011): *Økonomi og levekår for ulike lavinntektsgrupper 2010*, Rapporter 05/2011, Statistisk sentralbyrå.

Haugsbakken, Halvdan og Trond Buland (2009): *Leksehjelp – Ingen tryllestav? Sluttrapport fra evalueringen av prosjektet leksehjelp*, SINTEF Teknologi og samfunn, Trondheim 2009.

Kunnskapsdepartementet (2009): *Høring – forslag til endringer i opplæringsloven og privatskoleloven. Leksehjelp, skyss for funksjonshemmede og politiattest*, Kunnskapsdepartementet 02.11.2009.

Moafi, Hossein og Elin Bjørkli (2011): *Barnefamiliers tilsynsordninger, høsten 2010*, Rapporter 34/2011, Statistisk sentralbyrå.

St.meld. nr. 31 (2007-2008): Kvalitet i skolen.

St.meld. nr. 16 (2006-2007): … og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring.

Utdanningsdirektoratet 2010: *Informasjon om leksehjelp på 1.-4. årstrinn i grunnskolen. Nytt kapittel 1A i forskrift til opplæringsloven og nytt kapittel 2B i forskrift til privatskoleloven*. Udir-6-2010.

Wilhelmsen, Marit og Tora Löfgren (2011): Undersøkelsen om barnefamiliers tilsynsordninger 2010, Dokumentasjonsrapport, Notater 13/2011, Statistisk sentralbyrå.

Oslos mange ansikter gjenspeiles i barnevernet

Ved inngangen til 2010 hadde 32 prosent av barn og unge i Oslo innvandrerbakgrunn. Tilsvarende tall for resten av landet var 9 prosent. Det spesielle i Oslo er store forskjeller mellom bydelene etter befolkningens bakgrunn og andelen barn og unge som får hjelp fra barnevernet. Bydelene Sagene og Søndre Nordstrand topper listen over barn og unge med barnevernstiltak, med fem ganger så mange i barnevernet som Vestre Aker.

Tone Dyrhaug og Trygve Kalve

1. januar 2010 bodde det nesten 1 426 300 barn og unge i aldersgruppen 0-22 år i Norge. Av disse var 76 800 innvandrere og 82 100 norskfødte med innvandrerforeldre. Til sammen hadde 11 prosent av alle barn og unge under 23 år innvandrerbakgrunn.

Ofte er det mest relevant å se på innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre hver for seg. Det er bare innvandrere som har innvandret til Norge. Norskfødte barn med flyktningforeldre har ikke selv opplevd flukt, og barn av analfabeter har fått skolegang, men samtidig har de en kulturell kapital som er annerledes enn den er i den øvrige befolkningen, ved at de har foreldre som har innvandret (Daugstad 2008).

Aldersstrukturen i de to gruppene av barn og unge med innvandrerbakgrunn er svært forskjellig. Blant innvandrere finner vi få førskolebarn (0-5 år), og relativt mange tenåringer. I gruppen norskfødte med innvandrerforeldre er det motsatt. Her er det svært mange førskole- og skolebarn, hele tre av fire norskfødte barn og unge med innvandrerforeldre under 23 år var under 13 år.

Det er også forskjell på gruppene med hensyn til hvor de har sine røtter. De største gruppene av innvandrere under 23 år kom fra Polen, Irak og Somalia. Blant norskfødte med innvandrerforeldre i samme alder var det flest med bakgrunn fra Pakistan, Somalia og Vietnam.

Hver tredje har innvandrerbakgrunn

Ved inngangen til 2010 bodde det i alt 151 822 barn og unge under 23 år i Oslo. Av disse var 15 132 innvandrere (10 prosent) og 32 879 norskfødte med innvandrerforeldre (22 prosent).

Barnevernet, klientrater og aldersgrenser

Barnevernet kan hjelpe barn og unge til de fyller 23 år (se barnevernloven § 1-3). Derfor benytter vi befolkningstall for 0-22 år, og kaller dette barnebefolkningen. Etter fylte 18 år er alle tiltak fra barnevernet frivillige hjelpetiltak. Hjelp til unge i alderen 18-22 år kalles ettervern.

Klientrater er andeler tilsvarende antall barn og unge 0-22 år med barnevernstiltak per 1 000 barn og unge 0-22 år i aktuell befolkningsgruppe. Dette muliggjør en sammenligning mellom geografiske enheter, enten det er kommuner eller bydeler. I bydel Sagene hadde for eksempel 60,9 per 1 000 barn 0-22 år barnevernstiltak, eller 6,1 prosent.

Bakgrunn og definisjoner

Artikkelen bygger på analyseprosjektet *Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009* (Kalve og Dyrhaug 2011), utarbeidet av Statistisk sentralbyrå.

Rapporten belyser hvordan kontakten med barnevernet varierer med innvandrerbakgrunn, og sammenligner bruken av barnevernstiltak i de tre gruppene: barn og unge uten innvandrerbakgrunn, innvandrere, og norskfødte med innvandrerforeldre.

Innvandrere er personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre.

Norskfødte med innvandrerforeldre er personer som er født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

Tone Dyrhaug er cand.mag. og rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (tone.dyrhaug@ssb.no)

Trygve Kalve er cand.polit. i helse- og sosialpolitikk og tidligere statistikkrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk.

Av tabell 1 ser vi at det er store forskjeller mellom Oslo og resten av landet sett under ett. 9 prosent av alle barn og unge i resten av landet har innvandrerbakgrunn, sammenlignet med 32 prosent av barn og unge i Oslo. I Oslo er gruppen norskfødte med innvandrerforeldre mer enn dobbelt så stor som gruppen innvandrere, mens i resten av landet er det flest innvandrere.

En annen tilnærming forteller oss at av de i alt 76 815 innvandrerne i Norge i alderen 0-22 år, bodde 20 prosent i Oslo. Hvert femte innvandrerbarn ved inngangen til 2010 bodde i hovedstaden. Tilsvarende finner vi at av i alt 82 100 norskfødte med innvandrerforeldre bodde 40 prosent, eller 32 879 barn og unge, i Oslo. Utfordringene med å bygge opp kompetanse i barnevernet i Oslo er derfor trolig vesensforskjellig fra det man finner i de øvrige 429 kommunene, der innslaget av barn og unge med innvandrerbakgrunn i gjennomsnitt er betydelig lavere.

Høyere andeler enn i resten av landet

Av tabell 2 ser vi at andelen med barnevernstiltak er klart høyere blant innvandrere enn det vi finner i de andre to analysegruppene, henholdsvis 60,5 per 1 000 i Oslo og 68,3 per 1 000 i resten av landet. Nest høyest klientrate har norskfødte med innvandrerforeldre, der 47,4 per 1 000 i Oslo og 52,7 i resten av landet mottok barnevernstiltak. Lavest klientrate hadde barn og unge uten innvandrerbakgrunn, der henholdsvis 25,6 per 1 000 barn og unge i Oslo mottok tiltak fra barnevernet i 2009. Tallet for resten av landet sett under ett var 29,4.

Vi ser også at Oslo har lavere klientrater i alle de tre analysegruppene når vi sammenligner med resten av landet. Barn og unge med samme bakgrunn får med andre ord sjeldnere tiltak i Oslo enn i resten av landet når barnebefolkningen tas i betraktning.

Tabell 1. **Barn og unge 0-22 år i Oslo og i resten av landet, etter innvandrerbakgrunn. Absolutte tall og prosentandeler. 1. januar 2010**

	Oslo	Prosent	Resten av landet	Prosent
I alt	**151 822**	**100**	**1 274 462**	**100**
Barn og unge uten innvandrerbakgrunn	103 811	68	1 163 558	91
Innvandrere	15 132	10	61 683	5
Norskfødte med innvandrerforeldre	32 879	22	49 221	4

Kilde: Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. **Barn og unge 0-22 år med tiltak i løpet av året i Oslo og i resten av landet, etter innvandrerbakgrunn. Absolutte tall og per 1 000 barn og unge 0-22 år. 2009**

	Barn og unge med tiltak i Oslo	Per 1 000 barn og unge 0-22 år	Barn og unge med tiltak i resten av landet	Per 1 000 barn og unge 0-22 år
Alle barn og unge med tiltak[1]	**5 185**	**34,2**	**41 302**	**32,4**
Barn og unge uten innvandrerbakgrunn	2 654	25,6	34 224	29,4
Innvandrere	915	60,5	4 214	68,3
Norskfødte med innvandrerforeldre	1 558	47,4	2 593	52,7

[1] I alt er det 46 487 barn og unge med tiltak i 2009. For 329 barn og unge kjenner vi ikke bakgrunnen, totalt har 46 136 tiltak i løpet av året i de tre gruppene. I Oslo er det 58 vi ikke kjenner bakgrunnen til, totalt har 5 127 tiltak.
Kilde: Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009, Statistisk sentralbyrå.

Oslo har likevel høyere klientrate i barnevernet enn det vi finner for resten av landet. I Oslo mottok 34,2 per 1 000 barn og unge i alderen 0-22 år barnevernstiltak i løpet av 2009, mens tilsvarende klientrate – et gjennomsnitt – for resten av landet var 32,4. At Oslo kommer ut med flere klienter per tusen barn og unge, skyldes et langt høyere innslag av både innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, de to analysegruppene som har de klart høyeste klientratene.

Barnebefolkningen i bydelene i Oslo

Oslo er langt fra en homogen by. Innslaget av barn og unge med innvandrerbakgrunn i bydelene varierer mye.

I figur 1 rangerer vi de 15 bydelene i Oslo etter andel barn og unge med innvandrerbakgrunn, og figuren skiller mellom innvandrere og norskfødte med innvandreforeldre.

Av figur 1 fremgår det at over halvparten av barn og unge i alderen 0-22 år hadde innvandrerbakgrunn i de fire bydelene Stovner, Alna, Grorud og Søndre Nordstrand. Vi ser også at andelen i disse fire bydelene er fem ganger høyere enn den vi finner i bydelene Vestre Aker, Ullern, Nordstrand og Nordre Aker. Her har bare en av ti barn og unge innvandrerbakgrunn. De fire sistnevnte bydelene har andeler som er mer lik gjennomsnittet vi finner for resten av landet, der 9 prosent av barnebefolkningen har innvandrerbakgrunn, og der gruppene innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre er tilnærmet like store.

Andelen barn og unge med innvandrerbakgrunn i Oslo er, som vi tidligere har sett, 32 prosent mens den i resten av landet er 9 prosent. I bydelene Grünerløkka og Sagene som ligger nært gjennomsnittet for Oslo, hadde en av tre barn og unge innvandrerbakgrunn, mens i bydelene Gamle Oslo og Bjerke var andelene rundt 45 prosent.

Store variasjoner i andeler med tiltak

Ser vi på klientratene for de enkelte bydelene, her målt som barn og unge med barnevernstiltak i løpet av året per 1 000 barn og unge 0-22 år, finner vi at bydelene Sagene og Søndre Nordstrand har over fem ganger så mange klienter per 1 000 som bydel Vestre Aker har (se figur 2).

Bydelene Stovner, Gamle Oslo og Grorud har også høye klientrater, om lag fire ganger høyere enn i Vestre Aker hvor 12,0 per 1 000 barn og unge mottok barnevernstiltak i løpet av 2009.

Figur 2 viser også at Sagene er den bydelen med høyest andel barn under omsorg (se tekstboks), og at Søndre Nordstrand har høyest andel barn og unge med hjelpetiltak. Lavest andel barn under omsorg har bydelene Nordre Aker og Ullern.

Hvordan samvarierer *andel barn og unge med innvandrerbakgrunn* i en bydel med *andel barn og unge med barnevernstiltak*. Er det slik at bydeler som skårer høyt på førstnevnte variabel, også skårer høyt på den andre? For å systematisere dette vil vi bruke Spearmans rangkorrelasjonskoeffisient, og bygge på rangordningene vist i figur 1 og 2 (se Kalve og Dyrhaug 2011, kapittel 8.3 for definisjoner og beregninger). Samvariasjon sier ikke noe om årsaksforholdet (kausalitet) mellom variablene.

Figur 1. **Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre 0-22 år bosatt i bydelene i Oslo, etter innvandrerbakgrunn. 1. januar 2010. Prosent**

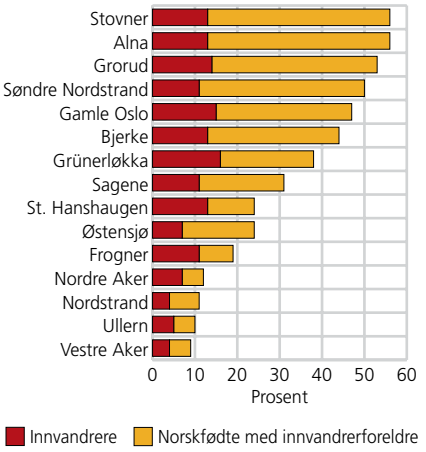

Kilde: Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. **Barn og unge med barnevernstiltak i løpet av året i bydelene i Oslo, etter type tiltak. Per 1 000 barn og unge 0-22 år. 2009**

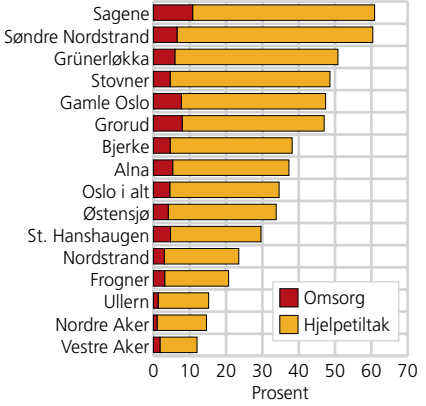

Kilde: Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009, Statistisk sentralbyrå.

To typer tiltak
Det går et viktig skille mellom *omsorgstiltak* og *hjelpetiltak* i barnevernet. Omsorgsovertakelser representerer et stort inngrep i en familie, og skal ikke skje dersom tilfredsstillende forhold kan skapes ved å tilføre hjelpetiltak. Ifølge lov om barneverntjenester skal frivillige hjelpetiltak alltid vurderes, og i de fleste tilfeller prøves, før en eventuell omsorgsovertakelse. En omsorgsovertakelse fattes av fylkesnemnda for barnevern og sosiale saker og innebærer at barnet blir plassert utenfor hjemmet, som oftest i fosterhjem eller institusjon.

Kommunalt eide boliger
I 2009 hadde bydel Sagene 2 425 kommunalt eide boliger. Til sammenligning var det i bydelene Vestre Aker, Nordre Aker, Ullern, Frogner og Nordstrand til sammen 1 700 kommunalt eide boliger (SSB, Statistikkbanken tabell 04678).

Utregnet blir Spearmans rangkorrelasjonskoeffisient for de to variablene lik +0,76. Dette viser en samvariasjon som indikerer at de bydelene som hadde høy andel barn og unge med innvandrerbakgrunn, hadde en høy andel barn og unge med barnevernstiltak, og omvendt. Vi vet imidlertid ikke om det er barn og unge med innvandrerbakgrunn eller barn og unge uten innvandrerbakgrunn i bydelen som bidrar til en høy klientrate.

For syv av de femten bydelene i Oslo er rangeringen på de to variablene tilnærmet lik. Sagene og Alna er de to bydelene som skiller seg klart ut når det gjelder rangering på de to variablene. Sagene ligger på topp når det gjelder andel barn og unge med barnevernstiltak, med 60,9 per 1 000 barn 0-22 år, men ligger på åttende plass på variabelen andel barn og unge med innvandrerbakgrunn, der 31 prosent har innvandrerbakgrunn.

Av figur 2 ser vi for øvrig at bydel Sagene i tillegg har den høyeste klientraten av barn under omsorg. Hva dette skyldes, vet vi ikke, men et betydelig antall kommunale boliger i bydelen kan være en indikator på at mange barn vokser opp i familier med vanskelige levekår, noe som ofte bidrar til økt behov for hjelp fra barnevernet (se tekstboks).

Bydel Alna har et annet mønster. Alna rangeres som nummer to av bydelene med hensyn til andel barn og unge med innvandrerbakgrunn. I denne bydelen har et flertall blant barn og unge innvandrerbakgrunn, mer nøyaktig 56 prosent. En klientrate på 37,3 per 1 000 barn og unge 0-22 år gir imidlertid en åttendeplass blant bydelene når det gjelder andel barn og unge med barnevernstiltak. Bydelene Stovner og Grorud ligner på Alna når det gjelder rangering på de to variablene.

Bydelene Grünerløkka og Gamle Oslo er mer lik Sagene. De har relativt høye klientrater, henholdsvis 50,7 og 47,4 per 1 000 barn og unge, og i tillegg en betydelig andel barn og unge med innvandrerbakgrunn, henholdsvis 38 og 47 prosent.

I bydel Søndre Nordstrand hvor over halvparten blant barn og unge har innvandrerbakgrunn, finner vi den nest høyeste klientraten, med 60,4 per 1 000 barn og unge som har barnevernstiltak. Figur 2 forteller oss imidlertid ikke om det er barn og unge uten innvandrerbakgrunn, innvandrere eller norskfødte med innvandrerforeldre som oftest får tiltak fra barnevernet. Det vil vi se nærmere på i figur 3.

Innvandrerbakgrunn – oftest i barnevernet

Av figur 2 har vi sett at det er store forskjeller i klientrater mellom bydelene i Oslo, og figur 3 viser i tillegg at det er til dels store forskjeller i klientrater mellom de tre analysegruppene innad i bydelene når det gjelder hvem som er barnevernsklienter.

Ser vi på hovedstaden samlet, er innvandrere den gruppen som oftest mottar hjelp fra barnevernet, mer nøyaktig 60,5 per 1 000

Statlige transittmottak
I bydel Sagene ligger *Torshov statlige transittmottak* med prioritert saksbehandling. De har til sammen 130 plasser. De har fra 1. oktober 2009 avtale om transitt både for enslige mindreårige asylsøkere (EMA) og ordinær transitt.

barn og unge i alderen 0-22 år. Til sammenligning var klientraten for norskfødte med innvandrerforeldre 47,4 per 1 000 og 25,6 for barn og unge uten innvandrerbakgrunn (se figur 3).

Forskjellene fra bydel til bydel er også store. I ti av bydelene er det innvandrere som har høyest klientrater, mens det i de øvrige fem bydelene er norskfødte med innvandrerforeldre som oftest mottar hjelp. Bydelene Gamle Oslo, Grorud, Stovner og Alna skiller seg ut fra flertallet ved at barn og unge uten innvandrerbakgrunn like ofte/eller oftere mottar tiltak som gruppen norskfødte med innvandrerforeldre.

De høyeste klientratene for innvandrere i hovedstaden finner vi i bydel Sagene, der 103,5 per 1 000 barn og unge mottok barnevernstiltak i løpet av 2009. Hvor mye asylmottaket for enslige mindreårige asylsøkere i bydelen har å si for den høye klientraten, vet vi ikke (se tekstboks).

I bydelene Søndre Nordstrand og Østensjø, som følger på de neste plassene, er klientratene for denne gruppen henholdsvis 82,9 og 82,6 per 1 000 barn. Lavest klientrate for innvandrere har Nordre Aker, med 27,9 per 1 000 barn og unge 0-22 år.

For gruppen norskfødte med innvandrerforeldre er det også bydel Sagene som ligger øverst, med 84,0 per 1 000 barn og unge, mens bydelene Grünerløkka og St. Hanshaugen på de neste plassene hadde henholdsvis 75,8 og 68,7 per 1 000 barn og unge. Lavest klientrate for norskfødte med innvandrerforeldre finner vi i bydel Alna, som vi tidligere har sett (se figur 1), sammen med Stovner, har størst innslag av norskfødte med innvandrerforeldre av bydelene i Oslo. Mer nøyaktig – 43,4 prosent av alle barn og unge i disse to bydelene er norskfødte med innvandrerforeldre.

Forskjeller i inntekt i bydelene

Hva har familieøkonomi å si for sannsynligheten for at barn og unge vil motta barnevernstiltak?

Datagrunnlaget i analysen (Kalve og Dyrhaug 2011) gir oss ikke noe sikkert svar. Vi mangler opplysninger om familieinntekt i barnevernsdataene. En spesialkjøring fra inntektsstatistikken i SSB for 2009 gir oss medianinntekt etter skatt i bydelene for familier med barn 0-17 år. I familier inngår her både familietypene *par med barn 0-17 år og enslige med barn 0-17 år*. Hypotesen er her en negativ samvariasjon på bydelsnivå. Det vil si at bydeler med høy medianinntekt etter skatt for familier med barn 0-17 år vil ha færre barnevernsklienter enn bydeler der medianinntekten er lav.

Rangering av bydelene i figur 2 og figur 4 danner grunnlag for å se om det er en slik sammenheng. Også her har vi brukt Spearmans rangkorrelasjonskoeffisient til å måle samvariasjon mellom de to variablene. Det er imidlertid viktig å understreke at vi ikke vet om det er familier med høy inntekt i bydelen som har barn i barnevernet, eller om det er de med lavest familieinntekt som er representert. Det er med andre ord en fare for nivåslutningsfeil. Medianinntekten etter skatt i 2009 gjelder dessuten for familier med barn 0-17 år, ikke aldersgruppen 0-22 år som er brukt i resten av artikkelen.

Vår beregning (se Kalve og Dyrhaug 2011, kapittel 8.5) viser en sterk negativ samvariasjon. Den bekrefter at de bydelene hvor medianinntekten til familier

Figur 3. **Barn og unge med barnevernstiltak i løpet av året i bydelene i Oslo, etter innvandrerbakgrunn. Per 1 000 barn og unge 0-22 år. 2009**

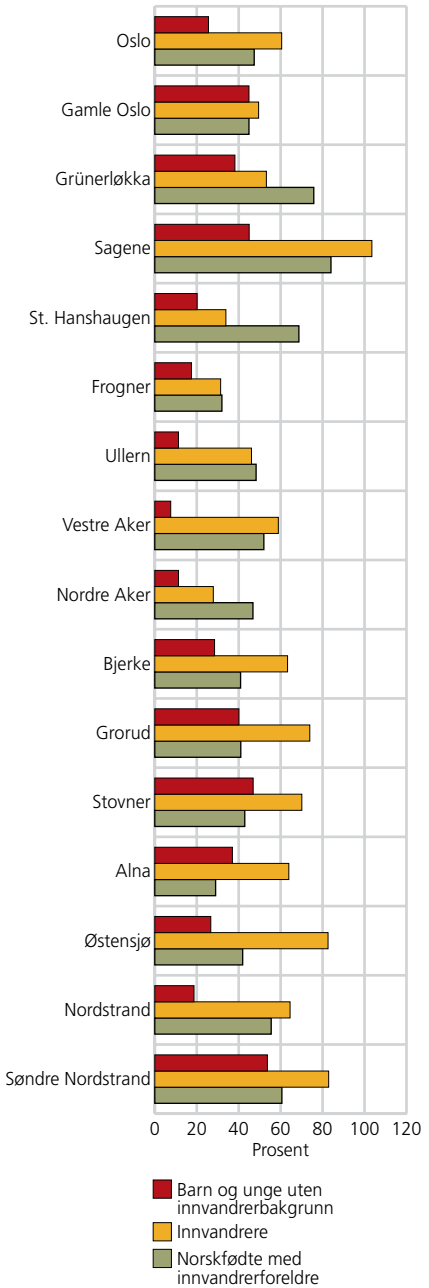

Kilde: Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. **Medianinntekt etter skatt for par med barn 0-17 år/enslig forsørger med barn 0-17 år. Bydeler i Oslo. 2009. Kroner**

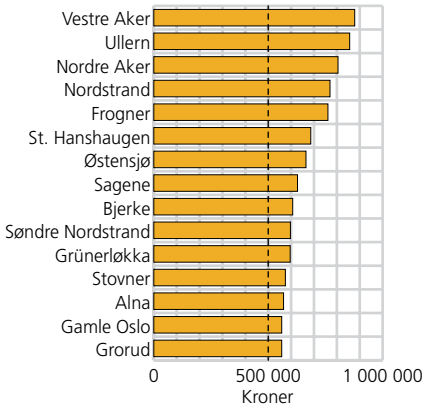

Kilde: Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. **Netto driftsutgifter til barnevernstjenesten per innbygger 0-22 år. Bydeler i Oslo. 2009. Kroner**

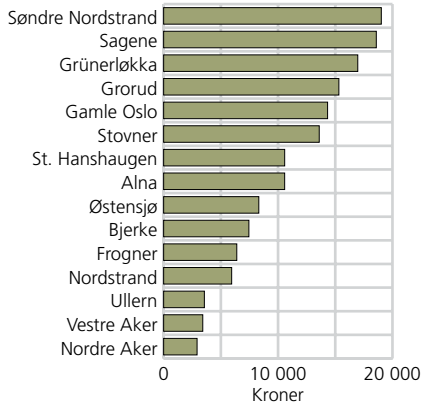

Kilde: KOSTRA, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Barnevernloven (1992): Lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester. Tilgjengelig fra: (http://www.lovdata.no/)

Daugstad, Gunnlaug (red.) (2008): *Innvandring og innvandrere 2008*, Statistiske analyser 103, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/sa103/)

Kalve, Trygve og Tone Dyrhaug (2011): *Barn og unge med innvandrerbakgrunn i barnevernet 2009*, Rapporter 2011/39, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/03/03/rapp_201139/)

med barn under 18 år er høy, har de laveste andelene av barn og unge i barnevernet, og omvendt.

Bydelene Vestre Aker, Nordre Aker, Ullern, Frogner og Nordstrand som har de laveste klientratene i Oslo, er de samme fem bydelene hvor medianinntekten etter skatt for familier med barn under 18 år var høyest i 2009. For Sagene, Søndre Nordstrand og Grünerløkka som har de høyeste klientratene, er bildet mer sammensatt, fordi verken Sagene eller Søndre Nordstrand hører til de bydelene som har lavest medianinntekt etter skatt for familier med barn under 18 år. Bydelene Grorud, Gamle Oslo og Alna, som er de tre bydelene med lavest medianinntekt etter skatt for familier med barn under 18 år, har alle klientrater som ligger over gjennomsnittet for Oslo.

Store forskjeller i utgifter til barnevern

Hvor mye kostet barnevernstjenesten i de enkelte bydelene i 2009? Figur 5 viser netto driftsutgifter til barnevernstjenesten per innbygger 0-22 år. Nordre Aker, som har de laveste netto driftsutgiftene, brukte 2 300 kroner per innbygger. Tilsvarende beløp for Søndre Nordstrand var 15 000 kroner, som er 6,5 ganger høyere. Også Sagene, som har den høyeste klientraten av samtlige bydeler, bruker mye på barnevernstjenesten, med vel 13 900 kroner per innbygger 0-22 år.

Flere skillelinjer

I media fokuseres det jevnlig på de store forskjellene mellom bydelene i Oslo, blant annet i levealder og livsstil. Også barnevernet ser ut til å være en del av dette bildet. Bydelene Sagene og Søndre Nordstrand har fem ganger så høye klientrater som Vestre Aker.

Hvorfor Sagene topper listen over barn og unge med barnevernstiltak per 1 000 barn og unge 0-22 år, er vanskelig å forklare da bydelen ikke skiller seg ut med hensyn til høy andel barn og unge med innvandrerbakgrunn. Kanskje kan et høyt antall kommunalt eide boliger, og at bydelen i tillegg huser et stort senter for enslige mindreårige asylsøkere, være en viktig del av forklaringen?

Fem bydeler skiller seg ut fra resten med de desidert laveste klientratene i Oslo: Vestre Aker, Nordre Aker, Ullern, Frogner og Nordstrand. Disse fem bydelene har relativt få barn med innvandrerbakgrunn, og her finnes få kommunalt eide boliger, noe som kan være et tegn på lavere andel familier med vanskelige levekår. I tillegg topper de listen for familier med barn under 18 år når det gjelder bydeler med høy medianinntekt etter skatt. De samme fem bydelene har dessuten de laveste netto driftsutgifter til barnevernstjenesten per innbygger 0-22 år av bydelene i Oslo.

Oslo som hovedstad har en svært sammensatt befolkning med segregerte bosettingsmønstre. Vi har her vist at det er store forskjeller mellom bydelene på en rekke områder, og derfor speiler også barnevernet Oslos mange ansikter.

Flyktninger flytter mindre enn før, men mange vil til Oslo

Flyktninger som blir innvilget opphold i Norge, blir bosatt i alle deler av landet. Mange av dem flytter, og etter noen år har mange endt opp i Oslo og omegn. De flytter imidlertid mindre nå enn tidligere. Denne endringen har sannsynligvis sammenheng med introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger – de som ikke flytter, får opplæring og pengestøtte gjennom ordningen. Programmet ble obligatorisk for alle kommuner i september 2004.

Even Høydahl

Konflikter rundt om i verden har gitt bølger av flyktninger som søker beskyttelse blant annet i Norge. I første halvdel av 1990-tallet kom det mange flyktninger fra tidligere Jugoslavia. Rundt år 2000 kom spesielt mange fra Irak. Gjennom flere år har store grupper funnet veien til Norge fra Somalia, og i en periode flyktet mange tsjetsjenere fra Russland.

Noen får opphold, andre ikke. Noen av flyktningene som blir innvilget beskyttelse i Norge, finner seg et sted å bo selv, mens de fleste blir bosatt av myndighetene. Det er den gruppen som blir bosatt av myndighetene vi har data om, mellom 5 000 og 7 000 personer i året. De blir bosatt rundt om i landets kommuner. Derfor bor det flyktninger i alle deler av landet, fra nord til sør, i sentrale og grisgrendte strøk.

Målet for myndighetene er at flyktningene i størst mulig grad skal bli boende der de først ble bosatt, blant annet av distriktspolitiske hensyn (St.meld. nr. 35 (2008-2009). Hva flyktningene mener om dette målet er ikke godt å si, men mange av dem flytter. De flytter fra nord til sør, fra vest til øst og fra små steder til større steder, ganske likt befolkningen for øvrig, men de flytter mye mer enn andre, og sammenlignet med den øvrige befolkningen er det svært få flyktninger som flytter andre veien, til Nord-Norge eller Nord-Vestlandet, eller fra store steder til små steder.

Myndighetenes bosetting av flyktninger og flyktningenes påfølgende flyttinger har gitt den fordelingen av flyktninger som går fram av figur 2. Oslo er fylket som skiller seg mest ut, med 12 prosent av landets befolkning og hele 27 prosent av landets flyktninger.

I tillegg har Østfold, Akershus, Buskerud (med Drammen) og Vest-Agder en større andel av landets flyktninger enn av landets befolkning. Vestfold, Telemark og Aust-Agder har en bortimot like stor andel av flyktningene som av den totale befolkningen. Kystfylkene fra Rogaland og nordover, samt de to innlandsfylkene Hedmark og Oppland, har få flyktninger i forhold til folketallet. Sogn og Fjordane, Møre og Romsdal, Nord-Trøndelag, Nordland og Troms har færrest flyktninger i forhold til folketallet.

Integrering av nyankomne flyktninger

Introduksjonsordningen er et viktig verktøy for kommunene i deres arbeid med integrering av nyankomne flyktninger. Ordningen ble innført gjennom

Noen begreper

Person med flyktningbakgrunn brukes her om personer som har kommet til Norge av fluktgrunner, og inkluderer også familieinnvandrede til disse.

Med *fluktgrunner* menes at vedkommende har fått beskyttelse i Norge, *uten* hensyn til om personen har fått flyktningstatus etter Genèvekonvensjonen. Selv om personer med flyktningbakgrunn er den presise betegnelsen, blir disse personene omtalt som flyktninger i teksten, for å gjøre denne mer lettlest.

Even Høydahl er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolkningsstatistikk. (even.hoydahl@ssb.no)

introduksjonsloven, og ble obligatorisk for kommuner som bosetter flyktninger fra og med 1. september 2004.

Programmet varer ordinært i inntil to år, og omfatter undervisning i norsk språk og samfunnskunnskap sammen med arbeidspraksis og andre tiltak for flyktninger mellom 18 og 55 år. Deltakere i introduksjonsprogrammet mottar introduksjonsstønad tilsvarende to ganger grunnbeløpet i folketrygden. I 2011 utgjorde dette 158 000 kroner per år. De under 25 år mottar to tredjedeler av dette beløpet. Denne stønaden utgjør en svært viktig del av husholdningsinntekten til dem som deltar i programmet (Enes og Kraakenes 2011).

Da flyktninger som flytter ut av bosettingskommunen, mister retten til å delta i introduksjonsprogrammet og dermed også retten til utbetalinger via programmet, er det rimelig å tro at programmet har betydning for om flyktningene bestemmer seg for å flytte eller bli boende. Flyktningene mister imidlertid ikke automatisk muligheten til å fortsette med introduksjonsprogrammet om de flytter til en annen kommune, så noen fortsetter programmet også etter flytting.

Figur 1. **Personer i Norge med flyktningbakgrunn, antall i 10 x 10 km-ruter. 1. januar 2011**

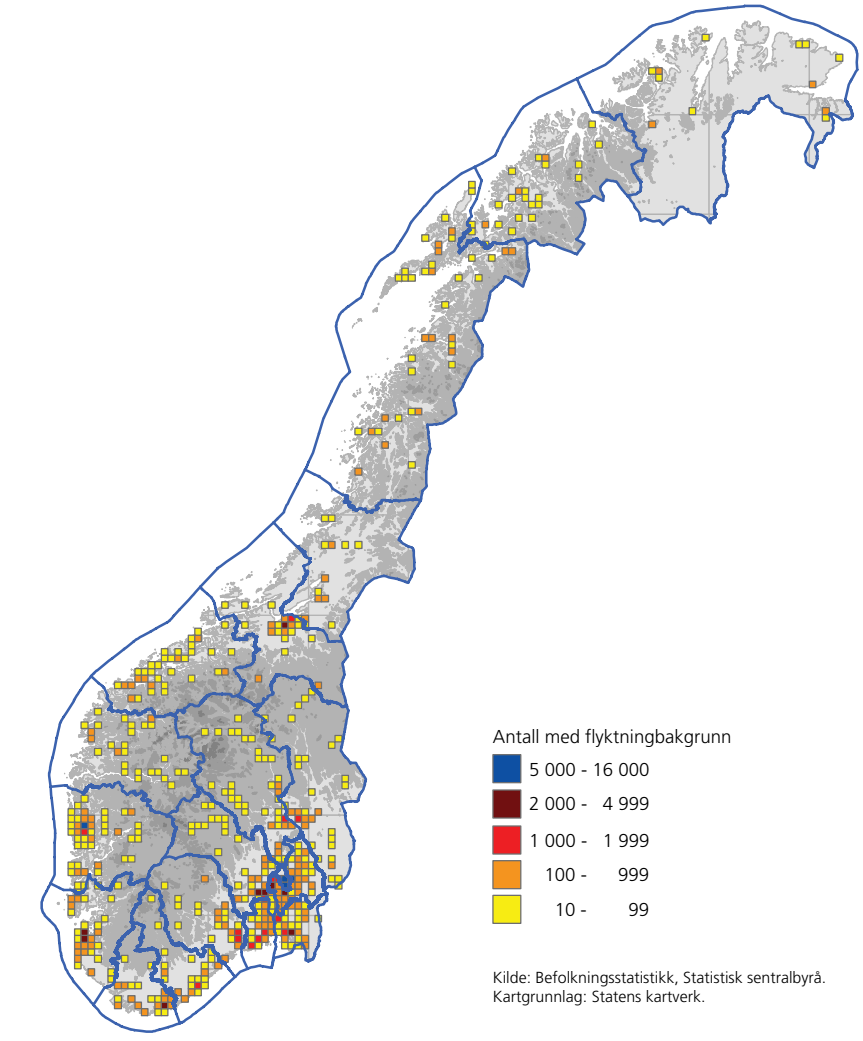

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

Figur 2. **Fylkenes andel av landets befolkning og landets flyktninger. 1. januar 2011. Prosent**

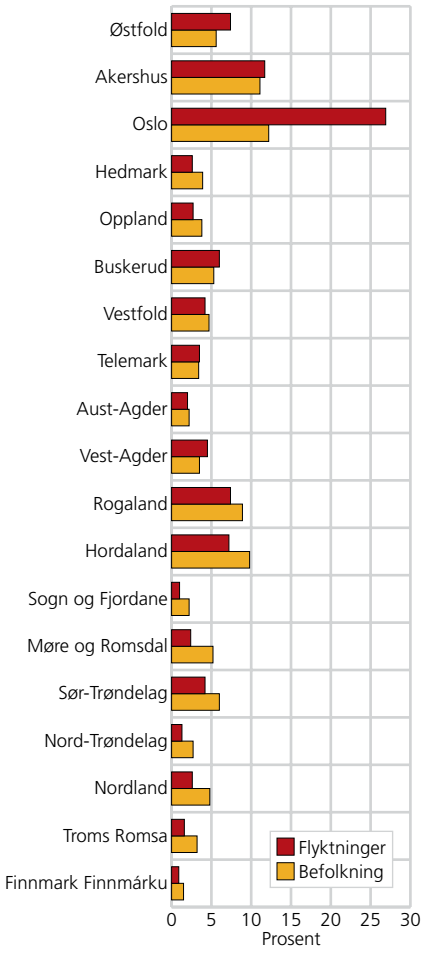

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Stadig færre flyktninger flytter

Hvorvidt flyktninger flytter fra sin første bosettingskommune, har variert mye over tid. De som ble bosatt i 1995, flyttet forholdsvis lite, slik figur 3 viser. Den øverste kurven viser andelen av flyktningene som fremdeles bodde i kommunen de ble bosatt i, fem år etter bosetting. Så kom det en periode da nye flyktninger flyttet stadig mer. Det toppet seg med dem som ble bosatt i 1999. Etter fem år hadde mer enn 40 prosent forlatt kommunen. Men etter den tid har hver ny årgang av flyktninger flyttet mindre enn den forrige, så av dem som ble bosatt i 2005, var det kun 25 prosent som hadde flyttet fem år etter.

Tidspunktet for flytting har også endret seg, som det går tydelig fram av figur 4. Figuren viser også at flyktningene er langt fra «ferdigflyttet» etter fem år, noe som er helt naturlig. Også de som ikke er flyktninger, flytter fra sine kommuner.

Det er ingen grunn til at flyktninger skal flytte mindre enn andre, men det finnes mange grunner til at de skal flytte mer. For det første har de fleste svakere tilknytning til stedet der de bor, enn andre har. For det andre er de jevnt over yngre enn befolkningen for øvrig, med relativt flere i en livsfase da flytting er naturlig. De som kom til landet som barn, kommer etter hvert i alderen når det er på tide å bryte opp fra foreldrehjemmet for å ta utdanning, finne jobb og etablere egen familie.

Hvis flyktningene oppfører seg som andre, vil utflyttingen av unge flyktninger fortsette i over 20 år etter første bosetting. Men da vil det kanskje også være noen som flytter tilbake til kommunen de først ble bosatt i, for at barna som kommer, skal få vokse opp i nærheten av besteforeldrene.

Utsetter å flytte

Som det går fram av både figur 3 og 4, har det med tiden blitt vanligere at flyktningene har blitt værende i den kommunen de ble bosatt i. De som ble bosatt i 2000, var svært mobile. Allerede det året de ble bosatt, flyttet 7 prosent ut igjen, i 2001 flyttet 13 prosent av de gjenværende ut, og mobiliteten økte både i 2002 og 2003. Ved inngangen til 2004 hadde 40 prosent av dem som ble bosatt i 2000, forlatt den kommunen de først ble plassert i. Av dem som ble bosatt i 2006, hadde kun 20 prosent forlatt første kommune etter fire år. Det har altså skjedd svært mye med flyktningenes flyttemønster.

Fra og med 2004 oppsto det et interessant nytt mønster. Flyktninger som ble bosatt det året, flyttet svært lite året etter. Faktisk mindre enn gjennomsnittet for befolkningen som helhet, der om lag 4 prosent flytter mellom kommuner hvert år. Dette er i seg selv uventet, da nyinnvandrede flyktninger, som tidligere nevnt, i snitt er mye yngre enn befolkningen som helhet – unge flytter mye mer enn eldre – og har svake bindinger til den kommunen myndighetene har bosatt dem i.

Tatt i betraktning at flyktningene blir bosatt i alle deler av landet, også på små steder og langt mot nord, er det naturlig om mange flytter. Dette er steder som også de innfødte flytter fra. Det nye mønsteret har også forsterket seg med tiden. Av dem som ble bosatt i 2005 og 2008, var det kun 1 prosent som flyttet ut av kommunen året etter bosetting, noe som er oppsiktsvekkende lite.

Bakgrunn

Denne artikkelen er basert på *Monitor for sekundærflytting* (Høydahl 2011), en publikasjon fra Statistisk sentralbyrå som lages årlig på oppdrag fra Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi). Monitoren er den sjuende i rekken, og kartlegger hvilke flyktninger som flytter, og hvor de flytter.

Figur 3. **Flyktninger bosatt i 1995-2005, etter bosted fem år etter bosetting. De som fremdeles bodde i Norge etter fem år. Prosent**

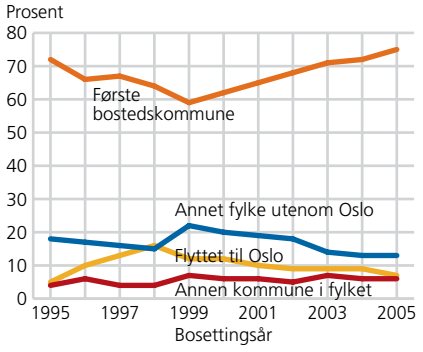

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. **Flyktninger som flyttet til andre kommuner det enkelte år, som andel av dem som fremdeles bodde i første bostedskommune ved inngangen av året. Etter bosettingsår i perioden 2000-2009. Prosent**

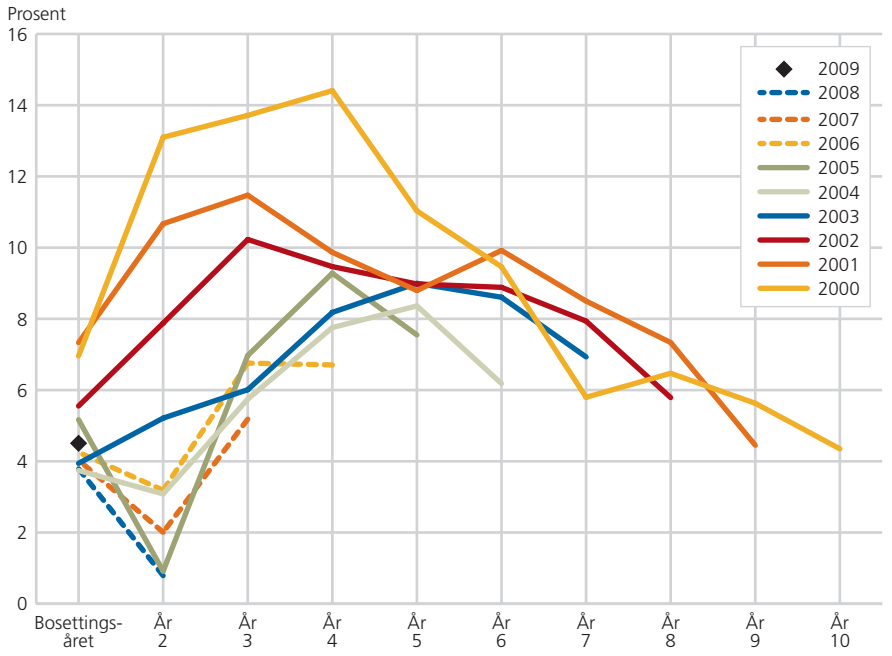

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Flere blir boende permanent

Det er sannsynlig at det nye flyttemønsteret langt på vei kan forklares med introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger. Introduksjonsloven trådte i kraft 1. september 2003. Det første året var det frivillig for kommunene, og 1. september 2004 ble det obligatorisk. Siden «nyankommen» defineres som en person som har vært bosatt mindre enn to år, kan enkelte flyktninger bosatt så tidlig som i 2001 ha deltatt i programmet, mens så godt som alle bosatt fra og med 2004 har fått tilbudet.

Introduksjonsprogrammet har holdt flyktningene i ro en stund. Men år tre etter bosetting – da flyktningene begynner å bli ferdige med programmet – tiltar flytteaktiviteten. Og enda flere har flyttet året etter det igjen.

Selv om flyttingene i mange tilfeller kun er utsatt, er det ikke tvil om at en større andel av flyktningene har blitt boende mer permanent i kommunen der de ble utplassert. De som har blitt holdt igjen av introduksjonsprogrammet, har kanskje fått jobb og nettverk, barna har fått venner, og noen har blitt generelt mer knyttet til stedet der de bor.

Flyktningfamilier flytter mer enn andre barnefamilier

Til tross for mindre flytting i alt flytter flyktninger fremdeles mye. Unge voksne flyktninger flytter mest, men likevel ikke mer enn andre unge voksne. Barnefamilier blant flyktningene flytter på den annen side betraktelig mer enn barnefamilier i den øvrige befolkningen.

Tabell 1. **Flyktninger, etter bosted fem år etter første bosetting (2005), etter familietype ved måletidspunktet. Enslige fordelt etter kjønn. Prosent**

	Antall personer	Bosatt i første bosteds-kommune	Flyttet til annen kommune i fylket	Flyttet til annet fylke, ikke Oslo	Flyttet til Oslo
				Prosent	
I alt	**4 619**	**74**	**6**	**13**	**7**
Enslig mann	822	63	7	17	14
Enslig kvinne	277	70	8	13	8
Ektepar uten barn	148	72	9	10	9
Ektepar med barn og samboerpar med felles barn	2 485	77	6	12	4
Mor eller far med barn	887	78	5	11	7

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

De som flytter mest, er enslige menn. Det er langt flere enslige menn enn enslige kvinner blant flyktningene, og kvinnene har flyttet mindre enn mennene. Få av de enslige mennene har flyttet innenfor første bostedsfylke, mange har flyttet til Oslo. I perioden 2005-2009 sto enslige for 44 prosent av nettoinnflyttingen til Oslo i forhold til andre kommuner (34 prosent enslige menn og 10 prosent enslige kvinner).

Oslo og Fredrikstad

Om vi sammenligner med Fredrikstad – en annen kommune som har hatt stor innflytting av flyktninger fra andre kommuner over tid – var kun 12 prosent av nettoinnflyttingen dit enslige personer. 87 prosent av nettoinnflyttingen til kommunen var personer i barnefamilier, en gruppe som utgjorde 53 prosent av nettoinnflyttingen til Oslo. En annen viktig forskjell mellom Oslo og Fredrikstad er at somaliere er den største enkeltgruppen av innflyttere til Oslo, mens irakere er den største gruppen av dem som flytter til Fredrikstad.

Oslo er det desidert viktigste flyttemålet for flyktninger som ikke lenger vil bo der de ble bosatt av myndighetene. Tatt i betraktning at Oslo er kun ett fylke, mens de andre fylkene utgjør til sammen 18, er det en svært stor andel av landets flyktninger som har flyttet til Oslo. Av dem som ble bosatt i 1998, var det faktisk flere som hadde flyttet til Oslo etter fem år, enn det var som hadde flyttet til alle de andre fylkene til sammen.

Figur 5 viser hvor flyktningene flyttet. Slik som tidligere vist i figur 3 var det ganske store variasjoner når det gjelder grupper utplassert i sin første kommune før 1999. Fram til 1999 som bosettingsår var det ganske store variasjoner. Etter den tid har flyttemønsteret holdt seg mer stabilt. Andelen av den enkelte gruppe etter bosettingsår som har flyttet til Oslo, har holdt seg på rundt 30 prosent. Andelen som har flyttet til andre fylker, har ligget rundt 50 prosent, men med større svingninger.

Med færre flyttinger alt i alt, men ingen nedgang i flyttingen innenfor fylkene, har andelen som har flyttet innenfor første bostedsfylke økt, og ligger nå på i overkant av 20 prosent. Det er ikke stor forskjell i antallet som har flyttet til Oslo, og som har flyttet innenfor bosettingsfylket. Tendensen er altså at stadig færre flytter, mens *andelen* som flytter kort, har økt.

Store regionale forskjeller

Samtidig som flyttingene samlet sett har avtatt, er det svært store regionale forskjeller i flyttemønsteret. Hovedtrekkene i disse forskjellene endres lite med tiden. Færrest blir boende i de fire nordligste fylkene samt Sogn og Fjordane. 2005-kohorten bosatt i Finnmark skiller seg ut fra tidligere kohorter. Det vanlige har vært at mellom 60 og 70 prosent av dem som har blitt bosatt i Finnmark, har vært borte etter fem år. Av de 80 flyktningene som ble bosatt i Finnmark i 2005, var det imidlertid kun 27 prosent som hadde flyttet ut av fylket fem år etter.

Om man ser på langsiktige trender, blir flest boende i Oslo, Akershus, Vestfold, Aust-Agder og Rogaland. Av dem som ble bosatt i 2005, hadde godt over halvparten flyttet ut av Sogn og Fjordane og Nordland fem år etter, mens under 10 prosent hadde flyttet ut av Aust-Agder, Rogaland og Oslo.

Mange til Oslo-området, svært få nord for Dovre

Det er altså regionale forskjeller når det gjelder hvor flyktninger blir boende, og hvilke kommuner de flytter fra. Også når det gjelder hvor flyktninger flytter inn, er det store forskjeller mellom ulike deler av landet. Oslo, Akershus, Østfold og Buskerud er fylkene med størst innflytting. Det var 310 av flyktningene som ble bosatt andre steder enn Oslo i 2005 som hadde flyttet til Oslo i 2010, mens 160 hadde flyttet til Akershus og 120 til Østfold. Til sammenligning var det kun én som hadde flyttet til Sogn og Fjordane fra et annet fylke, to til Finnmark, og færre enn ti til både Nord-Trøndelag, Nordland og Troms.

Figur 5. **Flyktninger bosatt 1995-2005 som hadde flyttet etter fem år, etter hvor de hadde flyttet. Prosent**

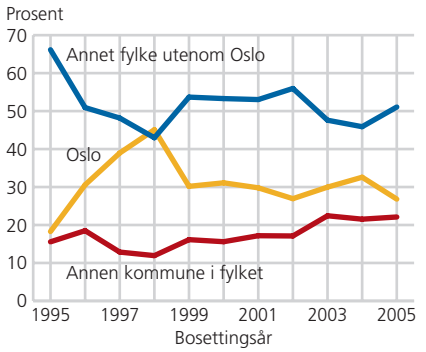

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. **Andel flyktninger bosatt i 2005 som hadde samme bostedskommune og -fylke 1. januar 2010. Fylker. Prosent**

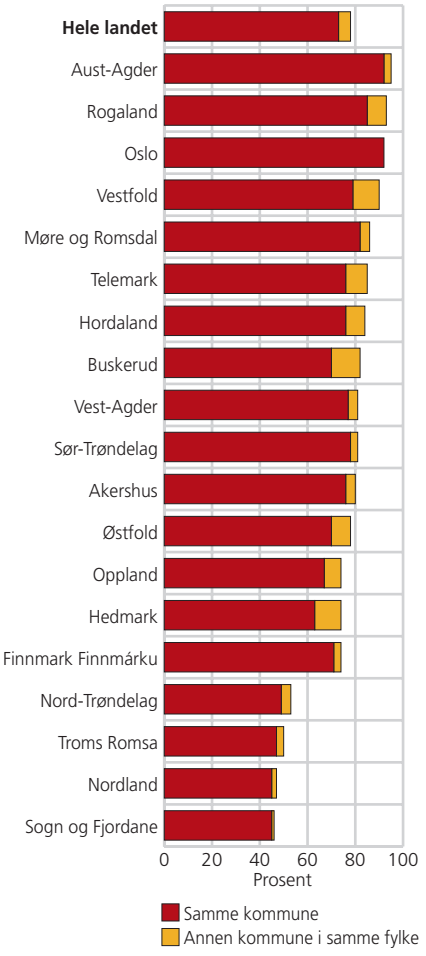

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Det er helt tydelig at flyktningene foretrekker å bo rundt Indre Oslofjord, det vil si i Oslo, Akershus, Østfold og Drammen, slik kart i figur 7 viser. I tillegg er det noen flere som har flyttet til enn fra Bergen og Sandnes. Lillehammer er den nordligste kommunen som har hatt en nettoinnflytting (større innflytting enn utflytting) på tre eller flere.

Mange kommuner hadde mistet samtlige flyktninger bosatt i 2005

Utflyttingspotensialet er størst i de kommunene der det ble bosatt flest flyktninger. Utflyttingen har vært størst fra kommuner fra Trøndelag og nordover som i utgangspunktet bosatte ganske mange flyktninger i 2005. Bodø, Harstad, Tromsø, Rana, Trondheim, Steinkjer, Vefsn (Mosjøen) og Verdal er kommunene med størst utflytting i antall.

I andel som har flyttet ut, er det imidlertid mange kommuner med få bosatte som kommer mye «dårligere» ut. I mer enn 30 kommuner hadde samtlige flykt-

Figur 7. **Flyktninger bosatt i 2005, inn- og utflytting i perioden 2005-2009. Antall**

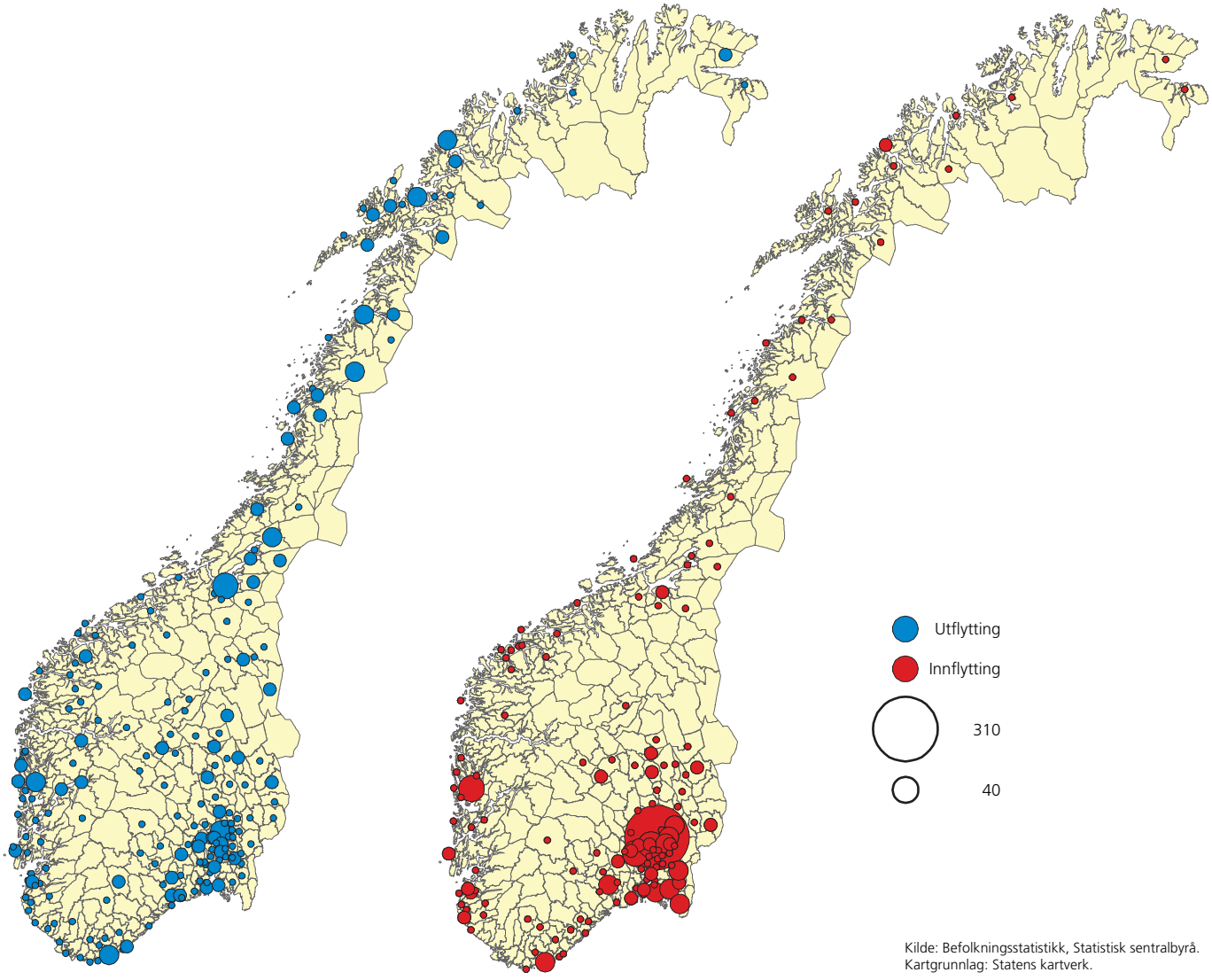

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.
Kartgrunnlag: Statens kartverk.

ninger flyttet ut etter fem år. I Fyresdal hadde samtlige 13 flyttet ut, og i Stor-Elvdal var tolv av tolv borte. Mer enn halvparten av de kommunene som hadde mistet alle sine flyktninger, hadde i utgangspunktet bosatt færre enn fire.

Hva har skjedd i Møre og Romsdal?

Møre og Romsdal er et fylke det er verdt å legge merke til. Tidligere har mange av de flyktningene som har blitt bosatt der, flyttet ut. Men av dem som ble bosatt i 2005, bodde nesten 90 prosent fremdeles i fylket i 2010. Ålesund, Herøy, Molde og Sykkylven hadde beholdt samtlige av sine, mens kun én flyktning hadde flyttet fra Kristiansund.

Samtidig var det så godt som ingen innflytting av flyktninger til disse kommunene. Hva kan forklaringen være? Har kvalifiseringen av flyktningene gjennom introduksjonsordningen truffet behov i arbeidsmarkedet spesielt godt? Er det andre forklaringer? Vårt datamateriale sier imidlertid ingenting om eventuelle årsaker til at så mange har blitt boende.

Figur 8. **Personer med flyktningbakgrunn med bosted i Oslo 1. januar 2011 per 1 x 1 km-rute. Bydelene**

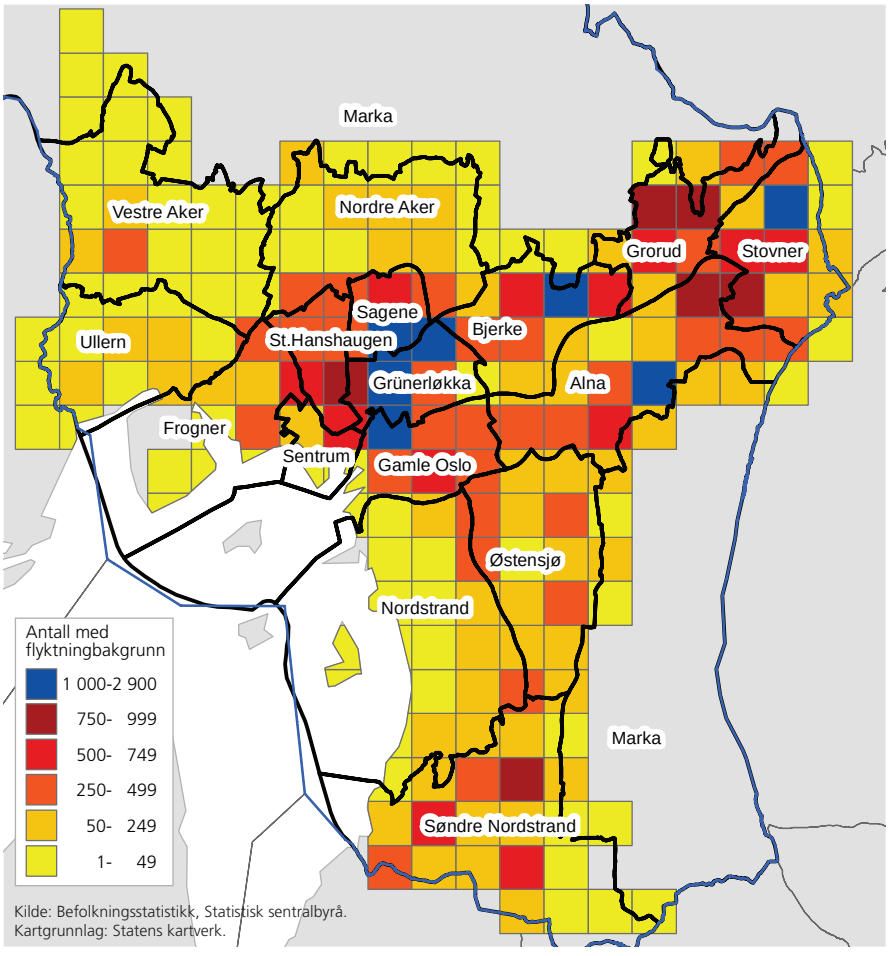

Tabell 2. **De ti kommunene med størst nettoinnflytting og nettoutflytting etter fem år. Flyktninger bosatt i 2005**

	Bosatt i 2005	Ut-flytt-ing	Inn-flytt-ing	Netto-inn-flytt-ing	Prosent netto-inn-flytt-ing
Oslo	487	38	313	275	56,5
Drammen	70	15	63	48	68,6
Bærum	81	12	52	40	49,4
Sarpsborg	29	5	35	30	103,4
Halden	3	0	25	25	833,3
Skedsmo	49	5	29	24	49,0
Ullensaker	15	3	26	23	153,3
Lørenskog	25	4	22	18	72,0
Kongsvinger	5	1	18	17	340,0
Fredrikstad	39	8	23	15	38,5
Narvik	29	16	1	-15	-51,7
Lenvik	29	16	1	-15	-51,7
Flora	25	16	1	-15	-60,0
Verdal	27	18	1	-17	-63,0
Vefsn	25	17	0	-17	-68,0
Steinkjer	27	20	1	-19	-70,4
Trondheim	214	41	18	-23	-10,7
Rana	42	24	1	-23	-54,8
Tromsø	76	37	8	-29	-38,2
Harstad	53	31	1	-30	-56,6
Bodø	80	35	2	-33	-41,3

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 9. **Opprinnelig bosatte i bydelene i Oslo i 2004 og 2005. Nettoinnflytting i løpet av fem år internt i Oslo, i forhold til andre kommuner og totalt. Antall**

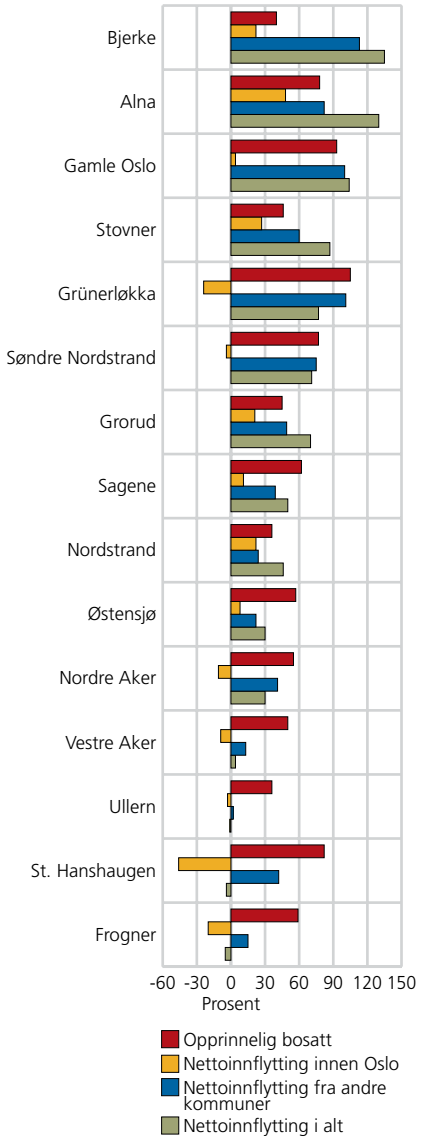

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Mye bevegelse i Oslo

Oslo er altså den kommunen som hvert eneste år har størst innflytting av flyktninger fra andre kommuner, samtidig som det er få som flytter ut av Oslo. Det skjer imidlertid mye interessant innenfor Oslos grenser. Flyktninger opprinnelig bosatt i Oslo – det er mange av dem også – flytter mellom bydelene. Noen bydeler er mer populære enn andre som destinasjon for flyktninger som kommer fra andre deler av landet. Og noen av dem som kommer utenfra, flytter videre til en annen bydel etter en stund.

Kartet i figur 8 viser hvor i Oslo personene med flyktningbakgrunn bor. Tettest med flyktninger er det i en kvadratkilometersrute hovedsakelig i Gamle Oslo, der det bodde 2 900 flyktninger 1. januar 2011. Også på Grünerløkka, og i bydelene Bjerke, Grorud, Stovner og Alna er det forholdsvis konsentrerte bosettinger av flyktninger.

Mange flytter mellom bydelene

Det er relativt mer flytting mellom bydelene i Oslo enn mellom kommunene i landet. Av de flyktningene som ble bosatt i Oslo i 2004 og 2005, bodde 53 prosent fremdeles i samme bydel etter fem år. Men 73 prosent av flyktninger bosatt i norske kommuner i 2005 bodde i samme kommune etter fem år.

Det er imidlertid stor forskjell mellom bydelene i Oslo. Mens flytting over kommunegrenser i landet for øvrig er svært beskjeden den første tiden etter bosetting, for så å tilta etter tre-fire år, er flyttingen mellom bydelene i Oslo aller størst kort tid etter bosetting, og minker deretter år for år. Grunnen til denne forskjellen er mest sannsynlig at de som flytter mellom bydelene i Oslo, ikke mister sine rettigheter i introduksjonsprogrammet.

I de to gruppene, etter bosettingsår 2004 og 2005, ble det opprinnelig bosatt flest i bydelene Grünerløkka, Gamle Oslo, St. Hanshaugen, Alna og Søndre Nordstrand. Mange har imidlertid flyttet ut av St. Hanshaugen og Grünerløkka (se figur 9). Av dem som har kommet til Oslo fra andre kommuner, har flest flyttet til Bjerke, Grünerløkka, Gamle Oslo og Alna. Alt i alt har dette gitt størst nettoinnflytting til Bjerke, Alna, Gamle Oslo og Stovner. På den annen side har Frogner, St. Hanshaugen og Ullern hatt mer utflytting enn innflytting.

Referanser

Høydahl, Even (2011): *Monitor for sekundærflytting. Sekundærflytting blant flyktninger bosatt i Norge i 2000-2009*, Rapporter 30/2011, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/emner/02/02/20/rapp_monitor_flytting/index.html)

Enes, Anette Walstad og Kraakenes, Kari (2011): *Monitor for introduksjonsordningen 2010*, Rapporter 10/2011 Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/vis/emner/04/02/50/rapp_monitor_introduksjon/rapp_201201/main.html)

St.meld. nr. 35. (2008-2009): Lokal vekstkraft og framtidstru. Om distrikts- og regionalpolitikken. (http://www.regjeringen.no)

Hva forteller statistikkene om religion, tro og livssyn i Norge?

Nærmere 10 prosent av Norges befolkning, eller 484 500 personer, var medlemmer i et tros- eller livssynssamfunn utenfor Den norske kirke 1. januar 2011. I Oslo er 20 prosent av befolkningen medlemmer i et tros- eller livssynssamfunn, og de fleste av dem tilhører islam. Nest største gruppe er med i kristne trossamfunn. Folketellingen i 1960 var den siste der det ble stilt et direkte spørsmål om hvilket trossamfunn man tilhørte. Fra 1972 lages statistikken om tro og livssyn ved å benytte andre administrative systemer.

Liv Taule

Siden 2005 har antallet medlemmer i tros- og livssynssamfunn omfattet av statstilskudd økt med drøyt 100 000 medlemmer, som utgjør en vekst på nær 27 prosent i disse syv årene. Veksten i medlemmer var litt høyere fra 2010 til 2011 enn den var året før.

Noen nye trossamfunn kommer til i statistikken hvert år, mens andre som har vært med tidligere, ikke alltid er representert (SSB 2011a). Tabell 1 og figur 1 viser utviklingen i medlemstall i tros- og livssyn fra 2005 til 2011, ut fra tall som ble publisert i 2011.

De kristne trossamfunnene utenfor Den norske kirke hadde 266 800 medlemmer i 2011, eller over halvparten av alle medlemmene i tros- og livssynssamfunn som får statstilskudd. De kristne trossamfunnene hadde også størst vekst i antall medlemmer siste året, en vekst på 21 100, eller om lag 9 prosent økning. De største kristne trossamfunnene eller trosretningene er Den romersk-katolske kirke, med nær 83 000 medlemmer, og menigheter innenfor pinsebevegelsen, med om lag 39 600 medlemmer. Antall medlemmer i Den

Bakgrunn
Artikkelen beskriver i korte trekk offisiell statistikk som kan relateres til religion. Det gis et innblikk i datagrunnlag og metode for noen av statistikkene, hovedsakelig statistikk over medlemmer i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke og statistikk for Den norske kirke. Noen tall fra disse statistikkene blir også beskrevet. Artikkelen bygger på de sist publiserte tallene i 2011 og kan også sees i sammenheng med «Statistikk om religion, tro og livssyn – en behovsanalyse», Rolland, Asle, SSB.

Tabell 1. **Medlemmer[1] i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, etter religion/livssyn. 1. januar. 2005-2011. Absolutte tall og endring i prosent**

	2005	2007	2008	2010	2011		2005-2011	2010-2011
	Absolutte tall	Absolutte tall	Absolutte tall	Absolutte tall	Absolutte tall	Prosent av alle 2011	Endring i prosent	Endring i prosent
Medlemmer, i alt	**382 986**	**403 909**	**411 790**	**449 875**	**484 534**	**100,0**	**26,5**	**7,7**
Baha'i	1 006	1 015	1 024	1 012	1 064	0,2	5,8	5,1
Buddhisme	9 471	10 753	11 038	13 376	14 580	3,0	53,9	9,0
Hinduisme	3 769	4 098	4 566	5 175	5 858	1,2	55,4	13,2
Islam	76 621	79 068	83 684	98 953	106 735	22,0	39,3	7,9
Jødedom	909	868	850	818	819	0,2	-9,9	0,1
Kristendom	215 090	225 507	226 969	245 664	266 834	55,1	24,1	8,6
Sikhisme	2 298	2 440	2 537	1 037	2 975	0,6	29,5	186,9
Livssynssamfunn	73 517	79 722	80 659	82 890	84 481	17,4	14,9	1,9
Andre trus- og livssynssamfunn	305	438	463	950	1 188	0,2	289,5	25,1

[1] Omfatter bare medlemmer det blir mottatt offentlig stønad for.
Kilde: Tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, Statistisk sentralbyrå.

Liv Taule er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for utdanningsstatistikk. (liv.taule@ssb.no)

Figur 1. **Medlemmer[1] i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, etter religion/livssyn. 1. januar 2005-2011**

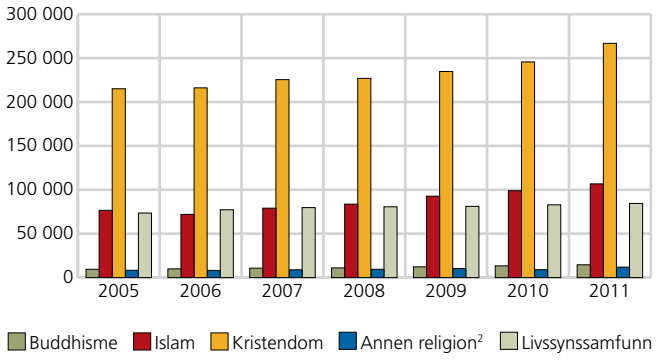

[1] Omfatter bare medlemmer det blir mottatt offentlig tilskudd for.
[2] Omfatter baha'i, hinduisme, jødedom, sikhisme og andre trosretninger.

Kilde: Tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, Statistisk sentralbyrå.

Hvem regnes som medlem?
I denne statistikken regnes medlem som en person som er innmeldt i et samfunn, samt tilhørige (barn), se lov om trudomssamfunn og ymist anna.

Figur 2. **Andel av befolkningen som er medlemmer i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke, etter fylke. 1. januar 2011**

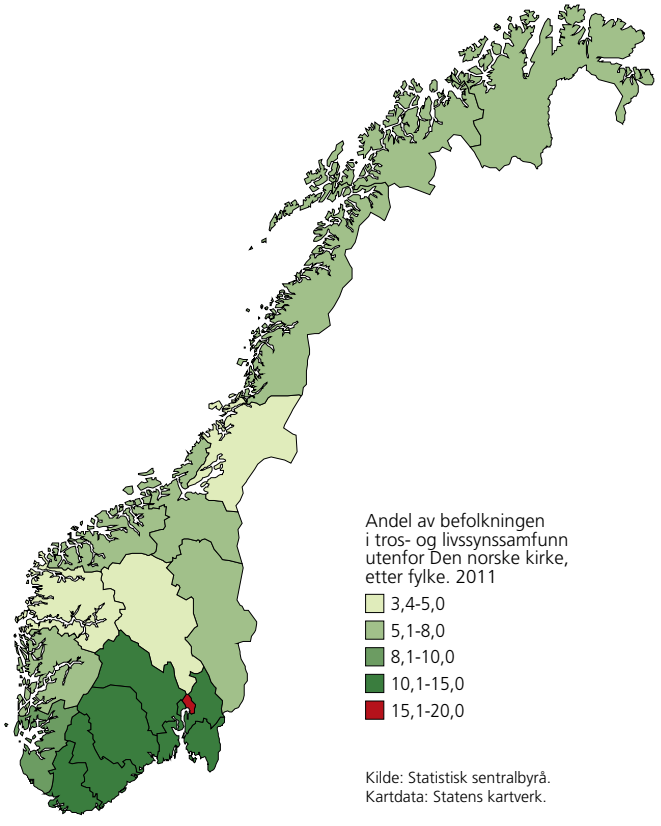

Kilde: Statistisk sentralbyrå.
Kartdata: Statens kartverk.

romersk-katolske kirke økte med 16 000, eller 24 prosent siste året, trolig som følge av stor arbeidsinnvandring fra Polen. Pinsemenigheter hadde en svak nedgang i antall medlemmer siste året.

De samfunnene som kalles livssynssamfunn, utgjorde 17 prosent av medlemmene i tros- og livssynssamfunn i 2011. Human-Etisk Forbund har 99 prosent av alle medlemmene i livssynssamfunn, med sine 83 100 medlemmer. Totalt hadde livssynssamfunnene en stigning i antall medlemmer, med 1,9 prosent, eller 1 600 medlemmer, det siste året.

Islam størst blant «andre ikke kristne»

Per 1. januar 2011 var 22 prosent av alle medlemmer i tros- og livssynssamfunn – eller 106 700 personer – medlemmer i islamske trossamfunn. Buddhisme utgjør 3 prosent, mens hinduisme og sikhisme utgjør respektive 1,2 og 0,6 prosent per 1. januar 2011. Dette er om lag samme andel som tidligere år. Trossamfunn som hører til hinduisme, hadde størst prosentvis økning siste året, om lag 13 prosent, og de har til sammen 5 900 medlemmer. Islamske samfunn hadde en økning på 7 800 medlemmer. Siden 2005 har islamske samfunn vokst med over 30 000 medlemmer.

Størst økning i Oslo

Oslo er fylket der flest står i et tros- eller livssynssamfunn utenfor Den norske kirke. I hovedstaden er 118 000, eller 20 prosent, av folkemengden medlemmer i et tros- eller livssynssamfunn, og om lag en fjerdedel av alle medlemmene i tros- og livssynssamfunn er bosatt her. Blant dem som bor i Oslo, har de islamske samfunnene nærmere 48 000 medlemmer. Kristne trossamfunn har om lag 44 100 medlemmer. Oslo hadde den største veksten i antallet medlemmer fra 1. januar 2010, med 8 900, eller 8,2 prosent. De kristne samfunnene hadde størst vekst i Akershus, med om lag 4 400 medlemmer. 36,5 prosent av alle medlemmene i tros- og livssynssamfunn bor i Oslo og Akershus.

Antall gudstjenester og deltakere går ned

Kirkestatistikk publisert i 2011 viser at det ble avholdt 65 700 gudstjenester i 2010, 1 150 færre enn året før. Det var over 6,1 millioner besøk på disse gudstjenestene, om lag 123 000 færre enn i 2009. De siste årene har tallet på deltakere falt. I gjennomsnitt deltok 93 personer i hver gudstjeneste i fjor, samme som året før. Det ble avholdt 1 000 færre gudstjenester utenom søn- og helligdager, og både på gudstjenester på søn- og helligdager og på andre gudstjenester gikk totalt deltakertall tilbake i fjor. 20 prosent av dem som deltok, var på gudstjeneste utenom søn- og helligdag.

Færre dåp, flere konfirmasjoner

Dåp og konfirmasjon viser samme utvikling som årene før, færre antall døpte og flere konfirmerte i Den norske kirke. I 2010 ble nær 41 100 døpt, vel 800 færre enn året før. Andelen døpte i forhold til antall fødte var på 67 prosent, mens andelen var 68 prosent i 2009. Noe av forklaringen på nedgangen kan være at en større andel av foreldrene ikke er medlemmer i Den norske kirke. Spesielt gjelder dette for Oslo, der om lag en femtedel av befolkningen er medlem av annet tros- eller livssynssamfunn.

Nær 42 000 ble konfirmert i Den norske kirke i 2010, 100 flere enn året før. Andelen 15-åringer som ble konfirmert i kirken, falt likevel med 0,6 prosentpoeng, på grunn av at det var totalt flere 15-åringer i 2010 enn i 2009.

Av i alt 23 600 ekteskap inngått i 2010 giftet 9 550 par seg i kirken. Siden 2005, bortsett fra i 2006, har tallet på kirkelige vielser vært over 10 000 i året. Nedgangen i kirkelige vielser avspeiler en svak nedgang i det totale tallet på giftermål (se tekstboks).

Nøkkeltallene for Den norske kirke viser også hvor mange gravferder som blir gjennomført hvert år. Det ble rapportert nær 38 300 kirkelige gravferder

Tabell 2. **Den norske kirke. Nøkkeltall – medlemmer, og kirkelige handlinger. 2005-2010**

	Medlemmer av Dnk	Innmeldte i Dnk	Utmeldte fra Dnk	Døpte	Konfirmerte	Kirkelige vigsler	Kirkelige gravferder
2005	3 938 723	1 178	6 038	43 016	42 110	10 189	37 683
2006	3 871 006	1 132	8 134	43 255	42 587	9 594	37 897
2007	3 873 847	956	8 312	42 916	42 472	10 358	38 805
2008	3 874 823	955	7 036	42 599	41 655	10 536	38 832
2009	3 848 841	1 788	10 792	41 920	41 885	10 009	38 290
2010	3 835 477	1 101	6 570	41 100	41 981	9 549	38 290

Kilde: KOSTRA: Kirke, Statistisk sentralbyrå og Kirkerådet.

Rapporterte tall om giftermål

Tallene som blir rapportert gjennom årsstatistikken fra de geografiske soknene, er litt lavere enn tall basert på folkeregisteropplysninger, fordi handlinger utenfor soknene ikke er regnet med, for eksempel vielser i sjømannskirkene (SSB 2011c).

Om tallgrunnlaget 2010 – årsstatistikk for Den norske kirke

Statistikken for Den norske kirke baserer seg på skjemaet «årsstatistikk for Den norske kirke», sendt inn via KOSTRA-portalen til SSB, fra alle geografisk registrerte sokn som skal rapportere tjenestestatistikk. For 2010-årgangen er alle sokn med i statistikken (unntatt Svalbard), det vil si at 1 257 sokn danner grunnlaget for statistikken. Statistikken blir publisert på kommunenivå.

Kirkens tjenestestatistikk – utvikling og endring

Data for Den norske kirke har i mange år blitt presentert i Årbok for Den norske kirke. Før 2005 ble opplysningene innhentet på papirskjema via Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Fra statistikkåret 2005 ble innsamling av årsstatistikk/tjenestestatistikk for Den norske kirke overført til SSB med elektronisk innrapportering via KOSTRA-systemet (se annen tekstboks). Datamaterialet er gjenstand for omfattende revisjonsarbeid.

Innrapporteringen av tjenestedata for Den norske kirke til SSB, samt regnskap for kirkelige fellesråd, er hjemlet i avtale med Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet (FAD). SSB utfører oppdraget på vegne av FAD.

Offentliggjøring av statistikken

Statistikken over medlemmer i tros- og livssynssamfunn blir publisert hvert år i desember, og oppgir tall for medlemmer per 1. januar samme år. Statistikken blir i første omgang publisert på SSBs nettsider med beskrivende tekst, figurer og tabeller. På samme tidspunkt blir tallene oppdatert i Statistikkbanken. Statistikk over tros- og livssynssamfunn blir også publisert i den årlige kulturpublikasjonen utgitt av SSB i samarbeid med Kulturdepartementet. Publisering av statistikk over tilhørighet til tros- og livssynssamfunn samt kirke, er blitt sett på som en del av SSBs publiseringspolicy. SSB skal speile samfunnet, også på dette feltet.

Figur 3. **Innmeldte og utmeldte 2005-2010 i Den norske kirke**

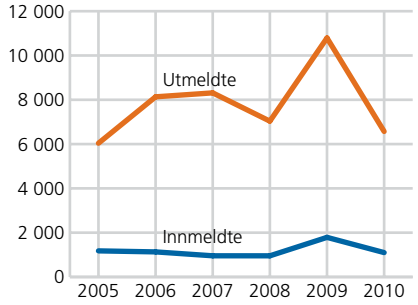

Kilde: KOSTRA: Kirke, Statistisk sentralbyrå.

i 2010, om lag samme antall som året før. Dette svarer til rundt 92 prosent av dem som døde i 2010.

6 500 meldte seg ut

I alt 6 500 personer meldte seg ut av Den norske kirke, mens 1 100 meldte seg inn, i løpet av 2010. Det er en nedgang i antall utmeldelser på om lag 40 prosent fra året før. Antall innmeldte gikk ned med 700, eller 38 prosent (se tabell 2 og figur 2).

Ved årsskiftet 2010/2011 var 78 prosent av befolkningen medlem av Den norske kirke. Andelen har sunket fra nesten 85 prosent i 2006. Noe av årsaken kan være medias oppmerksomhet rundt medlemsregisteret. Utmeldelsene i 2009 kan også sees i sammenheng med Kirkevalget 2009 da alle som var i registeret, fikk tilsendt valgkort. En annen årsak til at andelen faller, er at befolkningen øker, mens sammensetningen ikke er like homogen som i tidligere tider, blant annet som følge av innvandring (SSB 2011d).

Regnskap fra kirkelige fellesråd og kommuner

Regnskapsstatistikk for kirkelige fellesråd blir publisert årlig og på nasjonalt nivå i Kyrkjelege fellesråd, rekneskapsstatistikk. Totaltallene for regnskap fra fellesrådene inngår i nasjonalregnskapet.

For kirkelig fellesråd viser regnskapene driftsinntekter på i alt 3 634 millioner kroner i 2010. Driftsutgiftene var 3 495 millioner kroner, en vekst i utgiftene på 166 millioner kroner. Brutto driftsresultat for de kirkelige fellesrådene i 2010 var på 139 millioner kroner. For ytterligere detaljer om denne statistikken, se SSB 2011e.

KOSTRA-tallene fra kommunene i 2010 viser for eksempel at netto driftsutgifter til Den norske kirke var på 2 094 millioner kroner, som svarer til 1,1 prosent av totale netto driftsutgifter i kommunene. Netto utgifter til kirkegårder, gravlunder og krematorium utgjorde 230 millioner kroner (se tabell 3).

De statlige utgiftene til Den norske kirke i 2010 (Prop. 1 S, (2011-2012) FAD) utgjorde 1 525 millioner kroner.

KOSTRA – KOmmune-STat-RApportering

Fra 2001 er alle kommuner og fylkeskommuner med i rapporteringssystemet KOSTRA.

KOSTRA baseres på elektronisk innrapportering fra kommunene til Statistisk sentralbyrå, samt på data fra en rekke andre kilder i og utenfor SSB. KOSTRA-tallene koples med data fra ulike kilder, som for eksempel regnskapsdata, tjeneste- og personelldata og befolkningsdata. Regnskapene som kommunene sender inn, er inndelt i «funksjoner» og «arter». Med denne inndelingen kan en enkelt ta ut regnskapstall for det enkelte tjenesteområde. For mer om KOSTRA, se http://www.ssb.no/kostra/.

Tabell 3. **Netto drifts- og investeringsutgifter for kommuner til Den norske kirke og kirkegårder, gravlunder, krematorium. 2009-2010**

	Netto driftsutgifter		Netto driftsutgifter i prosent av totale driftsutgifter		Investeringsutgifter	
	Den norske kirke	Kirkegårder, gravlunder, krematorium	Den norske kirke	Kirkegårder, gravlunder, krematorium	Den norske kirke	Kirkegårder, gravlunder, krematorium
	Mill. kr		*Prosent*		*Mill. kr*	
2009	2 014,0	225,7	1,1	0,1	603,8	265,7
2010[1]	2 094,1	230,3	1,1	0,1	541,7	271,4

[1] Estimat, alle kommuner.

Kilde: KOSTRA: Kirke, Statistisk sentralbyrå.

Folketellingene – med og uten spørsmål om tro

Statistisk sentralbyrå (SSB) har gitt ut statistikk over medlemmer i trossamfunn siden 1876. Til og med 1960 baserte opplysningene om trosretning seg på folketellingene, gjennomført hvert tiende år etter 1900. 1 806 244 av den hjemmehørende befolkningen i Norge tilhørte statskirken, og 7 180 eller 0,4 prosent av befolkningen stod utenfor ifølge tall for 1875, se figur 4. Om lag

Figur 4. **Faksimile fra Folketellingen 1950**

Tabell 1. Hjemmehørende folkemengde i Norge 1875—1950 fordelt etter trossamfunn.
Resident population of Norway 1875—1950, by religious denominations.

Trossamfunn[1] *Religious denominations*	1875	1900	1910	1920	1930	1946	1950 I alt *Total*	1950 Herav *Of which* Bygder *Rural districts*	1950 Herav *Of which* Byer *Towns*
1. Romersk katolske	460	1 969	2 046	2 612	2 827	4 905	4 753	1 491	3 262
2. Gresk ortodokse	49	96	153	372	248	293	365	116	249
3—6. Utenl. evang. samf.: reformerte m. fl.[2]	226	415	446	567	590	453	584	259	325
Herav:									
3. Tyske	226	415	446	567	253	23	41	18	23
4. Engelske					164	303	261	99	162
5. Presbyterianer					20	127	49	17	32
6. Andre					153		233	125	108
7. Metodistkirken	2 775	10 286	10 986	11 455	12 207	11 186	11 570	3 792	7 778
25. Mormoner	544	501	714	464	667	719	451	80	371
26. Mosaiske trossamfunn	25	642	1 045	1 457	1 359	559	836	108	728
27. Andre ikke kristne samfunn	–	–	–	5	7	6	13	3	10
28. Intet trossamfunn	31	13 279	11 342	16 999	24 183	23 058	21 985	11 695	10 290
29. Dissentere ikke nærmere angitt[7]	–	–	–	–	3 882	13 283	7 820	5 098	2 722
30. Uttrådt av Statskirken uten nærmere opplysn.	–	1 587	6 124	780	84	–	50	46	4
I alt utenfor Statskirken	7 180	52 714	62 553	71 062	91 459	120 106	123 314	71 069	52 245
I alt i Statskirken	1806244	2187318	2329229	2578713	2722735	3036844	3155232	2152657	1002575

Kilde: Historiske publikasjoner (1954): Folketellingen 1. desember 1950, Statistisk sentralbyrå.

hundre år senere, i 1960, stod 3,7 prosent (134 551 personer) av de hjemmehørende utenfor statskirken. Går vi enda 50 år frem i tid, vil vi se at dette bildet har endret seg ytterligere.

Folketellingen i 1970 ble et veiskille for opplysninger om tro og religion. Fra da av ble det ikke lenger stilt spørsmål om trostilhørighet, men folketellingen i både 1970 og 1980 stilte spørsmålet om en tilhørte statskirken (Den norske kirke) eller «trossamfunn utenfor». Asle Rolland (Rolland, Asle (2011): Statistikk om religion, tro og livssyn – en behovsanalyse, Notater 7/2011, Statistisk sentralbyrå), redegjør detaljert for dette skiftet. Fra 1990 var slike spørsmål helt fraværende, persondelen i folketellingene ble fra da av registerbasert (se tekstboks for forklaring).

Begrunnelsen for at spørsmålet ble tatt ut av folketellingene, var at trossamfunnstilhørighet ble ansett for å være et sensitivt kjennetegn. Muligheten til å følge utviklingen/endringene i samfunnet på dette området ble dermed borte. Personvernet ble viktig for myndighetene.

Statstilskudd som grunnlag for medlemstall

Statistisk sentralbyrå er en uavhengig institusjon. En av SSBs viktigste samfunnsroller har vært å speile samfunnet på bakgrunn av tilgjengelige data. Selv om muligheten til å hente statistikk over tros- og religionstilhørighet fra folketellingene ble borte, fantes det andre administrative systemer som SSB i

Registerbasert statistikk
Data som hentes ut fra administrative registre (som har et annet primærformål) og blir nyttet til statistikkformål, regnes som registerbaserte statistikker. For eksempel er Det sentrale folkeregister (DSF) det viktigste registeret som nyttes i befolkningsstatistikk. Når statistikken legges om til å bli registerbasert, innebærer dette at den offisielle statistikken i mindre grad gjør nytte av det primære grunnlagsmaterialet for statistikken (Soltvedt 2004:159).

henhold til statistikkloven § 2.2 kunne bruke på dette området. I 1969 ble lov om trudomssamfunn og ymist anna vedtatt. Trossamfunn fikk rett til å søke om statstilskudd. I 1981 ga lov om tilskott til livssynssamfunn samme rett.

Etter den siste folketellingen med detaljerte spørsmål om tro (1960) er det de statlige støtteordningene til tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke som danner grunnlaget for at det i det hele tatt er mulig å gi statistikk om tro og livssyn utenfor Den norske kirke.

Eget søknadsskjema ble utviklet i 1972. Disse søknadsskjemaene dannet grunnlaget for statistikken frem til 2005. Søknadsskjema ble revidert i 2005 i samarbeid mellom Kulturdepartementet, Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn og SSB. Samfunnet vårt endret seg etter hvert, befolkningen ble mer sammensatt, og Norge ble mer flerreligiøs og flerkulturell. Dette førte til behov for ny og bedre kunnskap om tro og religion.

Utover på 2000-tallet økte oppmerksomheten rundt den statlige tilskuddsordningen. Media stilte spørsmålstegn ved medlemstallene. Samtidig forstod forvalterne (Kirkerådet) at medlemsregisteret til Den norske kirke (satt i drift i 1999) kanskje ikke hadde den ønskede kvaliteten. Medlemstallet i Den norske kirke danner til enhver tid grunnlaget for fastsettelse av tilskuddsbeløpet per medlem i tros- og livssynssamfunn, og Kulturdepartementet redegjør hvert år for hvordan satsene fastsettes.

Tabell 4. **Netto drifts- og investeringsutgifter for kommuner til andre religiøse formål. 2006-2010**

	Netto driftsutgifter til religiøse formål	Netto driftsutgifter til religiøse formål i prosent av totale driftsutgifter i kommunene	Investeringsutgifter til religiøse formål
	Mill. kr	*Prosent*	*Mill. kr*
2006	126,3	0,1	2,3
2007	162,1	0,1	3,4
2008	170,6	0,1	1,1
2009	176,0	0,1	1,2
2010[1]	210,6	0,1	1,6

[1] Estimat, alle kommuner.

Kilde: KOSTRA, Kirke, Statistisk sentralbyrå.

Støtten fordoblet siden 2005

Kulturdepartementet forvalter den statlige tilskuddsordningen til tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke. De statlige bevilgningene til dette formålet (SSB 2012) var 185 millioner kroner i 2010. Siden 2005 representerer dette en økning på drøyt 50 prosent. Ifølge KOSTRA-tallene utgjorde kommunenes netto driftsutgifter til «andre religiøse formål», tilskudd til tros- og livssynssamfunn, 210 millioner kroner i 2010 (se tabell 4). Det er per dags dato ikke kjent for SSB om det finnes tilgjengelige data for regnskapsopplysninger for tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke.

Bedre kontroll fra 2005 – tall fra Brønnøysund

Da medlemstallene som grunnlag for tilskuddsordningen kom i søkelyset, hadde ikke myndighetene kontrollmuligheter for om noen stod registrert i flere samfunn, om medlemmer var døde, utflyttet og så videre. I 2005 opprettet derfor Kulturdepartementet et nytt system for tilsyn med tilskuddsberettigede medlemmer. Alle samfunn måtte levere lister over medlemmene med personnummer til fylkesmennene. Brønnøysundregistrene (BR) fikk oppgaven med dublettsjekk og tilbakemelding til fylkesmennene om hvor mange innenfor et samfunn som ikke var unike medlemmer. Fra og med 2006 utføres dublettsjekk mot andre trossamfunn utenfor Den norske kirke og mot kirkens medlemsopplysninger. Det blir også utført kontroll mot Det sentrale folkeregister (DSF).

Statistikken over medlemmer i tros- og livssynssamfunn oppgir i dag kun antall medlemmer det blir gitt statsstøtte for. Datagrunnlaget er altså søknadsskjemaene fra det enkelte samfunn med totalt antall medlemmer, og har således hele tiden gitt en ren summarisk statistikk. Fra 1972 til 2005 var

datainnhentingen basert på kopi av skjemaene som trossamfunnene sendte til fylkesmennene. SSB mottok kopiene og registrerte tallene etter samfunnstype.

SSB har siden 2005 mottatt data fra Brønnøysundregistrene (BR) med totalt tall over medlemmer per samfunn. SSB regner kvaliteten som betydelig bedret, da BR har foretatt dublettsjekken før SSB mottar data. Denne nye prosedyren førte til nye rutiner i SSBs produksjon av statistikk over medlemmer i tros- og livssynssamfunn.

Organisasjonsnummer og navn

Ved overgangen til nytt datagrunnlag fra 2005 var enheten i statistikken fremdeles trossamfunn. Ved innføring av nytt system ble det også krevd at alle samfunn som søkte støtte, skulle oppgi organisasjonsnummer. Det ble en betydelig forbedring, da identifikasjonsnøkkelen nå er organisasjonsnummer og ikke navn på samfunn som tidligere. Det er mindre/ingen sannsynlighet for dubletter, både for samfunn og for antall medlemmer.

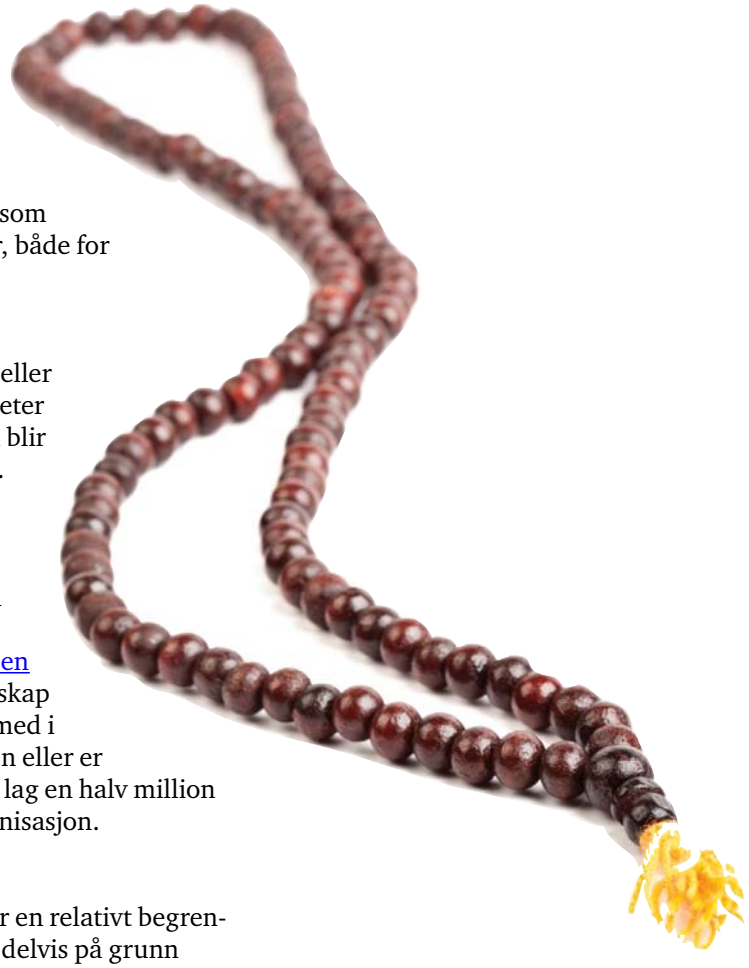

Ikke med i statistikken

Når et trossamfunn ikke søker om tilskudd det enkelte år, eller leverer søknaden for sent, oppstår det som i statistikken heter *frafall*. Frafall kan også være når søknaden fra et samfunn blir avslått, eller når antallet det er søkt for, ikke blir godkjent.

Statistikken kan også være beheftet med det som kalles *feilkilder*, det vil si de tros- og livssynssamfunn som ikke søker om tilskudd. Vi vet ikke så mye om dem, bortsett fra ett samfunn (Jesu Kristi Kirke av Siste Dagers Hellige, se Statistisk sentralbyrå, Trus- og livssynssamfunn utanfor Den norske kyrkja, «Om statistikken»). Vi har heller ikke kunnskap om personer som bekjenner seg til en tro, og som ikke er med i noe trossamfunn. Også antall personer som stiller seg åpen eller er likegyldig til religion, er ukjent, men det kan anslås at om lag en halv million ikke er med i noen religiøs organisasjon eller livssynsorganisasjon.

Statistikk av beskjedent omfang

Statistikken over medlemmer i tros- og livssynssamfunn er en relativt begrenset statistikk, delvis på grunn av begrenset datagrunnlag, delvis på grunn av at datamaterialet blir definert som sensitive/private opplysninger ifølge personopplysningsloven. Statistikken over medlemskap i de ulike religionene vi har opplysninger om, og oversikt over noen av de kristne trossamfunnene, blir kun publisert på landsnivå. Det blir også gitt en tabell fordelt på fylke, men denne tabellen blir kun publisert for religioner med stort nok antall observasjoner (minimum tre medlemmer), som dermed ikke er mulig å etterspore.

Det er en betydelig interesse fra publikum, presse og andre for statistikk om religion og trostilhørighet. SSB kjenner ikke til at det eksisterer datagrunnlag for å kunne si noe om aktivitet og handlinger i tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke. Gjennom SSBs utvalgsundersøkelser om levekår får vi noe kunnskap om befolkningens holdninger og aktiviteter i utøvelse av tro og religion.

Annen statistikk relatert til kirke og tros- og livssynssamfunn

SSB publiserer sysselsettingstall for Den norske kirke som baserer seg på den registerbaserte sysselsettingsstatistikken. Denne statistikken blir publisert i juni hvert år (Statistisk sentralbyrå, Registerbasert sysselsettingsstatistikk, tabell 15).

Videre blir det publisert religionsrelaterte data fra blant annet kulturbruksundersøkelsene som gjennomføres hvert fjerde år, og levekårsundersøkelsene. Valgundersøkelsene bruker også religion som en standard bakgrunnsvariabel. Lenker til resultater fra noen av disse undersøkelsene samt til kulturstatistikk hvor resultater også publiseres:

Statistisk sentralbyrå, Norsk kulturbarometer 2008.

Statistisk sentralbyrå, Levekårsundersøkelsen.

Statistisk sentralbyrå, Kulturstatistikk 2008.

Veien videre – utvikling av statistikken

SSB ser det som en mulighet at statistikk over religion, tro og livssyn gradvis kan utvides på grunnlag av datakilder i og utenfor SSB. Foreløpig kommer SSB til å gi ut løpende statistikk etter samme nivå som i dag, gitt at datagrunnlaget er tilsvarende dagens. Veien videre, eventuelt mer statistikk, vil blant annet være avhengig av samfunnets behov og samfunnsdebatten for øvrig.

I de siste årene er det gjort en betydelig forbedring av medlemsregisteret i Den norske kirke. Forbedringen eller oppryddingen kan sees i sammenheng med dublettsjekken/kontrollen nevnt tidligere. SSB ser som en mulighet at dette registeret kan tas i bruk for demografiske analyser: medlemmer i Den norske kirke i aldersgrupper, sammen med andre bakgrunnsvariabler, som for eksempel kjønn, utdanning og så videre. Slike analyser kan gjøres på nasjonalt, regionalt og kommunalt nivå samt på soknenivå. Den norske kirke ved Kirkerådet etterspør demografiske data på soknenivå.

Når det gjelder tros- og livssynssamfunn, kan også statistikken utvikles. I og med at KOSTRA publiserer kommunenes utgifter til tros- og livssynssamfunn, kan en tenke seg at totalt antall medlemmer i tros- og livssynssamfunn, ikke fordelt på trosretning, men per kommune, kan knyttes til denne KOSTRA-funksjonen.

Innvandring og innvandrere

I dagens mangfoldige samfunn har tros- og religionsbildet forandret seg mye. De siste årene har vi hatt nettoinnvandring til Norge (SSB 2011d). SSB har med visse tidsmessige mellomrom foretatt befolkningsfremskrivinger med ulike premisser lagt til grunn. Fremskrivinger som går på bestemte befolkningsgrupper, etnisitet eller religion, er vanskelig, blant annet fordi slike opplysninger ikke finnes. Daugstad og Østby (2009) redegjør i sin artikkel i Samfunnsspeilet 3/2009 for hvorvidt det er en sammenheng eller ikke mellom økt innvandring og tilslutning til andre tros- og livssynssamfunn.

Økende behov for tall

Interessen for og behovet for kunnskap om religion og religionstilhørighet har blitt større, både i Norge og ellers i verden. Spesielt media har satt søkelyset på utfordringene med befolkningens endrede trostilhørighet og sammensetning. Kunnskap om disse spørsmålene kan også ha politisk interesse.

SSB registrerer etterspørselen etter religionsrelatert statistikk gjennom hele året, men spesielt i etterkant av publisering av denne typen statistikk. Hvor mange som tror på Gud eller er religiøse, kan dagens statistikk ikke si noe om, men på nasjonalt nivå kan de ulike kirke- og religionsstatistikkene i flere sammenhenger belyse utviklings- og endringstendenser i samfunnet. Blant annet på denne bakgrunn vil SSB forsette å gi ut løpende statistikk på området. Med bakgrunn i dagens interesse for temaet, er det grunn til å tro at denne etterspørselen vil øke, og at de ubesvarte spørsmålene fortsatt vil stilles og søkes besvart.

Referanser

Daugstad Gunnlaug og Lars Østby (2009): Det flerkulturelle Norge: Et mangfold av tro og livssyn, *Samfunnsspeilet* 3/2009, Statistisk sentralbyrå. (http://www.ssb.no/ssp/utg/200903/ssp.pdf)

Historiske publikasjoner (1954): *Folketellingen 1. desember 1950. Sjuende hefte. Trossamfunn*, NOS XI 153, Statistisk sentralbyrå.

Prop. 1 S (2011-2012): Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet. (http://www.regjeringen.no)

Rolland, Asle (2011): Statistikk om religion, tro og livssyn – en behovsanalyse, Notater 7/2011, Statistisk sentralbyrå.

SSB (2012): Kulturstatistikk 2010, Statistiske analysar 127. (http://www.ssb.no/emner/07/nos_kultur/)

SSBa (6.desember 2011): «10 prosent er medlem i trus- og livssynssamfunn». (http://www.ssb.no/trosamf/)

SSBb (20.juni 2011): «Flere til nattverd». (http://www.ssb.no/kirke_kostra/)

SSBc (25.august 2011): «Færre gifta seg i 2010». (http://www.ssb.no/ekteskap/)

SSBd (2011): (http://www.ssb.no/innvandring/)

SSBe (22. juli 2011): «Brutto driftsresultat ned nesten 17 prosent». (http://www.ssb.no/kirkeregn/)

Soltvedt, Kjartan, red. (2004): *Folketellinger gjennom 200 år*, Sosiale og økonomske studier 109, Statistisk sentralbyrå.

Siden sist

All ny statistikk publiseres som artikler på ssb.no. Vi presenterer nedenfor et utvalg av disse artiklene, som er gitt ut etter forrige utgave av Samfunnsspeilet.

1.2.2012

Arbeidskraftundersøkelsen, 4. kvartal 2011

46 000 flere sysselsatte i løpet av ett år

Det var en økning i antall sysselsatte på 46 000 personer fra 4. kvartal 2010 til 4. kvartal 2011. Arbeidskraftsundersøkelsene viser en økning i antall kvinner som var sysselsatt på deltid, mens det var en økning i antall menn som var heltidssysselsatt.

Forskjellen i utviklingen for kvinner og menn kan forklares ut fra at veksten i sysselsettingen særlig kom innenfor bygge- og anleggsvirksomhet samt helse-sosialnæringer. Menn på heltid dominerer den første av disse næringene, mens kvinner på deltid dominerer den sistnevnte næringen. I 4. kvartal 2011 var 86 prosent av de sysselsatte mennene heltidssysselsatt, mens den tilsvarende andelen blant kvinner var 59 prosent.

Fortsatt stabil yrkesdeltakelse

Fra 4. kvartal 2010 til 4. kvartal 2011 økte befolkningen i alderen 15-74 år med 63 000 personer. Befolkningsveksten fordelte seg med 46 000 flere sysselsatte, 5 000 færre arbeidsledige og 22 000 flere utenfor arbeidstyrken. 71,3 prosent av befolkningen var i arbeidsstyrken (sysselsatte + arbeidsledige), dette er omtrent den samme andelen som året før. Blant dem som var utenfor arbeidsstyrken, var det en klar vekst i alderspensjonister, noe som skyldes at antallet personer i de eldste aldersgruppene er i vekst. Det var også flere under utdanning i aldersgruppen 20-24 år.

Flere sysselsatte i bygge- og anleggsvirksomhet

Fra 4. kvartal 2010 til 4. kvartal 2011 økte antallet sysselsatte i bygge- og anleggsvirksomhet med 15 000 personer. I de andre kvartalene i 2011 har det også vært en økning i antallet sysselsatte i denne næringen, sammenlignet med tilsvarende kvartaler året før. I tråd med en enda lengre trend, økte antallet sysselsatte innenfor helse- og sosialtjenester med 18 000 personer fra 4. kvartal 2010 til 4. kvartal 2011. Innenfor overnattings- og serveringsvirksomhet sank antallet sysselsatte med 7 000 personer i løpet av samme periode.

I januar 2011 fikk en del bedrifter endret næringstilknytning ved at de gikk fra å være klassifisert i industrien til å bli klassifisert i oljeutvinning. Antallet sysselsatte i bergverksdrift og oljeutvinning var 55 000 personer i 4. kvartal 2011[1], 8 000 flere enn året før. Det meste av denne økningen skyldes den ovennevnte omklassifiseringen. I løpet av samme periode forble antall sysselsatte i industrien på omtrent samme nivå, med 237 000 sysselsatte i fjorårets siste kvartal. Tatt i betraktning omklassifiseringen var det dermed reelt sett en økning i sysselsettingen i industrien fra 4. kvartal 2010 til 4. kvartal 2011.

Flere midlertidig ansatte i undervisning

I 4. kvartal 2011 var antall sysselsatte i undervisning på omtrent samme nivå som i samme kvartal året før, likevel økte antallet midlertidig ansatte i denne næringen med 7 000 personer. Andelen midlertidig ansatte i undervisning var dermed på snaut 15 prosent i det siste kvartalet i 2011, en økning på noe over 3 prosentpoeng fra året før. Antallet midlertidig ansatte i alle næringer sett under ett forble omtrent uendret i løpet av samme periode, med 183 000 personer i slike stillinger i 4. kvartal 2011. Dette tilsvarte 7,7 prosent av alle ansatte.

Hver tredje arbeidsledige er langtidsledig

Det ble 5 000 færre arbeidsledige fra 4. kvartal 2010 til 4. kvartal 2011. Nedgangen blant de arbeidsledige skjedde blant dem som hadde vært arbeidsledige i tre måneder eller kortere, noe som betyr at tilstrømmingen av nye ledige gikk ned i løpet av den perioden. Av de 80 000 arbeidsledige i 4. kvartal 2011, var 25 000 langtidsledige. Langtidsledige er personer som har vært arbeidsledige i mer enn 26 uker. Den gjennomsnittlige tiden som en person går arbeidsledig, økte fra 23 uker i 4. kvartal 2010 til knappe 26 uker i 4. kvartal 2011. Dette var som følge av at tallet på arbeidsledige ble redusert, mens tallet på langtidsledige holdt seg på samme nivå.

Færre undersysselsatte kvinner

Undersysselsatte er deltidsansatte som har forsøkt å få lengre avtalt arbeidstid. I 4. kvartal 2011 var det 62 000 undersysselsatte, hvorav 47 000 var kvinner. Fra 4. kvartal 2010 til 4. kvartal 2011 ble det 4 000 færre undersysselsatte kvinner. De undersysselsatte utgjorde i alt 9 prosent av de deltidssysselsatte i fjorårets siste kvartal, en nedgang på 1 prosentpoeng fra året før.

Den totale tiden de 62 000 undersysselsatte ønsket å arbeide ekstra i 4. kvartal 2011, tilsvarte 23 000 heltidsjobber. Legger man til arbeidstimene de arbeidsledige ønsket å arbeide, svarte det til 91 000 heltidsjobber. Sammenlignet med 4. kvartal i 2010 var dette en nedgang på 7 000 heltidsjobber.

18.1.2012

Tidsbruksundersøkelsen 2010

Mindre fritid, mer husholdsarbeid

Vi brukte betydelig mindre tid til husholdsarbeid og måltider fra 1971 til 2000, og mer tid til fritidsaktiviteter. Fra 2000 til 2010 snudde trenden. Tiden til husholdsarbeid og måltider økte noe, mens vi brukte mindre tid til fritidsaktiviteter.

www.ssb.no Dagens statistikk

Tiden vi brukte til husholdsarbeid, gikk betydelig ned fra 1971 til 2010, men det ser ut til at trenden med stadig nedgang stoppet opp i de ti siste årene frem til 2010. Det samme gjelder måltider. Utviklingen for tid til fritidsaktiviteter gikk derimot noe ned i perioden 2000-2010, til tross for at bruk av pc og Internett har økt betydelig. Tiden til inntektsgivende arbeid og utdanning har derimot endret seg lite.

Dette viser den nye tidsbruksundersøkelsen for 2010, sammenlignet med tilsvarende undersøkelser som SSB har gjennomført i 1971, 1980, 1990 og 2000. Undersøkelsene viser tall for en gjennomsnittsdag, basert på alle dager i løpet av et helt år.

Ti og en halv time til personlige behov
Befolkningen i alderen 9-79 år bruker i gjennomsnitt omtrent ti og en halv time på personlige behov per døgn, inkludert helger og feriedager. Personlige behov omfatter søvn, måltider og stell og pleie. Vi bruker i underkant av seks og en halv time på fritidsaktiviteter. Mens vi bruker omtrent tre og en halv time på inntektsgivende arbeid, og omtrent det samme på husholdsarbeid, bruker vi 45 minutter på utdanning. De dagene vi er på arbeid, bruker vi i gjennomsnitt i overkant av åtte timer på dette. Når vi holder på med utdanning, bruker vi i underkant av seks timer til dette per dag.

Stabil andel kvinner i inntektsarbeid
Fra 1971 og til 1990 har det vært en nokså jevn økning i andelen kvinner som utførte inntektsgivende arbeid per døgn. Tallene for 2000 og 2010 har vært omtrent på samme nivå, rundt 40 prosent. Blant menn har det gått i motsatt retning. Det er likevel fremdeles flere menn enn kvinner som er i inntektsgivende arbeid. 39 prosent av kvinnene og 48 prosent av mennene utfører inntektsgivende arbeid en gjennomsnittsdag. Det er personer i alderen 25-44 år som bruker mest tid på inntektsgivende arbeid. Det har vært en jevn nedgang i andelen som deltar i inntektsarbeid, blant eldre. Dette gjelder særlig menn. 3 prosent av barn i alderen 9-15 år er i inntektsgivende arbeid en gjennomsnittsdag.

For mange er fredag blitt fridag
Totalt sett har det vært en liten nedgang i tiden til inntektsarbeid fra 2000 til 2010. Dette skyldes i første rekke at andelen i arbeid en gjennomsnittsdag har sunket noe. Det er særlig på fredager og lørdager at tiden til inntektsarbeid har sunket. Dette skyldes til dels at det er færre i arbeid på disse dagene nå enn for ti år siden. I tillegg var vi kortere tid på arbeidet på fredager i 2010 enn i 2000.

Husholdsarbeidet synker blant kvinner, øker blant menn
Tiden kvinner bruker til husholdsarbeid per døgn, har sunket med over to timer mellom 1971 og 2010. Husholdsarbeid omfatter husarbeid, vedlikeholdsarbeid, omsorgsarbeid og kjøp av varer og tjenester. Blant mennene har gjennomsnittstiden til husholdsarbeid økt med omtrent tre kvarter i denne perioden, som mest skyldes at flere menn tar del i slikt arbeid nå enn tidligere. Totalt sett har altså tiden vi bruker til husholdsarbeid sunket betydelig de siste 40 åra. Andelen som tar del i husholdsarbeidet, har økt blant menn i alle aldere. Det er likevel kvinner som fremdeles utfører mest husholdsarbeid.

Tid til husarbeid halvert
Husarbeid, slik som matlaging, oppvask og rengjøring, er halvert mellom 1971 og 2010 blant dem som utfører slikt arbeid per dag. Husarbeidet har gått kraftig ned blant både yrkesaktive og ikke-yrkesaktive kvinner. Likevel er det kvinner gjør mest av nesten alle typer husarbeid. Også blant barna er det i større grad jenter enn gutter som utfører husarbeid.

Flere menn rengjør boligen
I alle aldersgrupper har tiden som brukes til rengjøring og rydding av boligen, sunket mellom 1980 og 2010. Dette skyldes en betydelig nedgang blant kvinner mellom 1980 og 2000. Flere menn rengjør derimot boligen i 2010 enn tidligere. Det samme gjelder oppvask og rydding av bord. Også her har det vært en betydelig nedgang blant kvinner. For både kvinner og menn brukes det mindre tid på oppvasken nå enn for 30 år siden.

Søndag fremdeles en nokså handlefri dag
Vi bruker ikke mye mer tid på innkjøp per døgn i 2010 enn i 1980. Dette gjelder begge kjønn. Derimot er det betydelig flere som bruker tid på det nå enn for 40 år siden. Mellom 2000 og 2010 har det ikke vært noen endring. Flere gjør innkjøp både på hverdager og i helga. I 1980 var det 5 prosent som gjorde innkjøp på søndag. I 2010 var andelen 20 prosent. Dette var omtrent det samme som i 2000. Søndag er likevel fremdeles en nokså handlefri dag. 61 prosent av befolkningen gjorde innkjøp på fredag i 2010.

Ikke mindre tid til måltider lenger
Fra 1971 til 2000 brukte vi stadig mindre tid til måltider. I 2010 har dette snudd, og vi bruker noe mer tid igjen, 1 time og 12 minutter per døgn. Denne økningen siste tiåret gjelder både menn og kvinner og alle aldersgrupper. Personer i alderen 9-15 og 16-24 år er de som bruker minst tid til måltider. Vi bruker omtrent 20 minutter mer tid til måltider i helger enn på hverdager.

Tiden vi bruker til nattesøvn, har endret seg temmelig lite fra 1971 til 2010. Det er gifte og samboende med barn som får minst nattesøvn per døgn, mens barn er de som sover mest. Mens vi sover i overkant av syv og en halv time på hverdager, sover vi nær ni og en halv time på søndager.

Ikke lenger økt fritid
Både for menn og kvinner, og i alle aldersgrupper, har tiden brukt til fritidsaktiviteter økt fra 1971 til 2000. De siste ti åra har trenden snudd: Mindre tid går med til fritidsaktiviteter. Tiden er 6 timer og 28 minutter. Nedgangen gjelder både menn og kvinner. Dette gjelder nesten alle aldersgrupper. Fritiden har derimot økt for menn i aldersgruppen 16-24 år og for kvinner i alderen 67-74 år. Fritiden har sunket siste tiår både på hverdager, lørdager og søndager. Personer i aldersgruppen 25-44-år har minst tid til fritidsaktiviteter. Til gjengjeld har menn i denne aldersgruppen den lengste arbeidstiden.

Mindre tid til sosialt samvær
Fra 1990 til 2010 har det vært en nedgang i tiden som brukes til sosialt sam-

www.ssb.no Dagens statistikk

vær som hovedaktivitet per døgn. Det er færre som besøker slektninger, naboer og venner, og færre har samtaler med hverandre. Nedgangen i sosialt samvær gjelder alle aldersgrupper. Flere kvinner enn menn deltar i sosialt samvær. Mens eldre kvinner har mest besøkskontakt med slektninger, har unge av begge kjønn mest besøkskontakt med venner. Eldre kvinner er de som bruker mest tid til samtaler per døgn.

Selv om sosialt samvær som hovedaktivitet har sunket mellom 2000 og 2010, har sosialt samvær som biaktivitet økt. Det betyr at det sosiale samværet vi har mens vi utfører andre «viktigere» aktiviteter, erstatter sosialt samvær som hovedaktivitet.

Færre leser
De siste 40 åra har andelen som leser trykte publikasjoner per døgn gått nedover. Det er særlig færre menn som leser, spesielt gjelder det de unge. Eldre menn leser mest, særlig aviser. Totalt sett er det færre som leser aviser. Særlig har det vært en sterk nedgang i avislesing blant de unge.

Mer fjernsynsseing
Tiden vi bruker til fjernsynsseing per døgn har hatt en nokså jevn og klar økning fra 1971 til 2010. Begge kjønn ser mer fjernsyn, men økningen mellom 2000 og 2010 gjelder mest de eldre. Flest fjernsynsseere finner vi i aldersgruppen 67-74 år. I motsetning til fjernsynsseingen har radiolyttingen tapt terreng med åra. Både andelen som lytter til radio per dag, og tiden man bruker til radiolytting, øker med alderen.

Bruk av Internett og datamaskin øker raskt
Både dataspill og annen internett- og pc-bruk har økt betydelig fra 2000 til 2010. Det siste har økt betydelig både for menn og kvinner. Det er særlig personer i alderen 9-24 år som bruker mye tid på denne typen fritidsaktiviteter per døgn. Gutter i alderen 9-15 år bruker i gjennomsnitt i overkant av to timer, mens jenter i samme alder bruker i overkant av en time. Kvinner i alderen 67-79 år bruker i gjennomsnitt ni minutter på denne typen aktiviteter.

16.1.2012

Veitrafikkulykker med personskade, desember 2011

Laveste antall omkomne siden 1953

I 2011 mistet 169 personer livet i veitrafikken, og 644 personer ble hardt skadd, viser en foreløpig oversikt. Dette er fjerde året på rad hvor det er en nedgang i antall omkomne.

Endelige tall for 2010 viser at 208 omkom, og 714 ble hardt skadd i trafikken, de foreløpige tallene var henholdsvis 210 og 673 personer. Tallet på antall omkomne i 2011 ble redusert med nesten 19 prosent i forhold til året før, og er det laveste tallet på antall omkomne siden 1953. 163 personer omkom, og 1 379 ble hardt skadd på norske veier i 1953. I perioden 2001-2010 var det i gjennomsnitt 250 personer som omkom, og 931 personer som ble hardt skadd, i trafikken.

Færre bilførere og motorsyklister omkom
Foreløpige tall viser at 88 bilførere og 13 motorsyklister mistet livet i trafikken i 2011. Dette er en nedgang på henholdsvis 20 og 50 prosent fra året før, da 110 bilførere og 26 motorsyklister mistet livet. I perioden 2006-2010 var det i gjennomsnitt 112 bilførere og 30 motorsyklister som omkom.

Færre unge mistet livet
I aldersgruppen 20-24 år ble tallet på omkomne redusert med 17 personer i 2011. I 2010 omkom 30 ungdommer i denne aldersgruppen, mens 13 ungdommer omkom i 2011. 84 unge i aldersgruppen 20-24 år ble hardt skadd i 2011. Dette er omtrent det samme antallet som i 2010.

12 omkom i desembertrafikken
I desember 2011 registrerte politiet 502 ulykker med personskader på norske veier. 12 personer omkom og 40 ble hardt skadd i disse ulykkene, viser en foreløpig oversikt. Tilsvarende foreløpige tall for desember i 2010 var 14 omkomne og 44 hardt skadde. De endelige tallene for personer som ble hardt skadet i 2010, ble senere justert til 54.

Av de 12 omkomne i desember 2011 var åtte bilførere, tre bilpassasjerer og en «annen trafikant».

19.12.2011

Levekårsundersøkelsen 2011 – Friluftsliv

Høyt utdannede går mest på ski

I løpet av et år er åtte av ti nordmenn på fottur i skogen eller på fjellet. Fire av ti har vært på kortere skiturer, og de med høy utdanning er mest aktive. Folk på bygda er de som oftest fisker, jakter eller plukker bær og sopp, mens byfolk er de ivrigste til å gå lange skiturer.

Levekårsundersøkelsen 2011 har kartlagt friluftsaktiviteter i den norske befolkningen. Resultatene viser at mange er i aktivitet. 81 prosent av befolkningen over 16 år har vært på en eller flere kortere fotturer, mens 54 prosent har vært på en lengre fottur i skogen eller på fjellet de siste tolv månedene. 71 prosent av befolkningen har badet i salt- eller ferskvann, mens 42 prosent har vært på sykkeltur i naturen.

Folk i byen går mest på lange skiturer
42 prosent har gått på en eller flere korte skiturer i skogen eller på fjellet i løpet av en tolvmåneders periode, mens 29 prosent har vært på en lengre skitur. En mindre andel, 24 prosent, har stått på alpint, snowboard eller telemark.

Det er befolkningen i Trøndelag, Oslo og Akershus som går mest på ski, her har halvparten av innbyggerne vært på kortere skiturer. Andelen som har gått på lengre skiturer, er størst i byene. I løpet av de siste tolv månedene har 33 prosent av innbyggere i tettsteder med mer enn 100 000 innbyggere vært på en lengre skitur, mens 26 prosent av de som bor i spredtbygde strøk med under 200 innbyggere, har gjort det samme.

Det å gå på ski henger også klart sammen med utdanning. Andelen som går på ski, er dobbelt så stor blant personer med universitetsutdanning, sammenlignet med personer med lavere utdanning. 56 prosent av befolkningen som har universitetsutdanning på fire år eller mer har vært på en lengre skitur de siste tolv månedene. Blant personer med

grunnskole er den tilsvarende andelen 19 prosent.

Yrkesaktive og studenter er mest aktive
Yrkesaktive og studenter er jevnt over mer aktive enn arbeidsledige, uføre og alderspensjonister. Dette har nok også sammenheng med forskjeller i alder og helsetilstand. Det er spesielt store ulikheter når det gjelder å gå tur, sykle, og å være på båttur eller å gå på ski. Det er ikke like store forskjeller mellom gruppene når det gjelder andre friluftsaktiviteter som bær- eller sopptur, gå på jakt, og det å være på fisketur.

Mer «nyttige» friluftsaktiviteter i spredtbygde strøk
Andelen som går på bær- eller sopptur, og som har vært på jakt eller fisketur, er høyest blant de som bor i spredtbygde strøk. Det å gå på en lengre skitur eller stå alpint er mer utbredt blant personer som bor i byer. Andelen som har vært på kortere og lengre turer i naturen, båttur, sykkeltur, ridetur, kortere skitur, skøyter, og som har badet i løpet av en tolvmåneders periode, er omtrent like stor blant dem som bor i byer og dem som bor i mer spredtbygde strøk.

Menn og yngre er mest aktive
Jevnt over er yngre mer aktive enn eldre. Det er størst aldersforskjell når det gjelder å stå på alpint, snowboard eller telemark. Halvparten av befolkningen i alderen 16-24 år har gjort dette i løpet av et år, mens dette gjelder 15 prosent av befolkningen i alderen 45-66 år. Menn er også mer aktive enn kvinner. De største kjønnsforskjellene finner vi når det gjelder å ha vært på fisketur eller på jakt, forskjellene er likevel blitt mindre over tid.

Færre har vært på jakt, fiske-, bær- eller sopptur
I perioden 1997-2011 har det vært en nedgang i andelen av befolkningen som har vært på jakt, fiske-, bær- eller sopptur. Spesielt er det færre som har vært på bær- eller sopptur. I 1997 oppgav 56 prosent av befolkningen at de hadde vært på bær- eller sopptur, mens den tilsvarende andelen var 37 prosent i 2011. I motsetning til de fleste andre friluftsaktivitetene er det å gå på bær- eller sopptur mer utbredt blant eldre enn yngre i befolkningen. 36 prosent av befolkningen over 67 har utført denne aktiviteten i løpet av en tolvmåneders periode, og dette er den tredje mest vanlige friluftsaktiviteten i denne aldersgruppen. Dette, sammen med rideturer, er også den eneste friluftsaktiviteten hvor kvinner er mer aktive enn menn.

5.12.2011

Holdninger til innvandrere og innvandring, 2011

Mer positive til innvandrere like etter 22. juli

Befolkningen ble mer positive til innvandrere i etterkant av terrorhandlingene 22. juli enn de var i ukene før denne hendelsen.

Det framgår av den årlige undersøkelsen av befolkningens holdninger til innvandrere og innvandring som Statistisk sentralbyrå gjennomførte i tiden 4. juli til 13. august i år.

Andelen som sa seg enige i at *«Innvandrere flest gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv»*, var 73 prosent før 22. juli. Etter denne datoen var 85 prosent enige i utsagnet. Likeledes var 72 prosent før terroranslaget enige i at *«Innvandrere flest beriker det kulturelle livet i Norge»*, mot 82 prosent etter.

På samme måte økte andelen som var uenige i at *«Innvandrere flest misbruker de sosiale velferdsordningene»* fra 47 prosent før 22. juli til 56 prosent etter disse hendelsene. Størst var likevel endringen når det gjaldt utsagnet *«Innvandrere flest er en kilde til utrygghet i samfunnet»*. 48 prosent sa seg uenige i dette før terroren, mens andelen etterpå var hele 70 prosent.

Flere enige i at innvandrerne misbruker velferdsordningene
Sammenliknet med resultatene i fjorårets undersøkelse er det i år likevel en liten økning i andelen som mener at *«Innvandrere flest misbruker de sosiale velferdsordningene»*. 35 prosent sa seg alt i alt enige i dette i år, mot 31 prosent i fjor.

Ingen endring i holdningen til mottak av flyktninger
Utenom dette var det ingen endringer av betydning i reaksjonen på holdningsspørsmålene fra i fjor. Ni av ti mener at innvandrere i Norge bør ha samme mulighet til arbeid som nordmenn, og sju av ti er enige i at arbeidsinnvandring fra land utenom Norden for det meste bidrar positivt til norsk økonomi. Befolkningen deler seg omtrent på midten når det gjelder holdningen til å ta imot flyktninger og asylsøkere. 44 prosent synes det bør bli vanskeligere å få opphold, mens 45 prosent synes adgangen til opphold bør være som i dag. Bare 6 prosent synes det bør innføres lettelser.

Høytutdannede mer positive
Befolkningens holdninger varierer som tidligere etter bakgrunnsfaktorer som kjønn, alder, utdanning og bosted. Kvinner er i noen sammenhenger mer «innvandrervennlige» enn menn. Etter alder er de eldste (67-79 år) de mest skeptiske, mens de to yngste aldersgruppene (16-24 år og 25-44 år) er mest positivt innstilt. Høyere utdanning går sammen med mer positive holdninger til innvandrere og innvandring. Det største skillet i holdninger går mellom utdanning på videregående nivå og på universitets- og høgskolenivå.

Bosatte i de mest tettbygde strøk er gjennomgående mer positivt innstilt til innvandrere og innvandring enn bosatte andre steder i landet. Skoleelever/studenter og personer i inntektsgivende arbeid er også mer «innvandrervennlige» enn trygde- eller pensjonsmottakere. Det samme er tilfelle med personer som har kontakt med innvandrere sammenliknet med personer uten slik kontakt.

www.ssb.no Dagens statistikk

Kulturstatistikk 2010

Kulturstatistikk 2010 gir eit statistisk bilete av norsk kulturliv. Publikasjonen tek for seg 17 ulike område knytte til kultur, som blir presenterte ved hjelp av tekst, oversiktlege tabellar og figurar slik at stoffet skal vere lett tilgjengeleg. Denne årlege publikasjonen presenterer ei oversikt over hovudtrekk for kulturen, og han gir også eit bilete av utviklinga innanfor dei ulike områda dei seinare åra.

Statistikkane gir eit breitt bilete av kulturlivet i Noreg, og gir informasjon om utgifter og forbruk til kultursektoren, tal for kulturnæringar, interesse, deltaking og omfang innanfor forskjellige kultur- og medieområde.

Statistisk sentralbyrå
Oslo:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo
Telefon: 21 09 00 00
Telefaks: 21 09 49 73

Kongsvinger:
NO-2225 Kongsvinger
Telefon: 62 88 50 00
Telefaks: 62 88 50 30

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no

Telefon: 22 18 81 00
Telefaks: 22 18 81 01
E-post: offpubl@akademika.no

ISBN 978-82-537-8297-3Trykt versjon
ISBN 978-82-537-8298-0 Elektronisk versjon

Pris kr 260,- inkl. mva.

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

A

DISTRIBUERT AV POSTEN NORGE

posten

NORGE P.P. PORTO BETALT

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
NO-2225 Kongsvinger

Statistisk sentralbyrå

Oslo:
Postboks 8131 Dep
NO-0033 Oslo
Telefon: 21 09 00 00
Telefaks: 21 09 49 73

Kongsvinger:
NO-2225 Kongsvinger
Telefon: 62 88 50 00
Telefaks: 62 88 50 30

E-post: ssb@ssb.no
Internett: www.ssb.no

ISBN 978-82-537-8311-6 Trykt versjon
ISBN 978-82-537-8312-3 Elektronisk versjon
ISSN 0801-7603

Pris:
Institusjonsabonnement kr 330,- per år
Privatabonnement kr 220,- per år
Enkeltnummer kr 65,-

ISBN 978-82-537-8311-6
9 788253 783116

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway